

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**AĞRI/PATNOS İLÇESİ ÖZELİNDE 12. SINIF ERGENLERDE AYRIŞMA
BİREYLEŞME KAPASİTESİ İLE AKRAN ZORBALIĞI SİSTEMİ
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülşah UÇAR

**Psikoloji Anabilim Dalı
Psikoloji Programı**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Engin EKER

Ocak 2018

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**AĞRI/PATNOS İLÇESİ ÖZELİNDE 12. SINIF ERGENLERDE AYRIŞMA
BİREYLEŞME KAPASİTESİ İLE AKRAN ZORBALIĞI SİSTEMİ
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Gülşah UÇAR
(Y1512.270008)**

**Psikoloji Anabilim Dalı
Psikoloji Programı**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Engin EKER

Ocak 2018

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans Tez Onay Belgesi

Enstitümüz Psikoloji Anabilim Dalı Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı Y1512.270008 numaralı öğrencisi Gülşah UÇAR'ın "AĞRI/PATNOS İLÇESİ ÖZELİNDE 12. SINIF ERGENLERDE AYRISMA BİREYLEŞME KAPASİTESİ İLE AKRAN ZORHALIĞI SİSTEMİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ" adlı tez çalışması Enstitümüz Yönetim Kurulunun 08.01.2018 tarih ve 2018/01 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından *Gülşah Uçar* ile Tezli Yüksek Lisans tezi olarak *KAMU* edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi :18/01/2018

1)Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Engin EKER

2) Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Şahide Gülsiz KOLBURAN

3) Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Mehmet Zeki ILGAR

[Handwritten signatures of the jury members]

Not: Öğrencinin Tez savunmasında **Başarılı** olması halinde bu form imzalanacaktır. Aksi halde geçersizdir.

ÖNSÖZ

Ayrışma-bireyleşme, birey olma yolunda bir adım iken, aynı zamanda insanın eksikliğine de işaret eden bir süreçtir ve bu yüzden coşku kadar öfke de içerir. İnsan eksikliğe tahammül etmeyi ve hayat boyu ötekilerden yardım alma kapasitesini geliştirmek zorundadır. Bu kapasiteyi ebeveyni ile olan ilişkisi belirleyecektir. Bu ilişki sağlıklı kurulamadığında, insanın ayrışma-bireyleşme süreci sekteye uğrar ve hayatının ilerleyen dönemlerinde yetişkinlik kapasitesine ulaşamaz. Ayrışma-bireyleşme süreci her ilişkide bozuk ebeveyn-çocuk ilişkisinin devir daimine dönüşür ve dolayısıyla çocukluğun o düzenlenmemiş öfkesini nasıl kullanacağını bilmeyen bir yapı sürekli sahneye gelir. Bu çalışmayı yapmayı tasarlarken, tam da bu öfkenin düzenlenmemesinin 18 yaş ilişkilerini nasıl etkilediği konusunda bir araştırma yapmanın anlamlı olacağı düşünüldü. Teorik çalışmalar ve yapılan araştırmalar doğrultusunda ayrışma-bireyleşme süreçleri ile zorba ve kurban olarak iki kutupta bireyler görülmesi arasındaki ilişkinin incelenmesi hedeflendi.

Bu çalışmada, çalışmamın başından itibaren bana güvendiğini hissettirdiği, süreci paylaştığı, bilgilerini aktardığı için Sayın Yrd. Doç. Dr. Engin EKER'e teşekkür ederim. İstanbul Aydın Üniversitesi Psikoloji Bilim Dalının değerli öğretim üyelerine, aktardıklarıyla ufku açıkları için çok teşekkür ederim. Araştırmanın uygulamasına sağladıkları kolaylıklar için tüm Patnos İlçe Milli Eğitim camiasına, destek ve güvenlerini yaşamımın başından itibaren her zaman hissettirdikleri için canım Ablam'a, Anneme ve şimdi hayatta olmayan Babam'a, ailemden biri gibi olan, çalışmadaki her detayda tüm endişelerimi daha iyi yönetmemi sağlayan sevgili arkadaşlarım Sezen ve Kamuran'a, hep destek olan canım arkadaşım Neslihan'a ve veri analizleri için istatistik öğretmeni eşi Dr. Oğuzcan ÇİĞ'a, tez sürecime tanıklık eden ve paylaşımlarımı okuyarak beni motive eden sevgili arkadaşım Sadün'e, yardımları için İngilizce öğretmeni arkadaşım Selen'e, ayrışma-bireyleşme konusunu benim için önemli kılan ve hayatımda anlamlı bir yerde duran Dr. İlker KÜÇÜKPARLAK'a çok teşekkür ederim.

Ocak,2018

Gülşah UÇAR

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
KISALTMALAR	IV
ÇİZELGE LİSTESİ.....	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	XI
1. GİRİŞ VE AMAÇ	1
1.1.Bağlanma Kurami	3
1.1.2.Bağlanmanın Gelişimi.....	3
1.1.3.Bağlanma Örüntüleri.....	4
1.1.4.Bağlanma Figürlerinin İçsel Çalışan Modelleri	6
1.1.5.Bağlanma Ve Ayrılık Kaygısı.....	7
1.1.6. Ayrılığa Verilen Bir Tepki Olarak Öfke.....	9
1.2. Ayrışma Bireyleşme.....	10
1.2.1.Mahler'in Birinci Ayrışma Bireyleşme Kuramı.....	11
1.2.2.Blos'un İkinci Ayrışma Bireyleşme Süreci.....	16
1.2.3.Ergenlikte Ayrışma Bireyleşmeyi Ve Akrana Bağlanma İlişkisi.....	19
1.2.4.Ayrışma Bireyleşmeyi Destekleyen Diğer Yaklaşımlar	22
1.2.5.Ayrışma İle İlgili Yapılmış Araştırmalar.....	27
1.3.Akran Zorbalığı.....	30
1.3.1.Akran Zorbalığı Tanımı.....	30
1.3.2.Zorbalık Türleri.....	31
1.3.3.Zorba Öğrencilerin Özellikleri.....	32
1.3.4.Kurban Öğrencilerin Özellikleri.....	33
1.3.5.Zorba Ve Kurban Statülerinin Sonuçları.....	34
1.3.6.Zorba Ve Kurban Öğrencilerin Aile Tutumları İle İlgili Araştırmalar.....	35
1.3.7.Akran Zorbalığı Ve Mağduriyeti İle Ayrışma Bireyleşme İlişkisi.....	37
2. YÖNTEM.....	39
2.1. Örneklem.....	39
2.2. Veri Toplama Araçları	40
2.2.1. Ergen Ayrışma Bireyleşme Ölçeği.....	40
2.2.2. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu	40
2.2.3. Kişisel Bilgi Formu	41
2.3.İşlem	41
3. BULGULAR	42
4. TARTIŞMA	77
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	90
6.SINIRLILIKLAR.....	92
KAYNAKLAR	93
EKLER.....	102

Ek 1: Ergen Ayrışma Bireyleşme Ölçeği.....	102
Ek 2: Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği.....	105
Ek 3: Kişisel Bilgi Formu.	109
Ek 4: İstanbul Aydın Üniversitesi Etik Kurul Onayı.	111
ÖZGEÇMİŞ	112

KISALTMALAR

EABÖ: Ergen Ayrışma-bireyleşme Ölçeği

AZBÖ: Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği

ÇİZELGE LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Çizelge 1.1	Kağıtçıbaşı'nın Tanımladığı Aile Modelleri 27
Çizelge 2.1	Cinsiyetlerine göre buldukları okul türleri 39
Çizelge 3.1	Demografik İstatistikler- Kişisel Bilgiler 42
Çizelge 3.2	Demografik Bulgular – Ailevi Bilgiler 43
Çizelge 3.3	Ergen Ayrışma-bireyleşme Ölçeğinin Betimsel İstatistik Bulguları 45
Çizelge 3.4	Cinsiyete Göre Ergen Ayrışma-bireyleşme Ölçeği Betimsel İstatistik Bulguları 46
Çizelge 3.5	Cinsiyete Göre Ayrışma-bireyleşme Bulguları 47
Çizelge 3.6	Zorbalık Statüsü Bulguları 47
Çizelge 3.7	Kurban Statüsü Bulguları 48
Çizelge 3.8	Zorba-Kurban Statüsü Bulguları 48
Çizelge 3.9	Zorba Statüsü Alt Boyutlarına Göre Bulgular 49
Çizelge 3.10	Kurban Statüsü Alt Boyutlarına Göre Bulgular 49
Çizelge 3.11	Anne-Baba Vefatına Göre Ayrışma-bireyleşme Ortalamaları Farkları-T test bulguları 50
Çizelge 3.12	Kendine Ait Bir Oda Bulunmasına Göre Ayrışma-bireyleşme Ortalamaları Farkları-T-Test Bulguları 51
Çizelge 3.13	Evde Çekirdek Aile Dışında Yaşayanın Varlığına Göre Ayrışma-bireyleşme Ortalamaları Farkları-T-Test Bulguları 51
Çizelge 3.14	Anne-Baba Vefatına Göre Zorbalık Statüsü Ortalamaları Farkları-T-Test Bulguları 52
Çizelge 3.15	Anne-Baba Vefatına Göre Kurban Statüsü Ortalamaları Farkları-T Test Bulguları 53
Çizelge 3.16	Kendine Ait Bir Oda Bulunmasına Göre Zorbalık Statüsü.....55 Ortalamaları Farkları-T-Test Bulguları 54
Çizelge 3.17	-Kendine Ait Bir Oda Bulunmasına Göre Kurban Statüsü Ortalamaları Farkları-T-Test Bulguları 54
Çizelge 3.18	Evde Çekirdek Aile Dışında Yaşayanın Varlığına Göre Zorbalık Statüsü Ortalamaları Farkları-T-Test Bulguları 55
Çizelge 3.19	Evde Çekirdek Aile Dışında Yaşayanın Varlığına Göre Kurban Statüsü Ortalamaları Farkları-T-Test Bulguları 56

Çizelge 3.20	Ayrışma-bireyleşme Testi ve Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Kurban Formu Korelasyon Bulguları	57
Çizelge 3.21	Ayrışma-bireyleşme Testi ve Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Zorba Formu Korelasyon Bulguları	59
Çizelge 3.22	Zorba Statüsüne Göre Ayrışma-bireyleşme Ortalamaları – Bağımsız Örneklem T-test Bulguları	60
Çizelge 3.23	Kurban Statüsüne Göre Ayrışma-bireyleşme Ortalamaları- Bağımsız Örneklem T-test Bulguları	60
Çizelge 3.24	Cinsiyete Göre Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları	61
Çizelge 3.25	Başarı Düzeyleri İle Ayrışma-bireyleşme Ve Zorbalık Sistemi Varyans Analizi	63
Çizelge 3.26	Başarı düzeyleri ve AZBÖ Kurban Statüsü Belirleme Testi Çoklu Karşılaştırma Analizi Bulguları-tukey hsd	64
Çizelge 3.27	Anne Eğitim Düzeyi İle Ayrışma-bireyleşme Ve Zorbalık Sistemi Varyans Analizi	65
Çizelge 3.28	Anne Eğitim Düzeyine Göre Zorbalık Statüsü Ortalamaları	66
Çizelge 3.29	Baba Eğitim Düzeyi İle Ayrışma-bireyleşme Ve Zorbalık Sistemi Varyans Analizi	67
Çizelge 3.30	Kız Öğrencilerde Algılanan Anne-Baba Tutumları-EABÖ Ayrışma-bireyleşme Varyans Analizi (Anne Tutumu)	68
Çizelge 3.31	Kızlarda Algılanan Anne Tutumu ve Kısıtlanma Kaygısı Çoklu Karşılaştırma Analizi Bulguları-tukey hsd	69
Çizelge 3.32	Kız Öğrencilerde Algılanan Anne-Baba Tutumları-AZBÖ Zorba Statüsü Varyans Analizi (Anne Tutumu)	70
Çizelge 3.33	Kız Öğrencilerde Algılanan Anne-Baba Tutumları- AZBÖ Kurban Statüsü Varyans Analizi (Anne Tutumu)	71
Çizelge 3.34	Kızlarda Algılanan Anne Tutumu ve AZBÖ Eşyalara Zarar Verme Boyutu (Kurban) Çoklu Karşılaştırma Analizi Bulguları-tukey hsd	72
Çizelge 3.35	Kız Öğrencilerde Algılanan Anne-Baba Tutumları İle EABÖ Ayrışma-bireyleşme Tek Yönlü Varyans Analizi (Baba Tutumu)	73
Çizelge 3.36	Kız Öğrencilerde Algılanan Anne-Baba Tutumları İle AZBÖ Zorba Statüsü Tek Yönlü Varyans Analizi (Baba Tutumu)	74
Çizelge 3.37	Kızlarda Algılanan Baba Tutumu ve AZBÖ Eşyalara Zarar Verme Boyutu (Kurban) Çoklu Karşılaştırma Analizi Bulguları-tukey hsd	75
Çizelge 3.38	Öğrencilerde Algılanan Anne-Baba Tutumları İle AZBÖ Kurban Statüsü Tek Yönlü Varyans Analizi (Baba Tutumu)	76

AĞRI/PATNOS İLÇESİ ÖZELİNDE 12. SINIF ERGENLERDE AYRIŞMA BİREYLEŞME KAPASİTESİ İLE AKRAN ZORBALIĞI SİSTEMİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

ÖZET

Dünyada ve ülkemizde bulunan okullarda akran zorbalığının yaygınlaşması üzerine çeşitli araştırmalar yapılmakta ve çözüm yolları aranmaktadır. Akran zorbalığı, eğitim-öğretim hayatını olumsuz etkileyeceği gibi, kişiliğin üzerinde de travmatik sonuçlar doğurur. Ergenlerin zorbalık sistemindeki statüsü, ayrışma-bireyleşme süreçlerinden hem etkilenir hem de sürecin ergenlikte tekrar sahneye gelen boyutuna olumsuz yansımalarında bulunur.

Bu çalışmanın amacı 12. sınıfa devam eden 18 yaşındaki ergenlerin ayrışma-bireyleşme düzeylerini belirleyip, bu düzeyin okullarda yaygın bir sorun olan akran zorbalığı sisteminin zorba ve kurban boyutları ile ilişkisini saptamaktır. Çalışma Ağrı ili, Patnos İlçesinde bulunan 5 değişik tür lisede eğitim-öğretim gören 157'si (%60,4) kız, 103'ü (%39,6) erkek olmak üzere toplam 260, öğrenciyle yürütülmüştür. Katılımcılara, "Ergen Ayrışma-bireyleşme Ölçeği", "Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu" ve "Kişisel Bilgi Formu" uygulandı. EABÖ ve AZBÖ'nün SPSS16.0 paket programı ile analizi yapılmıştır.

EABÖ formundan alınabilecek minimum puan 31, maksimum puan 155'tir. Katılımcı öğrencilerin ayrışma-bireyleşme bulgularına göre ortalamaları 81,02'dir. Bu sonuç ortalama alınabilecek minimum puanın anlamlı düzeyde üstündedir. Ayrışma-bireyleşme düzeyi bu puan arttıkça azalmaktadır. AZBÖ formuna göre öğrencilerin %62,3'ü zorba davranışlarda bulunarak zorba statüsünde, %89,2'si zorbalığa maruz kalarak kurban statüsünde, %60,4'ü hem zorba hem kurban statüsünde yer almaktadırlar. EABÖ ile AZBÖ arasında korelasyon analizine göre ayrışma-bireyleşme ile kurban olmak arasında güçlü bir ilişki vardır. Bu ilişki ayrışma-bireyleşmenin özellikle reddedilme beklentisi alt boyutuyla tüm kurban olma alt boyutları arasındadır. Ayrıca kurban ve zorba statüsünde yer alan öğrencilerin yer almayanlara göre ayrışma-bireyleşme ortalamaları, ayrışma-bireyleşme aleyhine farklılaşmaktadır.

Bu çalışmanın sonuçları, okullarda yaygın bir sorun olan akran zorbalığı sistemi ile ayrışma-bireyleşme süreçlerinin ilişkisini göstermektedir. Bu ilişki, ayrışma-bireyleşme ile ilgili daha çok ve geniş çaplı araştırmalar yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Ayrışma-bireyleşme, Akran Zorbalığı, Ergen.*

**AĞRI PATNOS DISTRICT SPECIAL 12. EXAMINATION OF THE
RELATIONSHIP BETWEEN SEPARATION CAPACITY AND PEER
DIFFICULTY SYSTEM IN CLASS ADOLESCENTS**

ABSTRACT

In our country and around the world, there are plenty of researches being conducted on the problem of peer bullying and the ways to solve it. For peer bullying not only has negative effects on the educational life, but also has traumatic effect on the character. The status of adolescents in the bullying system is affected by the process of separation and individualization, and has a negative impact on the dimension that appears during the adolescence period.

The aim of this study is to designate the Separation and Individualization level of 18 years old adolescents who are in the 12th grade, also to determine the relation of this level and bullying and victim dimensions; which is a common problem of schools' peer bullying system. This study takes place in the province of Patnos, Agri in five different types of high schools. 157 (60,4%) female students, 103 (39,9%) male students. 260 students in total. The survey takers were asked to fill personal information, Adolescent Separation/Individualization scale and peer bullying identification scale adolescence form. EABO and AZBO is analyzed by SPSS16.0.

In the EABO form the minimum mark is 31 and the maximum is 155, respectively. The students who have attended this survey got the average of 81,02 as the result of separation individualization findings. These results are significantly above the average minimum mark that can be scored. As for the the form, AZBO, the separation individualization level is going low when the mark is high. Further, according to the AZBO form, 62,3% of the survey takers have bully status by acting in bully behavior, 89,2% of them are victimized by being exposed to bullying. 60,4% have both bully and victim status. Also, according to EABO and AZBO correlation analysis; there is a strong relation separation individuation and being a victim.

This relation is between rejection expectancy, which is a sub dimension of separation individualization, and all the sub dimensions of bullying.

Furthermore, the separation individualization average of the students which have the bully and victim status comparing to the ones who do not have this status is differentiating to the opposite stand of separation individualization.

The results of this study determine the relation between the common problem of schools' peer bullying system and separation individualization processes. This relation shows that there should be more extensive researches about separation individualization.

Keywords: *separation individualization, bullying, adolescence.*

1.GİRİŞ VE AMAÇ

Margaret S. Mahler, 1940'larda geliştirmeye başladığı ayrılma-bireyleşme kuramı ile normal çocuk gelişimi alanına ciddi katkılarda bulunmuş ve psikopatolojiyi anlamada faydalı bir model sunmuştur (Vahip, 1993).

Ayrışma-bireyleşme, insanın biyolojik doğumuyla beraber başlayan psikolojik doğum sürecidir. Çocuk içselleştirme ve özdeşleşme mekanizması yoluyla kendilik çekirdeğini bütünleştirmiş olarak yaşamını sürdürebilir ya da kendilik temsilini yeterli ölçüde ayıramaz ve ötekiyle arasındaki sınırlarını belirleyemez (Mahler ve ark. , 1975). Belirsiz sınırlar yaşamının sonraki yıllarında kişinin ruh sağlığını önemli ölçüde etkiler. Çocukluktaki zorlu süreçten sonra insan yaşamındaki ikinci zorlu kavşak ergenliktir. Ergenlik ikinci ayrışma-bireyleşme yani ikinci psikolojik doğum evresidir (Blos, 1967). Birinci ayrışma-bireyleşme evresinde içselleşmiş nesnelere ergenlikte tekrar sahneye gelirler. Ebeveynlerin oluşturduğu içselleşen modeller ergenlik döneminde bireyin sosyal ortamlarla ve kurumlarla kurdukları ilişkiyi belirlerler (Bowlby, 1969). Ergen, kurduğu yeni ilişkilerde yaşamının ilk yıllarında zihninde oluşan duygular deposunda karşılık bulduğu yere göre konum alır. İlk temsillerin tekinsizliğinin şiddeti ne kadar çoksa akran ilişkileri o kadar tehdit edici gelir ve ergen pasif kurban konumunda kalabilir. Nasıl bazı çocuklar ebeveynlerinin ılımlı davranması için en uygun davranışı seçmenin yollarını ararlarsa ergenler de akranları tarafından reddedilmemek için tamamen onların isteyeceği şekilde davranabilirler.

Yine de her bireyin deneyimlerine göre kendi psikodinamiğini belirleyip kişiliğini ona uygun yarattığı unutulmamalıdır.

Bu araştırmanın konusu ergenlerin ayrışma-bireyleşme sorunlarının akran zorbalığı sistemine dahil olmaları ile ilişkisinin incelenmesidir. Ayrışma-bireyleşme ile ilgili Türkiye'de literatür taraması yapıldığında Yücel (2005), Yaman (2005), Yüksel (2006), Tamar ve ark. , (2006) ve Aslan (2008) ve Aslan ve Güven'in (2010) çalışmaları bulunmaktadır. Bu çalışmalardan yalnızca Aslan ve Güven (2010) araştırmaları okul zorbalığı ve ayrışma süreçleri arasındaki ilişki üzerinedir. Aslan ve

Güven (2010) zorbalıktan kaçınan bireylerin daha sağlıklı bireyleştiği sonucuna varmışlardır. Zorbalık ise okullarda çok eskiye dayanan bir sorun olmasına rağmen araştırılma konusu olması çok eski değildir. Olweus'un (1993) başlattığı çalışmalar zorbalık konusunun araştırılmasına öncülük etmiştir. Zorbalık olgusunun temelinde güç dengesizliği yatmaktadır. Zorbalık, mağdurun rahatsızlığından bir şekilde kazanç sağlanan, baskın kişinin olumsuz ve sürekli olan davranışlarıdır. Zorba davrananlar genellikle dürtüsel, kolay öfkelenen, yetişkinlere meydan okuyan öğrencilerdir (Olweus, 1993). Zorba öğrencilerin genellikle hayranları vardır (Rigby, 1996). Mağdur öğrenciler ise sevilmeyen, pasif itaatkar, eleştiriye duyarlı, genellikle aşırı koruma altında özellikleri olan kişiler olarak tespit edilmişlerdir (Twemlow ve ark. , 1996).

Dünyada 1970'lerde Olweus'un çalışmalarıyla birlikte açığa çıkan ve araştırmaların çoğaldığı zorbalık sistemi döngüsünün ülkemizde araştırılmaya başlaması çok yenidir. Ülkemizde zorbalıkla ilgili araştırmalar Dölek (2002), Pişkin (2002), Kepenekçi ve Çınkır'ın (2003) çalışmalarıyla beraber başlamış ve daha sonraki yıllarda sorunun yaygınlığının fark edilmesiyle çoğalmıştır. Konuyla ilgili ülkemizin doğu illerinde yapılan çalışmalar daha azdır. Genç (2007) Erzurum ve Malatya'da bulunan genel liselerdeki çalışmasında zorba davrandığını belirten öğrenci oranını %15,2, kurban olduğunu belirten öğrenci oranını % 18,3 olarak tespit etmiştir. Yapılan tüm çalışmalarda cinsiyet önemli bir bağımsız değişken olarak belirlenmiş ve erkeklerin kızlardan daha sık zorbalık yaptıkları ve zorbalığa maruz kaldıkları tespit edilmiştir.

Zorbalık sistemi sonuçları açısından ciddi hasarlara yol açan bir döngüdür. Bu yüzden sebeplerinin araştırılıp çözümlere ışık tutulması gereklidir.

Bu araştırma literatüre hem zorbalığın olası bir nedeni olarak ayrışma-bireyleşme alt boyutlarının rolünün incelemesi bakımından hem de doğu ilinde yapılmasının kültürel veri çeşitliliğine katkı sağlaması bakımından önemlidir. Bu çalışma ile kültürel farklılığın ayrışma-bireyleşme süreçlerine ve zorbalık olgusuna yansımaları görmek ve ayrışma-bireyleşmenin zorbalık sistemi ile ilişkisinin incelenmesi hedeflenmektedir.

1.1. Bağlanma Kuramı

1.1.2. Bağlanmanın gelişimi

Bowlby (1969), deneysel gözlemlerinden yola çıkararak bir bebeğin kendisine bakım verenin varlığına ve yakınlığına duyduğu ihtiyacın, besin ihtiyacı kadar net olduğuna, bu olmadığında da öfke ve kayıp duygusu yaşamasının kaçınılmazlığına kanıtlar getirerek kuramını oluşturmuştur.

Yeni doğanlar insanlara, insan olarak tepki vermezler. Ancak donanımları insanlardan gelen uyarıcıları toplama ve işleme üzerine tasarlıdır. İnsan yüzünün örüntüsüne bakma, insan sesini, özellikle anneyi işaret eden kadın sesini dinleme ve sonlandığında ağlama tepkisini içerir. Bowlby, Wolf'un iki aylıktan sonra kritik faktörün hareket olduğunu savunduğunu aktarır. Bebekte özellikle insan yüzüne bakma tercihinin var olmasının yanı sıra yaklaşık on dört haftalıktan sonra hiç değilse belirli koşullarda başkalarındansa annenin yüzüne bakma tercihi vardır. İlk yıl boyunca bebek özellikle annesi görüş alanından kaybolduğunda itiraz tepkileri verir. Zamanının çoğunu onu izleyerek ya da görüş mesafesi dışındaysa onun çıkardığı sesleri dinleyerek geçirir (Bowlby, 1969).

İnsan dahil bütün türlerde başlangıçta bağlanma davranışı yoktur. Bağlanma, annenin sürekliliği sağlaması ile yavaş yavaş oluşur. İnsanda altı ay sonra anne figürüne çok güçlü yakınlık olmasına rağmen istikrar kabiliyeti düşüktür (Bowlby, 1969). Schaffer hastaneye yatırılmış 12 aydan küçük farklı yaş gruplarından 76 bebek üzerinde çalışmış ve sonuç olarak yedi aylık ve daha büyük bebeklerin bağlanma davranışı sergilediklerini göstermiştir. Yedi aydan küçük bebeklerden bazıları yetişkinlerin iletişim çabasına duyarsız kalmış, bazıları da onları boş bir yüz ifadesi ile izlemiştir. Schaffer bulgularını aktarırken Piaget'nin nesne kavramının gelişimine dair kuramını öne çıkarır; Piaget, bebeğin ancak birinci yaşının ilk yarısından itibaren kendisinden bağımsız, uzamsal, kendisi algılamasa bile var olan bir Şey olduğunu anladığını belirtir. Nesne yokken onu araması gerektiğini bebeğin bu dönemde anladığını söyler (Bowlby, 1973). Bu evreler boyunca yakınlık, bebeğinkinden biraz daha fazla annenin davranışlarıyla devam eder. İnsanda bu evre yaşamın üçüncü yılına dek sürer. Sonraki evrede dengeler değişir. Artık bebeğin bağlanma davranışı daha etkindir. Yakınlık anne tarafından olduğu kadar bebek tarafından da sürdürülür. Dinamikler aileden aileye ve toplumdan topluma

değişebilir. Modern şehir toplumlarında en az on yaşına kadar çocuğa evden uzaklaşması için izin verilmez. Bu evreler çocuğun büyümesi ve annesinin hayatında daha az rol almasını sağlayacağı evrelerdir (Bowlby, 1969).

1.1.3. Bağlanma örüntüleri

Çocuğun bağlanma davranışını tanımlama açısından en belirgin kriterlerden birisi annenin onu bir süreliğine yalnız bıraktığı zamanlarda gidişine nasıl tepki verdiği ve bunu hangi şiddette yaptığıdır. Bir çocuk acı hissettiğinde ya da uykusu geldiğinde bunu ortaya koymak için annesine doğru yönelir fakat kopmuş çocuk bunu yapmaz (Bowlby, 1969).

Çocuğun bağlanma davranışının gözlemlendiği koşulları Bowlby (1969) şu şekilde vermiştir:

A. Annenin nerede olduğu ve hareketleri;

Annenin varlığı

Annenin kalkışı

Annenin yokluğu

Annenin dönüşü

B. Diğer kişiler

Tanıdık başka kişilerin varlığı ya da yokluğu

Yabancıların varlığı ya da yokluğu

C. İnsansız Ortam

Tanıdık

Biraz yabancı

Çok yabancı

D. Çocuğun Durumu

Sağlıklı, hasta ya da acı içerisinde

Dinç ya da yorgun

Acıkmış ya da doymuş

Bağlanmanın güvenliliği ayrılmaya verilen tepkilerle karakterizedir. Annesinin geçici yokluğunda keşfini yapmaya devam eden, endişeye kapılmayan, annesi döndüğünde onu gülümseyerek karşılayan bebeklerin bu davranışı *güvenli bağlanan* bebeklerde görülür (Bowlby,1969).

Bağlanmanın güven içerdiği, özellikle annenin kısa yokluğundan geri dönüşüne verilen tepkiler ile anlaşılmaktadır. Güven duygusu hisseden çocuk annesini karşılarken ona yakın kalmaya çalışır, kucağına gider. Güvensiz bağlanan çocuklar, iki ayrı türde tepki verirler; birincisinde annenin dönüşüne ilgisizlik sergilerler, ikincisinde ondan kaçınırlar veya onu ister-istemez arası kırgın bir tepki verirler (Bowlby, 1969).

Ainsworth kliniksel değerlendirmeler yapmış ve bağlanma örüntülerini üç tipe ayırmıştır (Bowlby,1969).

Güvenli bağlanan çocuklar; oyun esnasında aktif olurlar ve anne ile ayrıldıktan sonra üzülür, yakın temas ararlar. Anne dönünce rahatlamaları zaman almaz ve oyunlarına döndükleri gözlenir.

Kaygılı/Kaçınan bağlananlar; özellikle ikinci ayrılıktan sonra anneye yeniden bir araya gelme sırasında kaçınma davranışı gösterirler. Yabancılara annelerinden daha dostça davranabilirler.

Kararsız bağlananlar; kaygılı ve dirençli bağlanan olarak da sınıflandırılır. Yakınlık kurma ve yakınlığa direnme arayışı arasında kararsızdırlar. Bazıları diğer bebeklere göre daha net şekilde öfke sergilerler.

Güvenli bağlanan bebekler annesinden uzaklaştığı ölçüde onu izler, keşif yapma ve bağlanma arasında mutlu bir denge sergiler. Kaygıyla bağlanan bebekler bu dengeyi gösteremezler, bazıları daha az keşif davranışı sergiler ve daha az temas kurma eğilimindedirler. Sürekli olarak annenin nerede olduğu ile ilgilenirler. Anneyle temasa dair bu isteğe rağmen, böyle davranmak onlara keyif veriyormuş gibi görünmezler. Birinci yılın sonunda kaygıyla bağlananlar annelerinin isteklerine karşı daha işbirlikçi davranırlar ve karşı çıkıldığında öfke davranışları azdır. Evde gözlemlendiklerinde kaygılı/kaçınan bağlanan bebeklerin temel özelliği anneye yakın bedensel temas kurmak konusundaki yaklaşma-kaçınma uyuşmazlık belirtisidir. Annenin kucağında sakinleşemezler ve aşağı indirildiğinde itirazları, anne odadan çıktığında onu izleme olasılıkları diğer bebeklerden daha yüksek

seviyededir. Kararsız davranan bebekler anneyle teması ister fakat ondan ayrı oynarken anne ilgisini çekme girişiminde bulunduğu öfkeli ve dirençli tepki verirler. Diğer çocukların oynadığı durumlarda ise pasif davranabilirler (Bowlby, 1969).

Kaygılı bağlanan çocukların aileleri kendi çocukluk deneyimlerdeki güçlüklerden kaynaklanan nedenlerle, çocuklarına sevgi ve bakım vermeyi yük olarak görür ve onları ihmal ederler (Bowlby, 1998). Annenin bebekle ilgilenme biçiminin, çocuğun onunla geliştireceği bağlanma davranışında başrol oynayacağına dair fazlaca kanıt mevcuttur. Uzun vadeli verilerden sora Ainsworth tarafından yapılmış güvenli bağlanmaya katkıda bulunacak annelik davranışı listesi şunları içermektedir: 1) Annenin ilk altı ay boyunca bebeğini tutma biçiminin gerginliği azaltacak fiziksel temasta olması. 2) Bebekle annenin senkronizasyonu, yani annenin bebekle karşılıklı etkileşiminin uyumlu olması. 3) Bebeğin kendi eylemlerinin annenin davranışı sonucu kendisi için bir anlam kazanacağı kadar düzenlenmiş bir ilişki ortamı gereklidir ve buna ek olarak listenin tamamını kapsayacak şey, annenin de, bebeğin de bu ilişkiden haz duymasıdır (Bowlby,1969).

1.1.4. Bağlanma figürlerinin içsel çalışan modelleri

Her birey dünyaya ve kendisinin dünyadaki yerine dair içsel çalışan modeller oluşturur. Bu modellerin temel özelliği bağlanma figürlerini nerde bulacağına ve bu figürlerin kendisine nasıl tepkide bulunacağına ilişkin zihindeki temsiller olmalarıdır. Kişinin kendine dair oluşturduğu tasarım, bağlanma figürünün gözünde nasıl bir yeri olduğuna, ne kadar yardım edilebilir birisi olduğuna ya da olmadığına dair çıkarımları olan bir tasarımdır. İhtiyaç duyduğu anda bağlanma figürlerinin ulaşılabilir ve duyarlı olmasına dair inançlar bu temsillere dayanır. Ve ihtiyaç duyulduğunda ulaşılamayan figürlerin yarattığı korku ve kaçınma davranışı yine bu içsel modellerin inşasına bağlıdır. Kişinin bağlanma figürlerinin ulaşılabilirliğine dair duyduğu güven ya da güvensizlik, hayatın normal seyrinde yaşayacağı tehdit içeren durumlara vereceği tepkilerin biçimini belirleyen temel unsurdur (Bowlby, 1973).

Bağlanma figürünün duyarlılığı, ulaşılabilir olmasına duyulan güven, en az iki değişkene; birinci olarak bağlanma figürünün ihtiyacı fark eden, gören ve duyan birisi olduğuna dair temsiline, ikinci olarak da kendisinin yardıma yanıt verilecek

türden birisi olduğuna dair kendilik algısına etkide bulunur. Bu iki model –bağlanma figürü ve kendilik- birbirini destekleyerek gelişir. Yani ilk nesne, ona kendisini istenmeyen birisi gibi hissettirirse kişi kendisini istenmeyen türden birisi gibi değerlendirecektir. Tersine, kabul gören, ilgilenilen bir çocuk kendisini diğer insanların sevebileceği, ilgilenileceği birisi olarak düşünmekte zorlanmaz (Bowlby, 1973).

İlerleyen yıllardaki kişilik yapısı, henüz olgunluğa erişilmemiş yıllardaki kilit figürlerle kurulan ilişkinin ve etkileşimin ürünüdür. Olumlu bir ortamda yetişmiş şanslı kişiler, insanları yardım ve koruma istenebilecek, ulaşılabilir kişiler olarak görecektirler. Bu beklentiler kişilik yapısında, içsel çalışan modellere dönüşüp öyle derinlere yerleşir ki, kişi tersinin mümkün olabildiğini aklına getiremez. Bilinçdışı bir güven sağlar ve dolayısıyla potansiyel tehdit unsurlarıyla başa çıkabilir veya başa çıkma için yardım isteyebilirler. Olumsuz koşullarda yetişenlerin ise bağlanma figürü ya olamamış, ya onlardan yardım istemek tehlikeli olmuş ya da figürün ulaşılabilirliği hep şüpheli olmuştur. Bu insanların ileriki hayatları için dünya hep tekensiz, insanlar hep kestirilemez davranan veya yardım edemez kimselerdir. Dolayısıyla savunma olarak ya kaçır, ya da savaşır (Bowlby, 1973).

1.1.5. Bağlanma ve ayrılık kaygısı

Bowlby (1973), bağlanma figüründen ayrılmaya karşı verilen tepkilerin çocuklarda protesto, umutsuzluk ve kopma şeklinde sıralandığını belirtir. Annesinden ayrılan çocukların ilk üç gün boyunca yoğun bir gürültüyle ağlayarak protesto tepkisi verdiklerini, bazılarının çevrelerindeki diğer yetişkinlerin bakım verme davranışlarına reddedici tavırlar gösterdiklerini gözlemlemiştir. Ardından bağlanılan figürün dönmesi söz konusu değilse çocuklarda umutsuzluk evresi gelir ve edilgen bir üzüntü tepkisi oluşur. Ayrılığa verilen üçüncü tepki evresi ise duygusal kopmadır. Bowlby (1973), günler ya da haftalarca ayrı kaldıktan sonra anneleriyle ilk kez karşılaşan birçok çocukta duygusal kopma gözlemiştir. On çocuk üzerindeki araştırmada iki çocuk annelerini hiç tanımadığını, sekizinin ise annelerine arkasını döndüğü hatta uzaklaşarak başka yöne doğru gittiğini, yüzlerinde ise donuk ya da ağlamaklı sessiz bir ifade bulunduğunu ifade eder. Bowlby'nin (1973) belirttiğine göre kısa ayrılıklardan sonra kopma tepkileri birkaç saat veya bir gün sonra ortadan kalkmakta, fakat hayatın ilk üç yılında çok uzun süren ya da yineleyen ayrılıklar

yaşayan çocuklarda kopmanın belirsiz bir süreliğine devam ettiğini söylemek için birçok neden bulunmaktadır. Kısa ayrılıklardan sonra kopmanın ortadan kalkmasının ardından çocuklarda ebeveynine karşı ikircikli duyguların ön plana çıktığı evre gelir. Özellikle anneye karşı hem yanında kalmasını talep edici hem de reddedici ve saldırgan tutum sergilerler. İkircikli davranışın süresini belirleyen etken annenin bu davranışa vereceği yanıt davranışlardır.

Bağlanma figürünün fiili varlığı ya da yokluğu kişinin olası bir tehditle karşılaştığı anda paniğe kapılmasını ya da kendini teselli edebilmesini belirleyen temel bir değişkendir ve insan hayatının başından sonuna kadar belirleyicidir. Aynı önemde ikinci değişken ise bağlanma figürünün ihtiyaç anında orada olmasa bile ulaşılabilir mesafede oluşuna karşı duyulan güven ya da güvensizliktir. Bağlanma figürünün fiilen varlığı ya da yokluğu yaşamın ilk 3 yılı için sabit değişkendir, ilk üç yıldan sonra **“ulaşılabilirlik”** daha önemli olmaya başlar, ergenlikten sonra ise asli değişken olur.

Olumlu ya da olumsuz iki ayrı kutupta deneyimleri olan insanlar savunmalarını çeşitli biçimlerde oluştururlar. Bu erken deneyimlerini sosyal yaşantılarında bağlanma figürlerine “aşırı iyi, ikna edici” tutumlar ile olumlu yanıt alacağını düşünerek düzenlemeye çalışanlar vardır. Bazıları ise çocuklukta yaşadığı deneyimlere bağlı olarak, arzu ettiklerini sadece belirli kurallara uyarlarsa alabileceklerini düşünürler. Bu durumda kurallar makul ise kişi hala desteğe ihtiyaç duyduğunda yardım alabileceğine karşı güven duyabilir. Ancak kurallar katı, tehdit edici ise kişi cesaretini kaybedebilir (Bowlby, 1973).

Anne bakımındaki istikrarsızlıklar birbirine zıt iki bağlanma tipini ortaya çıkarır; kaygılı bağlanma ve saldırgan kopma ve bazen de bunların karışımı görülür. Takip çalışmalarında çocuklar on bir ve on beş yaşlarına geldiklerinde, ilk beş yaşta oluşturulan bağlanma örüntüsünün -güvenli bağlanma, kaygılı bağlanma ya da bir dereceye kadar kopmanın- hala sürdüğü görülmüştür (Bowlby, 1973).

Kaygı ve korku içinde büyüyen çocuklar ebeveyn desteği görme konusunda şüphede olmalarının yanında, ebeveynlerinden güçlü başka baskılar da görürler; çocukla ebeveynin rollerinin değiştiği, çocuktan ebeveyn rolünün üstlenilmesinin istendiği şartlar ya da aile içerisindeki durumu farklı algılamasına –bir sorun yokmuş gibi- yönelik baskılar bunlara örnektir. Az da olsa daha iyi şartlarda büyüyen çocuklar

ihtiyaç duyduklarında bir yetişkin desteği alabileceklerini bilirler ve otonomi geliştirmekte daha cesaretlidirler. Peck&Havighurst'un 1960'da 34 ergen ve ailesini 7 yıl boyunca incelemiş ve olgun karakter ile aile yaşantısı arasında mükemmel bir korelasyon olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada ve diğerlerinde kullanılan kriterler tümüyle "uyum sağlama becerisi" ölçütlüdür. Uyumluluk terimiyle kastedilen çok geniş çeşitlilikteki fiziksel ve sosyal çevrelere başarılı bir biçimde uyum sağlama kapasitesi ve böylece hayatta kalma becerisidir. Özellikle de hayatta kalmanın diğerleriyle yardımlaşmayı gerektirdiği durumlarda bu geçerlidir (Bowlby, 1973).

Bezmiş bir anne çocuğunu ayrılıkla veya kendi intiharıyla tehdit edebilir ve bu çocukta çok yoğun kaygıya neden olur. Çocuk annesini temelli kaybetme korkusuyla yoğun öfkeye de kapılabilir, kaygıyla uyum gösterme seçeneğini de kullanabilir. Sonuçta bu tepkilerden birini verme olasılığı yine annenin duygusal tonundaki yakınlığa, çocuğun cinsiyetine veya yaşına da bağlı olacaktır. Her durumda olası bir anne kaybında veya ileriki hayatında yaşayacağı başka ilişkilerdeki kayıplarda kendini suçlayacaktır (Bowlby, 1998).

1.1.6. Ayrılığa verilen bir tepki olarak öfke

Bowlby (1973), ayrılığın geçici olduğu durumlarda öfkenin iki işleve sahip olduğunu söyler; birincisi yeniden bir araya gelmede engel teşkil eden şeylerin üstesinden gelmeye yardım etmesi, ikincisi sevilen kişinin tekrar gitmekten caydırılmasıdır. Öfke, özellikle örselenmiş çocuklarda sıklıkla görülür ve kaybedilen ebeveynin geri döneceğine dair güçlü bir umutla ilişkilidir. Dolayısıyla ayrılığın geçiciliğinde kişi ayrıldığı figüre sitemkar bir saldırı davranışı sergiler; bunun amacı yeniden ayrılığı yaşamaya engel olmaktır. Bu yüzden öfke kopmaya değil güçlendirmeye yönelik bir davranıştır (Bowlby, 1973). Çocuğun annesine duyduğu aşırı özlem çoğunlukla çocuğun tüm davranışlarına yansıyan bir düşmanlığa bürünür (Bowlby, 1998).

Bağlanma, kaygı ve öfke arasındaki ilişkiyi işaret eden psikanalistlere öncülük eden Melanie Klein, bebeklikte ikircikli duygulara sahip olmanın nedeninin bakım veren kişinin hem ihtiyacı gideren "iyi", hem elindekini geri çeken "kötü" nesne olduğunu düşünmekten ileri geldiğini söyler. Saldırgan duyguların bağlanma nesnesine duyulmasının nesneyi sömürüp ona zarar vereceği ve dolayısıyla kaybetme kaygısını

daha da tetiklediğini belirten Klein, bebekte haset ve şükran uyandıran bu iki duygu durumunu bütünleştirmenin insanın temel meselesi olduğunu söyler (Klein, 1999). Sevilen kişiye yönlendirilen saldırganlığın kaygıyı artırmasıyla benzer şekilde bağlanma nesnesinin ulaşılabilirliğinin şüphesi ile saldırganlık doğru orantılıdır. Bağlanma figürüne karşı kaygı ve öfkenin bir arada bulunmasının nedeni, her iki tepkinin de aynı durumlarda ortaya çıkmasındandır. Bir durumun uyanması ötekini de tetikler (Bowlby, 1973).

Winnicott'a (1992) göre, saldırganlığın her zaman için kendi olanla kendi olmayan arasındaki net bir ayırım ile ilişkisi vardır. Ancak cesur ve içine kapanık çocuk arasında bir fark vardır. Cesur çocuğun eğilimi düşmanlığını açıkça ifade etmeye yönelikken, içine kapanık çocuğu eğilimi bu düşmanlığın dış dünyadan geleceği beklentisiyle endişelenme şeklindedir. Bu çocuklar kendi saldırgan dürtülerini karşısındaki kişide görüp hayali olarak da zulüm gördüğünü düşünürken saldırganlaşabilirler. Başka bir durum ise saldırgan çocuğu içine atan, aşırı kontrollü biri olma olasılığıdır.

Bağlanılan kişiye karşı duyulan öfke bastırıldığı zaman kişi öfkenin kendisinden değil karşısındakinden geldiğini düşünmeye başlayarak yansıtma mekanizmasını ya da öfkeyi başka yerlere ve durumlara (bedene) yönelterek yer değiştirme mekanizmasını fazlasıyla kullanmaya başlayabilir (Bowlby, 1973). Kişinin ilerleyen hayatındaki ilişkileri bu mekanizmaların şiddetiyle istikrarsız bir yol izleyebilir. Ayrışma-bireyleşme süreci boyunca gelişen benliğin en önemli gelişim ödevi, ayrı oluşun farkındalığına bağlı olarak artan saldırganlık dürtüsüyle başa çıkabilmektir (Mahler ve ark, 2003).

1.2. Ayrışma-Bireyleşme

İnsan tüm hayatı boyunca yaşayacağı psikolojik sağlamlığı, temelde kendini ötekilerden ayrı bir ruhsal varlık olarak hissetmesinden alır. Doğduğu andan itibaren zorlu ve travmatik bir sürecin içinde kendini bulur, biyolojik ve fiziksel olarak bakım verilirse hayatta kalır, fakat psikolojik olarak dünyada var olması için çok daha meşakkatli bir yola girer. Bu yol da hayatı boyunca tamamlanmaz zira insan yavrusu sağlıklı bir şekilde insanlaşmanın bedelini her zaman biraz eksik hissederek öder.

Winnicott'a göre ayrılma, "yalnız kalma kapasitesi" sine bağıdır. Yalnız kalma kapasitesini sağlayacak olan "Yeterince iyi anne" dir. Emekleyerek keşif için ilk defa etrafa çıkan bebeğe özgürlük tanıyan, özerkleşmeyi desteklediği kadar, bebek geri döndüğünde ulaşılabilir mesafede duran anne, ayrılma kapasitesini kademeli olarak sağlar. Ona göre çocuklar ilk yıllarında eş zamanlı iki psikolojik görev edinirler: Birincisi gerçekliği anlamaya başladıklarında kendileri hakkında bir "kendilik" kavramı oluştururlar, ikincisi bir kişiyle yani anneyle, ilişki kapasitesi geliştirirler (Winnicott, 1992).

Ayrışma ve bireyleşme birbirini takip eden iki ayrı süreçtir, ayrışma Mahler'e göre kısaca farklılaşma, uzaklaşma, sınırların ortaya çıkışı iken, bireyleşme, zihinsel ayrılığın, gerçekliğin test ediliş sürecidir (Mahler, Pine ve Bergman, 2003).

Bu kısımda Mahler ve arkadaşlarının birinci ayrışma-bireyleşme kuramı, Blos'un ikinci ayrışma-bireyleşme süreci ve ayrışmanın ergenlik dönemine etkisini inceleyen diğer kuramcılar ve araştırmalar incelenecektir.

1.2.1. Mahler'in birinci ayrışma-bireyleşme kuramı

Mahler, insanın biyolojik doğumundan sonra psikolojik olarak tekrar doğduğu safhaları açıklamak için yaptığı çalışma sonucunda kendi gelişim kuramını psikolojiye kazandırmıştır. Ona göre insan, yaşamının başlangıcında kendisini anne ile bütünleşmiş bir tam halinde düşünür daha sonra belirli evrelerle bu yanılısamadan gerçekliğe doğru gelişme gösterir.

İnsanın psikolojik olarak doğma süreci dördüncü ve beşinci aydan itibaren başlayıp, otuz altıncı aya kadar tamamlanması beklenen bir süreçtir. Bu sürecin erken başlaması veya geç kalması çeşitli psikolojik sorunlara zemin oluşturur. Çocuk, bağımsızlaşmayı istediği ve özerk hareket etmeyi her denediğinde keyif aldığını gördüğü gibi bağımsızlaşmaya atılan her yeni adımda, hazzın yanında yaşadığı kaygı ile biraz daha geriye dönmeye hevesli olabilir. Bu ayrışma-bireyleşme sürecinin en zorlu çelişkisidir. Çocuğun her geri dönüşünde ulaşılabilir mesafede duran bir anne sürecin en önemli yapı taşıdır. Öyle ki bu annenin yokluğunda veya çocukla annenin arasında mesafe yokluğunda çocuk, ortak yaşam kabuğundan çıkmamayı, konuşmak, yürümek gibi temel insanı işlevlerine tercih edebilir (Mahler, Pine ve Bergman, 2003). Mahler küçük bebekle, psikotik patolojiyi birbirine benzetir. İki de

psikolojik doğumlarını yaşamış değillerdir. Küçük bebeğinki henüz yaşanmamış, psikotiğin durumunda ise, bu aşama başarısızlığa uğramıştır (Vahip, 1993)

Mahler, anne ve bebeklerinin etkileşiminde psikolojik mesafeyi psikanalitik bir gözlemlerle incelediği çalışmasının sonucunda öncül dönemler olarak **normal otistik evre** ve **normal ortakyaşamsal evre**'yi betimlemiştir, ortak yaşamsal evrenin ise dört alt evresini ayrışma-bireyleşmenin normal süreci olarak açıklamıştır. Bu iki dönem ona göre ayrışma-bireyleşmeye geçilmesi için hayati öneme sahiptir.

Normal otistik dönem boyunca bebek çoğunlukla uyur ve anne karnı dönemindeki hayatını sürdürür gibidir. Dış dünyanın uyarılarına yanıt vermez, içerden gelen dürtülerin gerilimiyle uyanır, bunun azaltılmasıyla da yeniden kabuğuna döner. Bu ilk 2. aya kadar olan dönemde bebeğin beden algısı yoktur ve kendinden bir başkasının farkında olmadığı bu döneme Mahler **normal otizm** adını vermiştir. (Mahler, Pine ve Bergman, 2003).

2. aydan itibaren bebek otistik duvarının arkasını görmesini sağlayan bir fark ediş yaşar. Kendisinin dışında bir bakım veren, beslenme, sıcaklık gibi fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını sağlayan vardır ve bu kendisi olmayanla Mahler'in "ortakyaşamsal evre" adını verdiği evreye başlar. Bebekte bu dönemde ihtiyaçlarını doyuran nesne ile ilişkisini başlatan bir gülümseme belirir. Bebek ortak yaşamsal ilişkiye duygusal yatırımını yapmaya bu gülümseme ile başlar (Mahler, Pine ve Bergman, 2003).

Ortak yaşamsal evre dönemine **simbiyotik dönem** de denir. Simbiyoz döneminde çocukluk psikozu yaşanır (Mahler, Pine ve Bergman, 2003). 2-5 ay arasında yaşanan bu dönemde haz ve acının dışarıdan geldiğinin farkına varılır. Ancak "ben" ile "ben olmayan" henüz ayırt edilememiştir. Sadece içerisi ve dışarısının farklı olduğu fark edilmeye başlanmıştır (Vahip, 1993). Duygu durumu içerisi ve dışarısı olarak düzenlenmezse kişi içten gelen iyiyi ve kötüyü tamamıyla dışarıdan geliyor gibi deneyimleyebilir. İlerleyen yaşlarda ruhsal hastalık olarak beliren psikozun, simbiyotik dönemi atlatamamış bir yetişkinin hastalığı olduğunu söylenebilir. "Optimal bir simbiyoz, bireyleşme ve dengeli bir kimlik duygusu kazanmak için çok önemlidir" (Vahip, 1993).

Ortak yaşamsal evrenin dört alt evresinden birincisi *farklılaşma ve beden imgesinin gelişimi* başlıklı alt evresidir. Bebek 4 ve 5. aydan itibaren davranışlarıyla (annesinin yüzüne, boynuna, kulağına dokunmak gibi) başka bir döneme geçtiğinin haberini verir. 7. ve 8. aylarda ilk ayrılık provalarını yapar ve hemen geri dönüp annenin orada olup olmadığını kontrol eder. Devamında, anneyi, ona benzeyen ve benzemeyen ötekileri ondan ayırt etmeye başlar. Bowlby gibi Mahler’de bakım vereni ile doyum verici bir ilk ilişki geliştirmiş çocukların yabancıya karşı daha az kaygıyla yaklaştıklarını gözlemlemiştir (Mahler, Pine ve Bergman, 2003).

Bu alt evrede annenin bebekle senkronizasyonu yeterli değilse, yani anne ortak yaşama izin vermeyecek şekilde depresyon veya başka nedenlerle çocuğuna sırt döndüyse, bebeğin önceden kestiremediği tutarsız yakınlık-uzaklık davranışları varsa, bebek anneye karşı yaşından önce uyum sağlama belirtileri göstererek kendiliğinin çekirdeğinden uzaklaşmaya başlar. İnsani yakınlık kurma ve bağ geliştirmeden uzaklaşmaya, kayıtsızlaşmaya başlayabilir. Daha sonraki gelişim evreleri de sekteye uğramaya hazır hale gelir.

İkinci alt evre *alıştırma alt evresi*’dir. Bebeğin 9-15. ay arasına denk gelen dönemidir. Bu dönemde bebeklerde emekleme ve yürüme şeklinde de adlandırabileceğimiz ilk alıştırma ve asıl alıştırma evresi diye iki başlıkta incelenen fiziksel değişikliklerin getirdiği zihinsel ve duygusal geçişler izlenir. Fiziksel değişiklikler çocuğa artık dünyayı başka bir açıdan görme hazzı yaşatır. Yürümek, çocuğun dış dünyadaki diğer canlı ve cansız nesnelere yatırımını artırır ve çocuk coşkulu bir dönem yaşamaya başlar. İlk adımları atan çocuğun annesine bakıp gülümsemesi çok iyi bilinir ve duyduğu keyif yüzünden okunur. Yaşadığı hazzın yanında çocuğun hala anneye bir “merkez üssü” olarak yoğun ihtiyacı vardır. Uzaklaşmanın çocuk için tehlikeli olup olmayacağı bebek geri döndüğünde annenin yerinde duruyor olmasına bağlıdır. Belirli aralıklarla çocuk “yakıt ikmali”ni gerçekleştirecek ve dünyayı deneyimlemeye devam edebilecektir. Her çocuk bu dönemde ayrılma kaygısı ve yutulma kaygısını tadacaktır. Yutulma kaygısı artık kendi başına hareket etmenin tadına varmış olan çocuğun tam bir ortak yaşam evresine geri dönüşten tedirginlik duymasıdır. Çünkü ortak yaşama duyulan özlem bireysel bir varlık olmayı ve kimliği tehdit eder. Yürümeye başlayan çocukların gülümseyerek hızla annelerinden kaçmalarını ve “ce-ee” oyunları oynamasından

keyif almalarını da sevgi nesnesiyle uzaklaşma ve yakınlaşabilme kontrolünü eline almaya çalışması, yani yutulma ve kaybetme arasında bir mesafede durmaya çalışma çabası olarak görülebilir. Bunu destekler biçimde araştırma sonuçlarında adeta bir kural gibi çocuklar ilk adımlarını anneye doğru değil ondan uzağa doğru gidecek şekilde atarlar. En önemlisi bu süreçte anne davranışının, çocuğun tüm güçlülüğünü kendilik saygısıyla değiştirecek olan olumlu geri bildirimleri ona vermesidir (Mahler, Pine ve Bergman, 2003).

Üçüncü alt evre *yeniden yakınlaşma alt evresi*'dir. 15-24. ay aralarında yaşanan bu evre genel çerçevesiyle, yutulma ve ayrılma kaygılarının çatışmasının arttığı, çocuğun narsizminin engellemelerle yüzleştiği, görece çaresizlik içeren ve dünyanın dilediği gibi olmadığını anladığı evre diye tanımlanabilir (Mahler, Pine ve Bergman, 2003). Bu alt dönemde çocuk giderek kendi bedenini kendisine ait bulmaya başlar ve anne ile giydirme, yedirme, alt değiştirme gibi eylemlerde edilgenliğe karşı çıkar. Kendisini hazır hissetmiyorsa birinin onu öpmesine ve kucağına almasına izin vermez (Vahip, 1993; Mahler ve ark. 1975).

Ayrılığın ve sınırların farkına varılmasıyla hem kendisine olan sevginin bitmesi tehdidi, hem de kendi büyüsel, tüm güçlülüğüne inancın tehdidi ortaya çıkar. Sık sık annesiyle istekleri karşısında çatışma yaşadığını fark eder (Vahip, 1993). Dilin simgesel işlevi bu dönemde çok etkindir. Zira dil kullanımı zihinsel ayrılığın simgesidir. Dil öncesi dönemde konuşma yoluyla isteklerini söylemeden her ihtiyacı cevaplanan (zihinsel birlik hissi yaşayan) çocuğun artık ayrı bir birey olduğunu hatırlatan konuşma işlevini yerine getirmesi beklenir. Zaman zaman bu dönemdeki çocukların dile direndikleri gözlemlenmektedir.

Sevgi nesnesi olan anneye karşı çift değerli hislerin fazlaca olduğu bu dönemde, bütünleşmeye doğru atılan adımların anne tarafından desteklenmesi çocuğun sevgi nesnesini bütünüyle iyi ya da bütünüyle kötü şeklinde zihinsel bir "bölme" mekanizmasına dönüştürmemesi açısından önemlidir. Bu dönemde erkek çocukları izin verildiğinde dünyayı keşfetme yoluna daha çok çıkarken, kızlar anne ile ilişkilerinde çifte değerliliğin sancılarını daha yoğun çekerler. Çünkü Mahler (Mahler, Pine ve Bergman, 2003)'e göre kızlar penis eksikliklerinin yaşattığı narsistik zedelenmenin suçlusu olarak annelerini görürler ve talepte bulunurlar. "Bir bakıma annelerinden bir borcu kapamasını talep ederler" (Mahler, Pine ve Bergman, 2003). Penis eksikliği, yeni doğanın varlıktaki eksikliği sembolik olarak penise

atfetmesidir. Varlıktaki eksiklik tüm güçlülüğün korunamaması, dolayısıyla narsistik zedelenmenin yaşanması ile eşdeğerdir. Kız çocukları eksikliği gidermek için babaya yönelirler. Babanın yeniden yakınlaşma krizi sırasında annenin dışında en yakın sevgi nesnesi olarak kendisini sunması, anne çocuk ilişkisindeki çift değerliliği azaltır ve özerk gelişimi destekleyerek çocuğun gerilemesini azaltır (Vahip, 1993). Baba dolayımhlığı sağlayarak çocuğun anne ile kurulmuş ilişkisine üçüncü kişi olarak başından beri dahildir. Anne ile olan ilişkiyi, ileriki yaşlarda çıkması muhtemel psikotik belirtileri ortadan kaldırmak üzere böler. Bireyleşme adımı için baba, basamak olarak kullanılan “öteki”dir.

Bu yeniden yakınlaşma krizlerinin sonucu; 1. Libidinal nesne sürekliliğine doğru gelişim, 2. Daha sonraki hüsrânların niceliği ve niteliği, 3. Olası şok travmaları, 4. Hadım edilme kaygısının derecesi, 5. Oidipus karmaşasının akıbeti ve 6. Ergenlikteki gelişim krizleri tarafından belirlenecektir. Tüm bu etmenler bireyin bünyesel yapısı çerçevesinde işler (Mahler, Pine ve Bergman, 2003).

Çocuğun karşısına çıkacak olası engelleri dönem açısından Vahip (1993) şöyle sıralar;

- 1) Sevgi nesnesinin hayal kırıklığına uğratabilecek kadar ulaşılamaz olması veya aşırı koruyucu, müdahaleci, özerkliğe olanak sağlamayan davranışlarda bulunması.
- 2) Tüm güçlülük duygularını keskin bir şekilde bitirecek ani ve acı veren şekilde yaşanan çaresizlik.
- 3) Aşırı örselenme.
- 4) Kastasyon etkisinin narsistik yarasını olağandışı boyutlarda yaşama. Bu ihtimaller çocuğun yeniden yakınlaşma krizini yoğun çift değerliliğe götürebilir ve patolojik “bölünme” mekanizması devreye girebilir.

Dördüncü olarak son alt evre, ***bireyliğin pekişmesi ve coşkusal nesne sürekliliğinin başlangıcı*** evresidir. 24-26. aylar arasında ve ilerisinde yaşanan bu dönemde çocuk, annesini içselleştirme kapasitesine göre nesne sürekliliğini sağlayacaktır. Nesne sürekliliğini sağladığı ölçüde çocuk annesinin fiziki yokluğunda da içe attığı “iyi anne” ile dünyayı tanımayı sürdürebilir. Özerkleşmeye gelen tehditlere “hayır” diyerek tepki vermeye devam eder. Kendiliğini oluşturması için alanı böylelikle açmış olur.

Bu dönemde yeniden yakınlaşma krizi coşkusal nesne sürekliliğine giden gelişimsel ilerlemeyi hala gölgelemektedir. Gerileme sık sık ilerlemeyi keser, çift değerlilik en belirgin olarak canlı somut annenin potansiyel olarak orada olduğu vedalaşma sürecini etkiler. İlişkide büyük miktarda çift değerlilik olduğunda annenin gidişinin önemli ölçüde öfke ve özlem uyandırması beklenen bir durumdur (Mahler, Pine ve Bergman, 2003).

Odipal dönem öncesinde gelişimi açısından sağlıklı, açık uçlu olan dördüncü alt evrede her iki içsel yapının da (libidinal nesne sürekliliği ve gerçek ben özdeşleşmelerine dayalı birleşmiş bir kendilik imgesi) oluşmaya başlaması gerekir. Bununla birlikte her iki yapı da, hayat boyu sürececek olan gelişim sürecinin sadece başlangıcını temsil eder (Mahler, Pine ve Bergman, 2003).

1.2.2. Blos'un ikinci ayrışma-bireyleşme süreci

Blos'a (1989) göre ergenlik, bebeklikteki birincil ayrışma-bireyleşme sürecinde kazanılmış olan içsel ebeveynden ayrılma sürecidir. Olgunlaşma ve farklılaşmak için ergenlikte ebeveynle çatışma, rekabet ön koşuldur. Ergen bu süreçte ayrılmak için dış nesnelere arayışına geçer. Akranlar ikinci ayrışma-bireyleşme adını verdiği bu sürecin en önemli figürleridir.

Ergenlik dönemine kadar bebeklik döneminde içselleştirilmiş ebeveynin kaynakları kullanılmaya devam edilir. Ergenlik döneminde erken dönemin ego bağımlılıkları reddedilir. O nedenle ergenlik döneminde hem anne-babaya ait ego desteğinin reddedilmesinden kaynaklanan hem de dürtülerin şiddetlenmesinden kaynaklanan ego zayıflığı görülür (Blos, 1989). Ego yani "ben" bireyin zihninin kendini ve dünyayı gerçeklik boyutunda algılaması beklenen kısmıdır. Ego, birincil süreçlerin egemenliğindeki idden gelen dolaysız dürtüleri üstbenden aldığı ahlaki kurallar kaynağıyla düzenler ve davranışları belirler. Süper egonun ve idin arasında bir köprü görevi görerek işlev sağlar (Freud, 1992).

Blos'a (1989) göre ergenlikte bebekliğin içsel imgelerinin oluşturduğu süper egonun katı kurallarından sıyrılmak istenir. Bu istek doğrultusunda ergen yeni ilişkiler ve yeni davranış biçimleri gözlemlemek için dış nesnelere yakın ilişkiler geliştirir. Kararsızlık gelişmesi, iç nesnelere gerileme ve içsel ayrılık ile ilerleme gerilimini yaşamak olağandır. Ve bu gerileme de ergende anksiyete yaratmaktadır.

Blos'a (1967) göre, oidipus karmaşası da ergenlikte sonuçlanır (Parman, 2012). Ergenlikteki bireyleşme kişisel, sosyal ve cinsel kimliğin kazanılmasını sağlar. Ergen, otonomunun zayıflığından dolayı zaman zaman ailesine, sık sık da akran gruplarına yönelip destek almak durumundadır. Yakın akran gruplarının, bazı işlevleri aileden daha iyi sağladığı düşünülür. Çünkü yakınlık kurulan akranlar ergenin içsel çatışmalarının çözümüne suçluluk duygularını dahil etmesinin yardım edebilir. Akranlar ergene sosyal pratikler yapmaları için uygun ortamlar sağlarlar. Bireye; kişiliğine, davranışlarına ilişkin daha dürüst ve eleştirel geri bildirimler verirler.

Ergenlik döneminde olgunlaşma olarakta belirtilen değişimler biyolojik ve fizyolojik olarak ardı adına meydana gelirler. İkinci bireyleşme süreci olarak ergenlik dönemi sembiyotik zardan çıkma ile başlayan bebeklikteki ayrışmanın bir yeni versiyonudur. Toplumun yani yetişkin dünyasının üyesi olmak için bebeksi nesne bağlarının gevşemesi, aile bağımlılıklarının değişmesi ergenlik döneminde olur (Blos, 1989).

İkinci bireyleşme çocuksu nesnelere kopuşun bir sonucu ve bunlara eşlik eden değişimlerin ifadesidir. Ancak bu dönemde bazı ergenlerde, kuşak farkından dolayı bir anlaşma sağlayamayacaklarını düşündüklerinden ebeveynlerini ve geçmişlerini reddetme başlar ve bu ergenler riskli davranışlar sergilerler. Uyuşturucu kullanma, araba hırsızlığı veya riskli araç kullanma, alıp başını gitme gibi. Bu durumlar için haklı nedenlerle yanlış şeylerin yapıldığı değerlendirilmesi yapılabilir. Ergenlikte çocuksu nesnelere kopuşun şiddeti, çocuklukta aşırı baskılanmış olmanın sonucu olarak ortaya çıkar (Blos, 1967).

Çocukluk bağımlılıklarından kopma çabası ergenlik sürecine geçişle ilişkilidir fakat kullanılan bu gibi yöntemler ve gidilen yol olgunlaşma devinirliğini düşürme eğilimindedir. Birçok ergen için bu şiddet eğilimi süregelen gelişim dönemi tamamlanıncaya kadar bir tutunma, bir geçiş süreci işlevindedir. Fakat bir kısmı için de eninde sonunda bir süre sonra kaçınılması gereken bir yaşam tarzına yani gerilemeye dönüşür. Bu tarz ergenler aileden coğrafi, ahlaki, fiziksel ve fikirselsel bir ayrılığı zorlayarak içsel ayrılığı sağlamaya çalışırlar. Gerçekleşen bu bağımsızlık ve kopuşta, kendi geçmişi üzerinde bir zafer duygusuna kapılır ve bu özgürleşme haline yavaşça bağımlı olur. Bu şekil bir yaşam tarzını idame ettirebilmek için sarf edilen bilişsel enerji genellikle duygusal yüzeyselliğe, verimsizliğe, geride kalmaya sebep olur. Eğer ergen davranışı, çocuksu nesnelere karşı bir savunma olarak, dikte edilme

yoluyla bir düzene sokulmaya çalışılırsa ergen bireyleşmesi tamamlanmamış olarak kalır (Blos, 1967).

Süper egonun katılığı bu dönemde gücünü biraz kaybeder. Egonun ideal narsistik yapısı biraz daha etki kazanır. İçsel kaynaklar kendi kimliğini oluşturmada ergene yardım eder ve ergen kendine saygı ile kimliğini düzenleyerek içsel bebeksi bağlarından arınır (Blos, 1989). İkinci nesne sürekliliğini sağlamak, üst benlikte yer bulan tüm güçlü ebeveyn temsillerinin gerçeklik ilkesine uyarlanması sürecidir (Blos, 1967). Bu süreç ebeveyn temsilinin her şeye gücü ve bilgisi yeten mükemmel birisi olmadığı, kendi gerçekliğiyle algılandığı bir süreçtir. İçsel nesnenin kaybıyla beraber ilk çöşku ve zindeliği izleyen depresif etki yaşanır. Nesne kaybı yaşla karşılanır. İkinci bireyleşme süreci bu aşamada sekteye uğrarsa psikotik ve narsistik bozukluklar ortaya çıkabilir. Bebeksi ilişkinin hislerine gerileme bu dönemde bir miktar olması gereken bir durumdur. Gerilemeye karşı direnç, erken nesne ilişkileri ve bebeksi ego durumlarından bağlantıyı kesmeyi, diğer bir deyişle ruhsal yapının yeniden organizasyonunu imkânsız kılar. Bu gerileme hareketleri, yetişkinlik döneminin olası kazanımlarını sağlar (Blos, 1989).

Birey ergenlik döneminde, çocukluğunda bağımlı olduğu evinden uzaklaşma eğilimi içerisine girer. Ergenlik döneminde ilk nesnelere (bebeksi bağımlılıklardan) bağlantıyı kesme görevi, erken gelişim safhalarına dönmeyi gerektirir. Regresyonla sağlanan ruhsal aygıtın yeniden yapılması hareketi, ergenliğin en önemli ödevidir. Tıpkı Hamlet'in uykunun dinlendiriciliğine özlem duyarken bir yandan da uyku ile gelecek kabuslardan korkması gibi ergen de, dürtüleri ve egosu için doyumun getireceği huzuru ararken, bir yandan da infantil nesne ilişkilerine geri dönmekten korkmaktadır. Asıl çelişki, ergenin hedefine ancak dürtüler ve ego regresyonu yoluyla ulaşabileceğidir. Ergen; büyüme ve olgunlaşmanın gelişimsel ivmesinin verdiği destekle bu dönemde, regresyon yolu ile çocukluk travmalarından, çatışmalarından ve saplanmalarından kalan artıkları temizleyebilir. Gerileme, ergenlik dönemi sürecinin ardışık modeli içinde uygun zamanda doğru yolunu almazsa, paradoksal bir şekilde kişinin gelişiminin ilerlemesini sınırlandırır (Blos, 1989).

1.2.3. Ergenlikte ayrışma-bireyleşme ve akrana bağlanma ilişkisi

Yeniden alevlenme dönemi olarak Ergenlik, bebeklik ve çocukluk döneminin birikimlerinin işlevselliğinin sergilendiği dönemdir. Bebeklikteki güvenli üsse ergenin hala ihtiyacı vardır, ancak bu sefer nesne dünyasının keşfi için değil, öznel dünya keşfine çıkmak, sosyal ilişkiler geliştirmek hedeflenir. Bowlby (1969), ilk bağlanma ilişkisinin sonraki yıllarda psikolojik uyumu etkilediğini savunur. 11-15 yaşlarındaki çocuklarla yaptığı takip çalışmalarında, 5 yaşına kadar oluşturulan bağlanma örüntüsünün hala sürdüğünü görmüştür.

Bir ikinci doğum olarak kabul edilen ergenlikte tıpkı bebeklikteki gibi kırılgan ve dayanıksız olunur. Fransız psikiyatrist Dolto, onları kabuk değiştiren ıstakozlara benzetir. İstakozlar kabuk değiştirme döneminde zayıf ve savunmasızlardır. Eğer bu dönemde yara alırlarsa bu yaranın izini ömür boyu taşırlar (Parman, 2012). Ergen için kimlik gelişimi evresi olan bu dönem bağlanılan ebeveyne hala ihtiyaç duyduğunu kabul etme/reddetme ve bağımsızlığını kazanma/kazanmama çatışmasının güçlü bir şekilde yaşanmasının beklendiği dönemdir. Otonom kazanmak tıpkı bebeklikteki dönem gibi hem keyifli hem de tehdit edicidir. Bebeklikte kurulan bakım verenle ilişki ne kadar doyum ve güven verici olmuş ise yeni ilişkilerin hissettirdiği temsiller o kadar az tehdit edici olur.

Ebeveynlerden ayrılma süreci olarak tanımlanan ergenlik bu yönüyle depresif belirtilerin sıkça görüleceği bir dönemdir. Ebeveynlere güvenli bağlanmanın depresyonu azalttığı, güvensiz bağlanma stiline yüksek depresyon düzeyiyle ilişkili olduğu bulunmuştur. Güvensiz bağlanan ergenlerin işlevsiz öfke sergiledikleri, problem çözme becerilerinin gelişmediği bilinmektedir (Yüksel, 2006). Çocuk ve ergenlerde depresyon, öfke ve saldırganlık şeklinde ortaya çıkar.

Ergenler ailelerine olan bağımlılıklarını azaltırken bağlanma ihtiyaçlarını akranlarına yönlendirirler fakat birinci bağlanma nesneleriyle olan bağlanma kapasiteleri bu yönde etkili olur. Yapılan araştırmalarda, güvenli bağlanma davranışı sergileyen ergenlerin, ilk bağlanma temsilleri ulaşılabilir olmuş ve bu bireylerin daha az kaygılı ve akranlarına karşı daha az düşmanca tutum sergiledikleri görülmüştür (Yüksel, 2006). Yani ergenler akranlarıyla kurdukları bağlanma ilişkisine ebeveynleri ile olan ilişkilerinin temsilini aktarırlar. Ebeveyn ile kurulan ilişki ne kadar sevgi dolu ve uzlaşılabilir ise ergen, akranları ile de bu türden bir ilişki kuracak, ebeveyn ne kadar

düşmanca algılandıysa ve ulaşılabilir olmaması öfkeye neden olduysa, akranları ile kurduğu ilişkinin dengesi ergenin zihnindeki bu temsille sahnelenecektir. Ebeveynine ikircikli duygular besleyen bir ergen bağlanma ihtiyacını gidermek için düşmanca davranışlar sergileyen akranlarına bağımlılık geliştirebilir veya düşmanca duyguları kendisine savunma aracı olarak kullanabilir.

Yüksel (2006) ergenlerde ayrışma-bireyleşmenin sağlıklı süreçlerden geçmiş bir ergen için depresyona neden olduğunu aktarırken, ergenin annesiyle ilgili olumsuz duygularının suçluluk hissi yaratacağını ve bunun sonucunda ergenin öz yıkıma gidebileceğini aktarmıştır. Gelişim sürecinde kırılma yaşayan ergen karşıt güçlerin etkisi altındadır. Bir yandan gerileyici eğilimlerin etkisi altında, özellikle karşı cinsten anne babayla yakınlaşma ihtiyacını hissederken, diğer yandan genital cinselliğin gelişmesiyle çaresizce onlardan uzak durmaya çalışır. Bu süreç de onda ayrışma süreçlerini büsbütün şiddetlendirir. Freud'un belirttiği üzere libido ve gaddarlık arasındaki ilişki, aşk ve nefret ilişkisine ergenlikle birlikte şiddetle evrilir. Anne-babasından ayrışmakta zorlanan ergen onlara olan öfkesini kendi bedenine de zarar vererek ifade eder. Bu dönemde öfke en etkin araç olarak mesafeyi ayarlamayı sağlamaktadır (Şahin, 2014). Blos (1967), ergenlik sürecinde benlik ideali oluşacağını ancak bu ideal oluşurken bazı sorunlar meydana gelebilme riski olduğunu söyler. Çocuklukta idealize edilmiş anne-baba dünyaya yansıtılır ve gerçek dünyada idealizenin karşılığı bulunamadığında görülen kusurlar öfke ve saldırganlık yaratır. Kendisinin mükemmel olduğu düşüncesi ve arzusu benlik idealini oluşturan unsurlardan birisi olacaktır. Ancak benlik ideali hep biraz hedef olarak kalacaktır. Bu dönemde anne babanın narsistik yatırımlarına fazlasıyla hedef olan ergenliğin yarattığı kopma çok büyük bir narsistik yitik olarak yaşanacaktır (Parman, 2012).

Bebeklikte olduğu gibi ergenlikte de "seninle ilişkideki ben kimim?" sorusu aydınlatılması gereken temel nokta haline gelmiştir. Burada güvenli üs diyalektiği tekrar incelemeye alınır. Çünkü, artık sadece güvenlik gereksinimi değil aynı zamanda cinsel gereksinimler de bu sürece dahil edilir. Çift değerlilik duyguları yaşayan ergen için karşı cinsle hissedilen duygular zorlayıcı olabilir. Korku, suçluluk, terk edilme gibi hisler devreye girebilir. Çünkü onlarda içsel modeller öngörülemeyen davranışları olan modellerdir. Başka bir çözüm olarak kendisini cinsel ve öteki duygularından izole etmiş bir ergen, duygusuz cinsel ilişkiler kurabilir ya da sadece karşı tarafı memnun etmeye yönelik ilişkiler kurabilir. Bağlanma,

ergenlikte iki insanın içsel modellerinin karşı karşıya gelmesidir. Beklenen gelişimsel görev ise, içsel modellerden ayrılıp aile dışında yeni ilişkiler geliştirmektir (Güvenir, 2006). Bağlanma teorisine göre, içsel işleyiş modelleri ergenlik döneminde gencin sosyal kurumlarla ve erişkinlerle kurduğu ilişkiyi belirler (Bowlby, 1969). Öğretmenler, okul vb. anne ve babanın temsillerini hatırlatırlar. Bu anlamda kaçınan bağlanan ergenler de akranları ile kurdukları ilişkiye geçmişten getirdikleri sorunları ve çözülmemiş suçluluk duygularını getirirler (Güvenir, 2006).

Ebeveynlerine güven duyan ergenler, bu dönemin beklenen gelişimi olan kimlik oluşumunun izinde ebeveynlerini güvenli üs olarak kullanmayı daha iyi başarır ve yola çıkmaya korkmazlar. Güvenli bağlanan ergenler ebeveynlerinden kendileriyle eşit muamele beklerler. Ancak, güvensiz bağlananlar için ergenlik dönemi dönüşümleri, gençlerde depresyon veya kaygı belirtileri veya madde kullanımı, anti-sosyal davranış bozuklukları gibi sorunların çıkmasına neden olabilir. Araştırmalar, güvenli bağlanan ergenlerin güvensiz bağlanana göre, sosyal-duygusal yeterlilik düzeylerinin daha yüksek olduğu ve daha az düzeyde saldırganlığa sahip olduğunu göstermektedir (Doğan, 2016). Blos'a göre, eyleme vuruk davranış, öğrenme bozuklukları, amaçsızlık, huysuzluk, negativizm şeklinde ortaya çıkan benlik çalkantıları ebeveyninden duygusal ayrılmadaki çözülmenin bir yetersizliğinin ve bireyleşmedeki eksikliğin göstergesidir (Blos, 1989). Ayrışma-bireyleşme sürecinde ergen, ailesiyle bir birey olarak ilişki kurmaya başlar. Ters durumda ise işlevsel olmayan bir ayrışma süreci yaşanmış olur ve ergen ailesinden kopar, yabancılaşma yaşar, aileyi ve geçmişini reddeden davranışlar sergiler. Bu tür ergenlerin madde kullanan, okulu terk eden, evden kaçan, akranlarına uyum sağlayamayan ergenler olma ihtimali yüksektir (Yüksel, 2006). Ebeveyninden ayrışma ve bireyleşme aşamasında, ergenlerin duygusal olarak kendilerini ana-babalarından uzak tutma çabaları, duygusal yatırımlarını akranlarına yapmaları, kolay risk almaları, kendilerini zaman zaman çocuksu tüm güçlülük içinde algılayıp her şeyi yapabileceklerini düşünmeleri ebeveynleriyle çatışmalarına sebep olur. Ergenin otonomunu kazanması gerekir. Ancak bu, ebeveynleri tarafından bireyleşmesi desteklenirken, bir taraftan onlarla da yakınlığını sürdürebilmesine bağlıdır. Ergenler ebeveynlerinden sonra ilk deneyimlerini aktardıkları akranlarını ayna olarak görmeye başlarlar. Dış görünüm ve davranışları bu aynada onaylanmazsa benlik saygıları azalabilir (Derman, 2008). Ergenlik döneminde gelişmesi beklenen akranlarla

olumlu ilişki ile bağlanma davranışı arasında güçlü bir teorik ilişki vardır. Akran ilişkileri özellikle ergenlik döneminde ergenin hayatının büyük bir bölümünü kaplar ve bağlanma ilişkisine dönüşür (Özyurt, 2016).

Ergenlikteki çocukların ilişkilerinde karşılıklılık artık çocukluk dönemindeki gibi somut durumları değil, daha özgül faaliyetleri ve psikolojik özellikleri de kapsamaya başlar. İlişkiler artık eşit tarafların uyumuyla ilgilidir. İlişkilerde işbirliği, mahremiyet, güven, karşılıklı saygı gibi soyut nitelikler aranır. Bu özelliklere aykırı davranıldığı zaman ilişkide bozulma ve bağın onarılması için ihlallerin sözcüklerle ifade edilmesi gerekir (Erwin, 2000).

Ergen, ailesiyle kurduğu özdeşimleri yeniden değerlendirirken kendisine yeni özdeşim örnekleri bulur. Bunlar yaşıtı olduğu arkadaşları, öğretmen, sporcu, yazar, politikacı olabilir. Onları çeşitli yönleriyle (kılık, davranış vb.) bir süre kendinde yaşatır. Bu özdeşim denemeleri gencin kendine yakışanı bulmaya çalışması gibidir. Sonunda ergenin kendine kimlik oluşturması beklenir. Ancak, bu yeni kimlik tüm özdeşimlerin birbirine yapılandırılmış hali değil, yeni bir kendine has oluşumdur. Erikson'un dediği gibi "kimlik oluşumu özdeşimin bittiği yerde başlar" (Yörükoğlu, 1989).

11-20 yaş arasındaki ergenlik çağı, kişiliğin toplumsal nitelik kazandığı bir arayış dönemidir. Bu arayış içinde ergen, kim olduğunu, neye değer vereceğini, kime bağlanıp inanacağını ve amacını bulmaya çalışır. İçinde bulunduğu grubun idealleri ve sosyal standartlarıyla kendi davranışını değerlendirme durumundadır (Yavuzer, 1987).

1.2.4. Ayrışma-bireyleşmeyi destekleyen diğer yaklaşımlar

Mahler'in birinci ayrışma kuramı, Blos'un ikinci ayrışma süreci ile ilgili açıklamalarından sonra ayrışma-bireyleşme, çeşitli kuramlarca da öne çıkan kavram ve süreçler olarak görülmüştür. Bu başlıkta ayrışmayı ve özerkliği destekleyen diğer kuramlar ele alınacaktır.

Eric Ericson, özerkliğin en eski kuramcılarındandır. Freud'un psikanaliz kuramından yola çıkarak insanın gelişimini sekiz evre ile açıkladığı psiko-sosyal gelişim kuramını oluşturmuştur. Psiko-sosyal kurama göre yaşamın her dönemi bir sonraki evreyi etkiler. Erikson'a göre, bireyin gelişimi, biyolojik özellikleri, çevrenin etkisi

ve benlik yapılanma süreci deneyimlerinin toplamı ile ilişkilidir. Kurama göre, insanın yaşamının sekiz ve her birinin gelişim görevleri olan evreleri vardır. Her evrenin çatışmalı iki benlik özelliği bulunur ve bu birbiriyle çatışan iki özellik her döneme özgü krizler yaratır. Önemli olan bu krizlerin olumlu yönde atlatılmasıdır. Atlatılmadığı ölçüde ilerleyen evrelerde tekrar alevlenir ve aşılabılır. Erikson'un kuramı da diğer ayrışma kuramlarını destekler biçimde yaşamın ilk çocukluk döneminde ve ergenlik döneminde olmak üzere iki özerklik ödevi olan evresini barındırır. Psiko-sosyal gelişimin ikinci evresi olan "özerkliğe karşı kuşku ve utanç" döneminin ilk gelişimsel görevi özerklik krizinin çözülmesidir. Bebekliğin özerklik gelişimi bir ve üç yaşları arasında daha çok fiziksel özelliklerle paraleldir. Kendi eylemlerini yapabilmeye başlama, yürüme, yemek yiyebilme, tuvalete gidebilme, konuşabilme gibi. Bu dönemde sabırsız ve çocuğun yerine davranan ebeveynler çocukta utanç ve kuşku duygusunu pekiştirirler. Sürekli koruyuculuğa ve çocuksu yetersizliklerine karşı sert eleştirilere maruz kalan çocuklarda başka kişilere karşı aşırı bir utanç, kendini ve dünyasını denetim altında tutmaya ilişkin aşırı bir kuşku duygusu oluşur. Eğer çocuk bu evreyi özerklik yerine daha baskın bir utanç ya da kuşku ile geçirirse ergenlik ve ileriki dönemlerdeki bireyleşme girişimleri de bundan olumsuz etkilenir (Elkind, 1978).

Ergenlik dönemi ise yaşamın beşinci evresidir. Erikson'a göre, çocuk ergenlikte bedenindeki değişimler sonucu yaşadığı yeni duygu, durum ve isteklere ek olarak dünyaya ilişkin düşüncelerinde farklı yeni yollar geliştirir. Ergenler artık ötekilerin düşünme biçimleri üzerine de düşünmeye başlarlar. Aynı zamanda diğerlerinin kendileri ile ilgili ne düşündüğü üzerine de düşünürler. Ergen bu dönemde toplum ve dünya üzerine düşünürken, düşündüklerini gerçekleştirmenin, düşlemlemek kadar kolay olduğuna inanan sabırsız bir ülkücüdür (Elkind, 1978). Kimlik duygusuna karşı kimlik karmaşası yaşanan bu dönemde bilişsel, fiziksel, psikolojik gelişmeler yoğunudur ve artık çevrenin bireyden değişimlerine özgü beklentileri vardır. Ergen, çocukluk özdeşimleri ve onların sağladığı kendilik algısını sürdürürken bir yandan toplum içerisindeki kimliğini tanımlamak zorunda kalır. Kötü bir çocukluk ya da olumsuz sosyal şartlar altında çocuk kimlik duygusu geliştiremezse belli bir ölçüde kimlik karmaşası yaşanacaktır (Elkind, 1978). Kimlik bunalımı evresinin olumlu atlatılması kimlik duygusunun kazanılması ile sağlanır. Olumlu kabul ortamı olmayan ergenin kimlik bunalımı; askıya alma, kimlik kargaşası veya ters kimlik ile

sonuçlanabilir. Askıya alma (psiko-sosyal maratoryum) ergenin bağlanmalarını tamamlamadan ertelemesi, bu sürede olasılıkları deneme aşamasıdır. Kimlik karmaşası ergenin deneyimlediği yaşantıları benliğinde bütünleştirememesidir. Bu kargaşaya karşı çeşitli benlik savunmaları olarak aşırı katı, kuralcı kimlik veya patolojik kişilik sorunları çıkabilir. Kimlik bunalımının yaratacağı bir başka olumsuz sonuç “ters kimlik” olabilir. Ters kimlik, ergenin çatışmalı kimlik bunalımından zıtlaşarak yani ondan uyması beklenen kurallar ve ailesel özelliklerin tam zıddını benimseyerek aykırı bir kimlik oluşturmasıdır. Örneğin, dini kurallarla yaşayan bir ailenin çocuğunun satanist çevrelere katılması gibi (Atak, 2011).

Salvador Minuchin (1974), yapısal aile kuramını geliştirmiş ve aileyi bir sistem olarak ele almıştır. Aile sisteminde kişilerin görevlerini birbirinden ayıran sınırları oluşturan alt sistemler vardır. Örneğin anne, eşler, ebeveyn ve kadın alt sistemlerinin her birinin parçasıdır. Sistemlerin sınırlarını oluşturan kurallar vardır ve bu kurallar sistemdeki kişilerin birbirinden ayrışmasını sağlarlar. Alt sistemlerin özerkliği sınırlar ile sağlanır. Ailede herkes bir alt sisteme üyedir. Bireye bağımsızlığını, otonomunu içeren kendilik (self) duygusunu aile verir. Çocuğun selfinin aile sistemi içinde bir alt sistem olarak ayrışmasını sağlar. Bu selfin sınırları vardır ve bu sınırlar çocuğun kendini ve diğerleri ile olan ilişkilerini belirleyen kurallardan oluşur (Minuchin, 1974).

Minuchin aile sistemindeki yakınlığın mesafesinin önemini vurgular. Çoğu ailede bu mesafenin olmadığı durumlarda “yapışık” ve “ayrışık” ilişkiler ortaya çıkar. Yapışık ilişkilerde sınırlar belirgin değildir. Bu sınırlar ergenlik döneminde en iyi gelişimi sağlayan önemli bir yapı taşıdır. Ebeveyn ile çocuk arasında hiyerarşik yanlış hizalanmaların varlığı genç erişkin üzerinde aşırı gerilim yaratır ve ayrışma-bireyleşme sürecine engel teşkil eder (Perosa, 1996). Ayrışık ilişkili aile sistemlerinde ise alt sistemler arası sınırlar çok katıdır dolayısıyla birbirlerine duygusal temas konusunda çok cimridirler. Aile üyelerinin arasındaki bağa mesafeden ziyade bir kopuş hakimdir. Ailenin koruyucu işlevi çocuklar üzerinde bulunmamaktadır (Akün, 2017).

Yapısal aile kuramında ergenliğe gelen kişi, alt sisteminden artık ayrılmalı yetişkinliğe doğru değişme göstermelidir. Bu da ergene verilecek sorumluluklar ve özerk yaşam alanı ile sağlanacaktır (Akün, 2017). Ailenin ergenliğe gelen çocuğuna hala bebeklik çağındaymış gibi korumacı ve kontrolcü yaklaşması bu dönemde

gerileme yaşamaya ve yeniden yakınlık krizine meyilli olan ergenin içsel çatışmasını güçlendirmeye neden olur. Özerklik yaşamak isterken bir yandan yetişkinliğin sorumluluklarından kaçmak isteyen ergen, diğer yandan aşırı koruyucu davranan ailesinden gelen kolaylıklara bağımlı olabilir. Ailesiyle yapışık bağ kurmuş ve sorumlulukları üzerine kademeli olarak verilmemiş ergenler kendi kimliklerini oluşturamazlar. Bu durum ergenin yaşamına, okul ve ders etkinliklerine duyarsızlık geliştirme, akran ilişkileri geliştirmeye karşı kayıtsızlık, sosyal ve kültürel faaliyetlere katılmama şekillerinde yansır. Blos (1967), ikinci bireyleşme dönemi olarak ergenliği ele alırken erteleme, ağırdan alma gibi eylemsizliklerin bireyleşmeye direnç olduğunu belirtmiştir. Eylemsizliğin ayrılık kaygısının bir versiyonu olması yanında ayrışamamanın bir cephesiyle yutulma anksiyetesi yarattığı düşünülürse kimi durumlarda ergende, yeme-içme gibi doğal ihtiyaçları reddetmeye kadar giden sorunlar yaşanabilir. Besin alımının kısıtlanmasının yapışık ilişkilerde birey kalma çabası olduğu araştırmacılarca belirtilmiştir (Yüksel, 2006). Yeme bozukluğu olan ergenlerde beden kişiye aitmiş gibi değil de ebeveynin uzantısıymış gibi hissedilir ve ifade edilemeyen özerklik duygularının bir temsili olarak besin alımı reddedilir (Eker, 2006; 2014).

Türkiye’de sosyal psikolojinin kurucusu olan Kağıtçıbaşı’na göre, “benliğimizin yapısı, dünyayı, başkalarını ve kendimizi nasıl görüp algıladığımızı belirler. Varoluşumuzun temelini oluşturur ve her türlü duygu, düşünce ve davranış farklılıklarının temelinde o kültürlerde yaygın olan benlik yapıları arasındaki farklar yatar” (Kağıtçıbaşı, 1996; 2015).

Ayrışmış benliği kültürel açılardan da inceleyen Kağıtçıbaşı (1996), batı dışındaki birçok toplulukçu kültürde, benliğin ayrışmışlığına değer verilmediğini söyler. Bu yapılarda kişinin bağlılığını ait olduğu gruba koşulsuz uyumuyla ve bağlı olduğu kişilerin duygularına hassas olarak, aklından geçenleri okuyarak göstermesi beklenir. Bu tür benliğe sahip kişiler başkalarına bağlı olarak tanımlanır, o statüye uygun olarak davranırlar; Ahmet Bey’in kızı, x okulun öğrencisi gibi. Kağıtçıbaşı (1996), benlik modellerini ayrışmışlık ölçüsünde incelerken kentsel bölgelerde yaşayan insanların bağlı veya bağımsız değil de yeni bir benlik modeli sergilediklerini tanımlar: “Özerk ilişkili benlik yapısı”. Bu modeli duygusal bağlılığın kaybolmadığı ancak kendi kararlarını alabilen, maddi bağlılığın azaldığı model olarak ortaya koymuştur. Kağıtçıbaşı (1996), Aile Değişim Teorisinde üç ayrı aile modeli

üzerinde durmuştur. Bunlar: Bağımsız, bağımlı ve duygusal bağlı aile modelidir. Bağımlı aile modelinde karşılıklı bağımlılık görülür. Bu model geleneksel aile yapılarının görüldüğü topluluklarda yaygındır. Bu tür ailelerde ailenin devamlılığı için karşılıklı bağımlılık beklenir. Hatta çocuğun bağımsızlığı aile için tehdit oluşturabilir. Zira, çocuk aile için ekonomik güvencedir. Çocuk aileye çalışarak ekonomik katkıda bulunur. Bu fayda çocuk büyüyüp yetişkin olduğunda da devam eder. Çocuk sayısı arttıkça ekonomik güvence artacağından bu ailelerde doğurganlık yüksek düzeydedir. Bağımsız aile modeli daha çok orta sınıfta bulunan çekirdek aile yapısında görülür. Modernleşme ile birlikte bu ailelerde çocuk yetiştirme daha çok özerkleşme üzerine kuruludur. Nesiller arası bağımsızlığa ve ekonomik olarak kendine yetebilmeye önem verilir. Üçüncü model olan, duygusal bağlı aile modeli, çocuk yetiştirmede özerkliğin de önemsenmesini beraberinde getirir. Çünkü, şehir hayatında özerk kararlar alabilme yetisi değer görür ve gereklidir. Bu model Türkiye gibi insan ilişkilerinin mesafesinin kısa olduğu yerlerin kent yaşamında, eğitimin öne çıktığı kesimlerde yaygındır (Kağıtçıbaşı, 1996). Gelişen “özerk ilişkili benlik”, içinde hem bireyci (özerk) hem de toplulukçu (ilişkisel) özellikler taşımaktadır. Ancak buradaki özerklikten anlaşılan başkalarından ayrışma-uzaklaşma değil, kendi kendine karar verebilme, etkin olabilmektir. Kağıtçıbaşı'na göre özerklik, ilişkililik içinde de mümkündür (Kağıtçıbaşı, 1996; 2015). Bağımlılık aile modelinde oluşan benlik yapısı sadece ilişkiseldir ve edilgen bir yapısı vardır. Bağımsız aile modelinde ayrılmış benlik ortaya çıkar ve özerklik içerir. Duygusal bağıntılılık aile yapısında ise benlik özerk-ilişkisel benliktir; özerkliği ve bağlılığı harmanlar (Kağıtçıbaşı, 1996).

Aile modellerinin çocuk yetiştirme yöntemini ve benlik yapısını nasıl ortaya çıkardığını Kağıtçıbaşı (1996) şu şekilde gösterir:

Çizelge 1.1: Kağıtçıbaşı'nın Tanımladığı Aile Modelleri

	Bağımlılık Aile Modeli	Bağımsızlık Aile Modeli	Duygusal Bağıntılılık Aile Modeli
Çocuk Yetiştirme Stili	Yetkeci	Serbest	Yetkin
Çocuk Yetiştirme Yönelimi	Kontrol/İtaat	Özerklik/Kendine Güven	Kontrol/Özerklik
Benlik	İlişkisel	Ayrışık	Özerk/İlişkisel

1.2.5. Ayrışma ile ilgili yapılmış araştırmalar

Ayrışma psikanalitik kuramlar ve kuramcılar tarafından sağlıklı bir ruh sağlığı gelişimi açısından gereklilik olarak atfetilmiştir. Ayrışma Mahler'e (2003) göre, anne-bebek ortak zarından çıkmaktır. Winnicott'a (1992) göre, yalnız kalma kapasitesi ve gerçek kimliğini bulma, Klein'a (1999) göre, paranoid konumdan depresif konuma geçebilme ve o konumda kalabilme olarak tanımlanabilir.

Gavazzi (1993), ergenlerin ailelerinden ayrışma düzeyleri ve ergen problemleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada aile içi ayrışma ile ergenin okula ilişkin problemleri, arkadaş ilişkileri güçlükleri, bireysel sorunlar, riskli davranışlar gibi sorunları arasında anlamlı ilişkiler bulmuştur (Yaman, 2005).

Yücel (2005)'in ergenler üzerinde yaptığı ayrışma-bireyleşme ve bağlanma ilişkisi çalışmasında ayrışma süreci ve güvenli bağlanma arasında sıkı bir ilişki, güvensiz bağlanma ile ihtiyacı reddetme, reddedilme beklentisi gibi ayrışma alt puanlarında yüksek derecede ilişkili bulgular bulunmuştur.

Levpuscek M.P (2006), araştırmasının sonucunda bağlanma, ayrışma dengesi, yardım arama davranışı, idealize etme ve ayrılma korkularının aile sisteminden akran ilişkilerine aktarıldığını, ergenin akranlarıyla, ailesiyle kurduğu ilişkiye benzer ilişkiler kurduğunu belirlemiştir.

Tamar ve arkadaşları (2006), Türk lise öğrencilerinin ayrışma-bireyleşmesinin özellikleri ve bu ergenlerin ikinci bireyleşme süreçlerine sosyo-demografik özelliklerinin katkılarını incelemiştir. Bulgularında kentsel ve kırsal ailelerden gelen ergenlerin bağımlılık ihtiyaçlarına yönelik tutumlarının farklılaştığını belirtmişlerdir. Kırsal ailelerin özerklik beklentilerinin dayanışma ve güçlü sadakat duygularını benimsemeleri dolayısıyla daha düşük olduğunu ifade etmişlerdir. Bu, Kağıtçıbaşı'nın (1996) teori önerisi ile uyumludur. Kağıtçıbaşı (1996), bağılılığı ve özerkliği harmanlayan bir Türk aile yapısına has özerkliği ifade eden "özerk ilişkisel benlik" teorisi üretmiştir. Ona göre bağılılık devam ederken de özerklik mümkündür.

Yüksel (2006)'in üniversite öğrencilerinin ayrışma-bireyleşmesi üzerine yaptığı çalışma sonucunda gençlerin ayrışma-bireyleşme kapasiteleri ile öfke ve öfkeyi ifade becerileri karşılaştırılmış, ayrılma anksiyetesi, yutulma anksiyetesi, arkadaşla yapışma, aynalanma, ihtiyacı inkar etme ve reddedilme beklentisi ile sürekli öfkeli olmaları arasında yüksek derecede ilişki bulunmuştur. Yine aynı çalışmada hiç arkadaşı olmayanların ihtiyacı inkar etme ve reddedilme beklentisi yüksek çıkmıştır.

Aslan (2008)'in ergenlerin bağlanma ve kişisel uyumunun, ayrışma-bireyleşme ile ilişkisi çalışmasında, anne-babaya güvenli bağlanma ile kişisel uyum arasındaki ilişkide ayrışma-bireyleşmenin etkisinin Türk kültüründe de sağlanmasının yapılabildiği saptanmıştır.

Ayrışmada cinsiyet farklılığı üzerine de çalışmalar yapılmış, erkekler ve kadınlar arasında otonomi gelişimi açısından farklılıklara rastlanmıştır. Erkeklerin kadınlara göre, bireyleşmeye daha fazla meyil göstermeleri ile ilgili, duygusal bağımsızlıklarını daha sık kazandıkları sonucuna ulaşılmıştır (Yaman, 2005; Gavazzi ve ark., 1990) Gnaulati ve arkadaşları 2001'de Adolesan ayrışma-bireyleşme testini kullanarak üniversite öğrencileri ile yaptıkları çalışmada erkeklerin yakın bağlanma ihtiyaçlarını kadınlardan daha fazla inkar etmeye meylettiklerini bulmuşlardır. Öte yandan reddedilme beklentisi, yutulma anksiyetesi, kendilik merkezli oluş boyutlarında anlamlı cinsiyet farkları bulunmamıştır. Genç erişkinlerde, kadınların yakın ilişkileri korumaya yönelimli olmaları sadece arkadaşlık ilişkisi bağlamında desteklenir görünmektedir (Yaman, 2005). Yaman (2005)'de liseliler üzerinde yaptığı çalışmada kızların erkeklere göre, ayrışma-bireyleşme sorunlarını daha fazla yaşadıkları sonucuna varmıştır.

Aslan ve Güven'in (2010), Ergen Ayrışma-bireyleşme Ölçeği Lise Formu ile yaptığı çalışmada ise ayrılık kaygısı, bakım veren kişiye bağlanma, akarana ve öğretmene bağlanma ve sağlıklı ayrışma alt ölçek puanları cinsiyete göre kızların lehine anlamlı farklılıklar göstermiştir. Kızların sağlıklı ayrışmasının okul ortamı açısından değerlendirmesinde, kız öğrencilerin daha az zorba davranışlar göstermelerinde etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Bazı araştırmalar, ergenlikte özerkliği desteklenen bireylerin risk alma davranışlarının daha az olduğunu kanıtlayan bulgular elde etmişlerdir. Örneğin; özerk seçimler yapmalarına izin verilen ergenlerin sigara içme davranışının düşük olduğunu, sağlıklarına dikkat etme davranışlarının yüksek çıktığını bulmuşlardır (Özdemir ve Çok, 2011).

Benlik yapısının ayrımsızlığının sosyal algıya etkisi üzerine yapılmış araştırmaların bulgularına göre, ayrık benliğe sahip kişilerden kendilerini tanımlamaları istendiğinde, zaman, mekan ve sosyal ortamlardan bağımsız olarak kişilik özelliklerini ya da yeteneklerini yazdıkları görülmüştür; çünkü bu tür özellikler onlar için belleklerinde daha ulaşılabilir. İlişkili benliğe sahip olanlar ise kendilerini, ilişkileri ve belli sosyal ortamlar içinde düşünmüşlerdir. Aynı farklılıklar sadece kendini algılayışta değil, başkalarının algılanmasında da ortaya çıkıyor. Bir arkadaşlarını tanımlamaları istendiğinde batı kültüründeki ayrımsız benlik yapısındaki birey “o yardımsever bir insandır” derken, Asyalı ilişkili benlik yapısına sahip birisi “o bayramlarda bize pasta getirir” gibi tasvirlerde bulunmuşlardır (Kağıtçıbaşı, 2015).

1.3. Akran Zorbalığı

1.3.1. Akran zorbalığı tanımı

Zorba, Türk Dil Kurumu (2006) tarafından “gücüne güvenerek hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranış özgürlüğü tanımayan kimse” olarak tanımlanmıştır. Zorbalıkla ilgili çok sayıda tanım yapılmış ancak okul zorbalığı konusunda ilk çalışmaları yapan Olweus'un tanımı yaygın olarak kullanılmaktadır. Olweus'a (1995) göre biraz genel bir dille zorbalık, kasıtlı, tekrarlanan agresif davranışın, kendinden daha güçsüz ve savunmasız diğer kişi veya kişilere yönelik olarak sıklıkla yapılmasıdır.

Bir davranışın akran zorbalığı sayılması üç kritere bağlıdır. Bu kriterler:

-Kasıtlı olarak zarar verme amacı taşıyor olması

-Tekrarlanıyor olması

-Kişiler arası güç dengesizliği barındırıyor olmasıdır (Olweus, 1995).

Zorbalıkla ilgili çeşitli araştırmacıların diğer tanımları şu şekildedir:

Zorbalık, bir veya daha çok sayıda kişi tarafından, savunmasız diğer kişiye karşı sürekli olarak yapılarak fiziksel ve psikolojik hasarlar yaratan davranış türüdür (Pişkin, 2002; Dölek,2002). Daha güçlü olan akranın kendini savunamayan tarafa karşı tekrar eden olumsuz, saldırgan eylemlerini (fiziksel, sözlü istismar ya da dışlama) gerçekleştirmesidir (Rigby, 1997). Zorbalık, şiddet gösteren bir kişi ile şiddete maruz kalan arasında geçen, saldırganın kurbanına bilinçli şekilde baskı yapması ve kurbanın acı çekmesi ile sonuçlanıp uzun süreli etkiler bırakan saldırganlık türüdür (Pişkin,2002).

Tanımlardan yola çıkılarak, bir davranış bilinçli olarak zarar verme amacı taşıyor, süreklilik arz ediyor ve kurban kendini savunamıyor ise davranışın zorbalık olarak adlandırıldığı sonucuna ulaşılabilir.

1.3.2. Zorbalık türleri

Olweus (1995), zorbalığı doğrudan zorbalık ve dolaylı zorbalık olarak ikiye ayırır. Doğrudan zorbalık görünür şekilde fiziksel ve sözel saldırı iken, dolaylı zorbalık gruptan dışlama şeklinde anlaşılır.

Pişkin (2002), zorbalık türlerini beş sınıfta değerlendirmiştir. Bunlar: sözel zorbalık, fiziksel zorbalık, dışlama-yalnızlaştırma, söylenti çıkarıp yayma ve kişisel eşyalara zarar vermedir.

Dölek'in (2002) aktardığına göre zorbalık, Rigby (1997) tarafından kötücül zorbalık ve kötücül olmayan zorbalık şeklinde iki türde incelenmiştir. Kötücül zorbalık kasıtlı olarak zarar verme davranışı içerir. Başkasının canını yakmaktan haz duyma, saldırgan eylem sonucunda zarar gören bir kişi olması ve davranışın tekrarlanması gibi özellikler taşır. Diğer yandan kötücül olmayan zorbalıkta zarar verme amacıyla başlamamasına rağmen, kurban için eşit derecede yıkıcıdır.

Öğrencilerin sözel olarak en çok ad takma, alay etme, fiziksel olarak itme, duygusal olarak eşyalara zarar verme ve cinsel zorbalık olarakta cinsel sözler içeren küfürler etme davranışına maruz kaldıkları tespit edilmiştir (Kepenekçi ve Çınkır, 2003;2006). Kepenekçi ve Çınkır (2006) Türk genel liselerinde 692 lise öğrencisiyle yaptıkları çalışmada fiziksel olarak %35, psikolojik olarak %28, cinsel zorbalık olarak %15 oranında zorbalığa maruz kaldığını tespit etmişlerdir. En yaygın form fiziksel zorbalık yöntemi olarak itme %60, sözel zorbalık yöntemi olarak %52 oranında isim takma, duygusal %30 ve cinsel zorbalık yöntemi olarak ise, cinsel şiddet içeren söz ve imalar %23 oranında çıkmıştır. Genç (2007) yaptığı araştırmasında zorbalığa uğrama sıklığını %18 bulurken birinci sırada sözel zorbalık olduğunu belirtmiştir.

Yeni bir zorbalık türü olan siber zorbalıkta son yıllarda ülkemizde birçok araştırmanın konusu olmuştur (Erdur Baker ve Kavşut, 2007; Özdemir ve Akar, 2011, Korkmaz, 2016). Siber zorbalık Campbell (2005) tarafından, e-posta, anlık mesajlaşma, web siteleri aracılığıyla başkalarına eziyet etme olarak tanımlanmıştır. Erdur Baker ve Kavşut (2007) siber zorbalıkla ilgili ilk çalışmalardan birini yapmış ve akran zorbalığının siber ortamda da devam ettiğini, üstelik kimliği gizlemek mümkün olduğundan savunmasızlığın kurban olmakta bir ölçüttee olmadığını belirtmişlerdir. Çalışmalarının sonunda maruz kalınan siber zorbalık türleri olarak, web-cam ile yapılan görüşmelerin gizlice başkalarına da izletilmesi en sık olarak belirlenmiştir. Bunu internet şifrelerinin çalınarak başkalarına o kişinin adına mesaj atmak takip etmektedir. Aynı çalışmada lise öğrencilerinin %80'inin internet kullandığını belirlemişlerdir. Özdemir ve Arkar'ın (2011) çalışmasına göre, internette günde beş saatten fazla kalmak siber zorba olmayı belirlerken, kurban olmanın bir ölçütü olarak bu sayılamamaktadır. Cinsiyet, yaş ve sınıf düzeyi değişkenine bakıldığında ise, siber zorbalık bu kriterlere göre değişiklik göstermemektedir (Erdur Baker ve Kavşut, 2007; Özdemir ve Arkar, 2011).

1.3.3. Zorba öğrencilerin özellikleri

Kendisinden daha savunmasız öğrenciye karşı yukarıda belirtilen zorba davranışları sergileyen öğrenciler zorba sınıfında değerlendirilir. Bu öğrenciler güçlü olmak, hakimiyet kurmak ve diğerlerini bastırma ihtiyacı içerisindedirler. Dürtüseldirler ve kolay öfkelenirler. Veliler ve öğretmenler başta olmak üzere yetişkinlere meydan

okurlar (Olweus, 1993). Dışadönüklerdir (Connolly ve O'Moore, 2003). Ayrıca zorba davranan öğrencilerin yenilmeye tahammül edemedikleri, genel olarak öfke duygularının ön planda olduğu, akranlarıyla uyum ve ilişki kurma güçlükleri çektikleri belirtilmektedir (Pişkin, 2002; Fitzgerald, 1999). Zorba davranan öğrenciler kurbanlarla empati kurma becerisine sahip değildirler. Tipik olarak akranları arasında (uyum güçlüğü yaşasalar ve ötekilerle eşit seviyeden ilişki kurmasalar bile) popüler bir imajları vardır. Genellikle etraflarında onları destekleyen ya da onlar gibi davranmaya çalışan iki üç öğrencili destek grupları bulunur (Gökler, 2009). Bunlara ek olarak zorba öğrencilerin kolaylıkla kışkırtıldıkları, olaylara saldırgan yaklaşımda buldukları (Olweus, 1993), toplumsal kuralları ihlal ettikleri (Pişkin, 2002; Craig, 2000) bulunmuştur. Pişkin ve Ayas'ın (2007) lise düzeyindeki öğrencilerle yaptıkları çalışmada zorba öğrencilerin özsaygılarının sanılanın aksine yüksek olduğu, utangaçlık düzeylerinin ise düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine zorba öğrencilerle ilgili bir başka bulgu, zorba davranan öğrencilerin mutsuzluğa eğilimli oldukları ve dikkat eksikliği olan çocuklar olduğu, kurban çocukların ise daha çok akranları tarafından dışlandığıdır (Pişkin ve Ayas, 2011; Mishna, 2003). Andreou (2001), zorba öğrencilerin problem çözme becerilerinin olmadığını, dışsallaştırma mekanizmasını sıkça kullandıklarını dile getirir. Yani onlara göre kurbanlar zorba davranışı hak etmişlerdir (Gökler, 2009; Andreou, 2001). Zorbaların çoğu yaşlarına uygun olmayan riskli davranışlar sergilerler ve engellenmeye arşı tahammülsüzdürler. Şiddet ve şiddet araçlarına olumlu bakarlar (Gökler, 2009).

Zorbalık konusuyla ilgili yapılan çalışmalarda sıklıkla kullanılan bir değişken cinsiyettir. Araştırmalarda erkeklerin kızlardan daha fazla zorbalığa uğradıkları bulunmuştur (Rigby, 1995; Olweus, 1995; Pişkin ve Ayas, 2011; Dölek, 2002; Yurtal ve Cenkseven, 2008; Aypay ve Durmuş, 2008). Erkeklerin fiziksel zorbalığı daha çok kullandığı, kız öğrencilerin dışlama, dedikodu çıkarma ve yayma gibi zorbalık yöntemlerini kullandıkları tespit edilmiştir. Ayrıca, erkekler her sınıftan ve düzeyden öğrencilere zorbalık sergilerken, kızların ise genellikle kendi sınıflarından öğrencilere veya kendi sınıf düzeyindeki öğrencilere zorbalık yaptıkları saptanmıştır (Dölek, 2002). Kapçı'nın (2004) ise ilköğretim düzeyindeki araştırmasında kız ve erkek öğrenciler arasında sözel zorbalığın erkeklere daha fazla uygulanması dışında cinsiyet faktörü bakımından bir fark bulunmamıştır. İlköğretim ve lise çağındaki

çocukların arasında bu anlamda bir fark olduğu söylenmesi için daha çok ayırt edici çalışmaya ihtiyaç vardır. Başka bir çalışmaya göre Kepenekçi ve Çınkır (2003) lise öğrencilerinin eğitimcilerine en çok kim zorbalık yapıyor diye sordukları sorulara, %69 erkekler, %64 başarısız öğrenciler, %39 yaşca büyükler, %33 iri yarı öğrencilerin zorbalık yaptığı yanıtını almışlardır.

1.3.4. Kurban öğrencilerin özellikleri

Zorba özelliklere ve davranışlara sahip öğrencilerin hedefi olan kişiler kurban yani mağdur taraflardır. Olweus (1993), tipik kurban özellikleri olarak; temkinli, hassas, içe dönük, sessiz, geri çekilmiş, utangaç, güvensiz, mutsuz, düşük benlik saygısı özelliklerini sıralar. Bu özellikler kurbanların hem mağdur olmasının nedeni hem de zorbalığa maruz kalmalarının sonuçlarıdır. Çünkü zorbalık gördükten sonra daha da güvensizleşir ve içe dönerler. Ötekilerin zorbalığına uğradıklarında içe kapanma ve ağlama tepkileri verir, savunmasız kalırlar. Kurban olmaya meyilli öğrenciler genellikle akranlarıyla arkadaş olamayan, arkadaşlık kurmakta çekingen davranan, kendilerini ortaya koymaktan çekinen çocuklardır (Olweus, 1993). Kendileriyle ilgili olumsuz ifadeler kullanırlar (Connolly ve O'Moore, 2003). Diğerleri tarafından hor kullanılır ve pısırık oldukları söylenerek küçümsenirler (Rigby, 2000).

Olweus (1993), öğrencileri kurban olmaları bakımından iki şekilde inceler; pasif ve kışkırtıcı kurbanlar. Pasif kurbanlar içe dönük, sessiz öğrencilerken, kışkırtıcı kurbanlar, zorba öğrencilerin saldırganlığını tahrik eden söz ve davranışlarda bulunurlar.

1.3.5. Zorba ve kurban statülerinin sonuçları

Zorba davrananlar, kurbanlarını sözel ve fiziksel saldırılarla kontrol altında tutmaya çalışarak kendilerini güçsüz hissetmelerine ve ilişkilerden izole olmalarına neden olurlar (Olweus, 1993). Zorbalığa uğramış çocukların gelecek yaşamlarında uğramayanlara göre, daha az güven duygusuna sahip oldukları ve depresyona girme olasılığının daha yüksek olduğu görülmüştür. Zorbalığı yapan çocukların ise genç yetişkinliklerinde alkol sorunları ve suça bulaşma eğiliminin yüksek olduğu, kurdukları ailelerde eşlerine ve çocuklarına da zorba davrandıkları saptanmıştır (Olweus, 1995; Dölek, 2002).

Avustralya'da 25.000'den fazla öğrencinin katıldığı büyük ölçekli araştırmalar, herhangi bir yıl boyunca, okula devam eden öğrencilerin yarısı kadarının fiziksel, psikolojik veya sayısal olarak kendilerinden daha güçlü olan öğrenciler tarafından acılı ve haksız yere saldırganlığa uğradıklarını göstermiştir (Rigby, 1998). Rigby (2000), Güney Avustralyada 845 ergen ile yürüttüğü çalışmada her iki cinsiyette de akran zorbalığına maruz kalmanın ruh sağlığına olumsuz etkisinin olduğuna dair güçlü kanıtlar bulmuştur.

Ulusal eğitim derneği Amerikada yapılan araştırmada zorbalık korkusu nedeniyle 160.000 çocuğun okula gitmediğini tahmin ettiğini belirtmiştir. Dahası ilerleyen yaşlarında zorbalığa uğramış çocukların depresyona girme riskinin arttığını, her beş erkekten birinde ve her dört kızdan birinde intihar girişimi tespit ettiklerini de aktarmışlardır (Pılnık, 2003).

Kurban öğrencilerin mağduriyeti, sorunlarının hem nedeni hem de sonucudur. Daha güçlü göstergeler, ilişkisel sorunu olan ergenlerin mağdur olduğu yönündedir ve mağduriyet bir döngüyü harekete geçirir. Kurban seçilerek akranlarından daha da izole olacak olan ergen yaşına uygun sosyal etkileşim fırsatından mahrum kalır ve var olan ilişkisel problemleri daha da kötüleşir (Young ve ark, 2006). Sürekli zorbalığa maruz kalan öğrencilerin benlik saygısının daha düşük olduğu da gözlenmiştir (Rigby, 1993).

1.3.6. Zorba ve kurban öğrencilerin aile tutumları ile ilgili araştırmalar

Zorbalığın mağduru ve uygulayıcısı öğrencilerin iki kutbunda da yapılan araştırmalara bakıldığında, aile tutumlarının ortak yanlarının olduğu ancak bazı durumlar bakımından birbirinden ayrıldığı görülmektedir. Bu başlık altında bu araştırma sonuçları ile beraber aile tutumları incelenecektir.

Çocuklara toplumda beraber yaşamının gerektirdiği kurallara uyma bilinci aile tarafından çocuk yaştan itibaren verilmelidir. Anne-babanın kişilik yapısı, anne-baba çocuk ilişkisi, çocuk yetiştirme stili ve ona uygulanan dış dünya kuralları silsilesi ile çok ilişkilidir. Ailede izlenen tutarlı bir yöntem olmalıdır. Eğer aile çok yumuşak ve kuralsız ile çok otoriter ve katı davranmak arasında kararsız ise o ailede tutarlı bir disiplin yöntemi yoktur. Tutarsız, katı, hoşgörüden uzak, baskılı disiplin uygulayan aileler, uyumsuz çocuklar yetişmesine neden olurlar (Yavuzer, 1987).

Rigby (2007), akran ilişkilerinin Bowlby'nin (1969) kuramında ifade ettiği sıcak ve güvenli ebeveyn ilişkisinin bir türevi olacağı görüşünün araştırmalarla kanıtlandığını belirtir. Duygusal tonu sıcak ve güvenli bir ebeveyn ilişkisi olmayan ergenlerin, akran zorbalığı sisteminde mağdur veya zorba olmaları muhtemeldir (Rigby ve ark, 2007; Connolly ve O'Moore, 2003).

Bowlby (1998), çocukluğunda duygusal yakınlık bağlarına zayıflık olarak bakılan, duygu ifadelerine kaş çatılan, ağlamalara küçümseyerek tepki verilmiş kişilerin büyüdüklerinde katı ve acımasız olacaklarını söyler. Becerikli ve özgüvenli olabilirler fakat onlarla ilişki kurmak çok güçtür.

Akran zorbalığı ile ilgili ilk çalışmaları yapmış olan Olweus'a (1993) göre, kurbanların aileleri tipik olarak aşırı koruyucu aile tutumuna sahiptir. Aşırı koruyucu aile tutumu, sevgi ve hoşgörüye eşdeğerde gelişimde gecikmelere sebep olur. Çocuğun bağımlı ve boyun eğici, yaşamda sorumluluktan kaçan, kendini savunmaktan kaçan bir yapıda kalmasına yol açar. Çocuk onu koruyan olmadığında kendini açıkta ve yalnız hisseder (Yavuzer, 1987). Buna karşılık zorbanın ailelerinde empati düzeyi düşük, sevgi ve şevkatten uzak tutumlar ve tutarsız disiplin yöntemleri vardır (Olweus, 1994). Zorba öğrencilerin aileleri katı fiziksel cezalar kullanırlar (Olweus, 1993). Bu ailelerde sınırlar az, kurallar tutarsızdır, saldırgan davranışlara izin verici tutum vardır (Oliver ve ark., 1994).

Zorbanın, diğer öğrencilere göre ailelerini daha düşmanca algıladıkları, anne baba arasındaki ilişkide babanın daha katı ve zorba, kardeşler arasında da kardeşlerini daha güçlü algıladıkları bulunmuştur (Önder ve Yurtal, 2008). Ailede şiddet gören öğrencilerin daha fazla zorba ve kurban öğrenciler oldukları Genç (2007)'in araştırmasının sonucunda da desteklenmiştir. Zorba çocukların kardeşleri ve anne babaları ile ikircikli ilişkiler yaşadıkları da araştırma bulguları ile kanıtlamıştır (Connolly ve O'Moore, 2003).

Önder ve Yurtal(2008)'ın, yaptıkları araştırmaya göre zorba ve kurban olarak iki kutupta da bulunan öğrencilerin ailelerini kendilerine sınır, kural koyma bakımından eksik algıladıklarını belirtmişlerdir. Ailelerinden tutarlı bir kural görmemiş kurban öğrenciler kendi sınırlarını savunamayacak durumdadırlar. Zorba öğrenciler de kurbanların sınırlarını ihlal etmektedirler. Olweus (1993), zorba öğrencilerin ailelerinin saldırgan davranışlara sınır koymadıklarını, fazla hoşgörü gösterdiklerini

vurgulamıştır. Akgün (2005), zorba kız öğrencilerin ailelerinin onları çok kontrol etmediklerini, babalarıyla iletişimlerinin zayıf olduğunu ifade ettiklerini belirtmiştir. Rigby (1993), mağdur kız öğrencilerin anneleriyle olumsuz ilişkileri olduğunu saptamıştır. Tek ebeveynli ailelerde ise babaları olmayan erkek çocukların mağdur olmaya eğilim gösterdiklerini bildirmiştir.

Önder ve Yurtal (2008), zorba ve kurban sınıfında olan öğrencilerin ailelerinin de psiko-sosyal sağlıklarının zayıf olduğunu belirtmektedir. Özen (2006), çocuk yetiştirme stiline özellikle zorbalığa maruz kalmada anlamlı katkısı olduğunu belirlemiştir.

Aile içindeki duygusal etkileşim azsa çocuk öteki insanlarla başarılı ilişkiler kuramaz. Toplumsal ilişkilerde saldırganlık gibi istenmeyen sonuçlar oluşur ve bunun sonucunda sosyal tepkiler gelişir. Döngü kişinin kendi kişiliğindeki olumsuz etkiler şeklinde devam eder (Yavuzer, 1987). Önder ve Yurtal (2008), zorba ve kurban sınıflarında yer alan öğrencilerin ailelerinin duygusal tepkiler vermekte zayıf olan aileler olduğunu belirlemiştir. Kurbanların aileleri duygularını ifade etme bakımından daha işlevsel gözükmektedir. Aynı araştırmadan zorba ve kurbanların, ailelerini kendilerine ilgi göstermeleri bakımından olumsuz algılamakta oldukları sonucu çıkmıştır. Rigby (1993) ve Turgut (2005) ebeveynin reddedici tutumu ile öfke, saldırganlık ve anti-sosyal eğilimler arasında anlamlı ilişki saptamışlardır.

1.3.7. Akran zorbalığı ve mağduriyeti ile ayrışma-bireyleşme ilişkisi

Okul zorbalığı sisteminde zorba ve kurban konumlarında yer alan çocukların aile tutumları ve bu doğrultuda yapılan araştırmalar yukarıda incelenmiştir. İncelemelerin sonunda özetle reddedici, kısıtlayıcı, katı, tutarsız ve benzeri aile tutumlarının zorba ve kurban olmaya yol açtığına dair kanıtlar gösterilmiştir.

Bowlby (1973), bağlanma kuramını oluştururken yaptığı araştırmalarda, takip çalışmalarında çocukların 11 ve 15 yaşlarına geldiklerinde ilk beş yaşta aileleriyle kurdukları bağ örüntüsünü tekrarladıklarını gözlemlemiştir. Oluşan bağlanma paternine göre, güvenli ve kaygılı bağlanmanın veya kopmanın ergenlikte de hala sürdüğünü görmüştür. Bowlby gibi Mahler ve arkadaşları (1975) da bakım vereni ile doyurucu bir ilk ilişki geliştirmiş çocukların daha sonra diğer kişilere daha az kaygıyla yaklaştıklarını gözlemlemiştir.

Literatür incelendiğinde ayrışma ve okul zorbalığı ilişkisi ile ilgili Türkiye’de yapılan araştırmalardan konuyla ilgili tek bir araştırmaya rastlanmıştır. Aslan ve Güven (2010), 416 lise öğrencisinin ayrışma-bireyleşme ve okul zorbalığı ilişkilerini incelemiştir. Okul zorbalığının zorba ve kurban alt ölçekleri ile Ayrışma-bireyleşme Ölçeği Lise Formu’nun alt ölçekleri arasında anlamlı ilişkiler bulmuşlardır. Araştırma sonucunda kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha sağlıklı bireyleşme yaşamaları ve kendilerini daha az zorba algılamaları birbirlerini destekleyen iki bulgu olarak yorumlanmıştır. Sınıf düzeylerine göre bakıldığında, sınıf düzeyi yükseldikçe ayrılık kaygısının ve öğretmene bağlanmanın azaldığı, sağlıklı ayrışmanın arttığı görülmüştür. Zorba tutumlara sahip öğrencilerin aynalanmayı yaşama, bağlılığı inkar, kısıtlanma kaygısı, reddedilme beklentisi puanları yüksek, ayrılık kaygısı, akarana ve ebeveyne bağlanma puanları düşük çıkmıştır.

Mahler ve arkadaşları (2003)’nin kuramında yeniden yakınlaşma evresi çocuğun narsizminin engellemelerle yüzleştiği, görece çaresizlik içeren ve dünyanın dilediği gibi olmadığını anlayacağı evre diye ifade edilir. Ergenlik, bu evrenin tekrar edildiği bir evre olarak tanımlanabilir. Nitekim Blos’un (1967) ikinci bireyleşme dediği evreyi tanımlarken ergenliği ikinci doğum olarak tabir ettiği buna denk gelir. Zorba öğrencilerin narsistik döneme denk gelen aynalanmayı yaşama ihtiyaçları birinci ve ikinci ayrışma-bireyleşme süreçlerindeki tıkanıklığın belirtisini düşündürmektedir. Yine Mahler yeniden yakınlaşma evresinde ayrı oluşun farkındalığının bir bedeli olarak öfkeyle baş etmeyi öğrenmenin bu dönemin gelişim görevlerinden en önemlisi olduğunu belirtir(Mahler ve ark., 2003). Bu dönemi sağlıklı atlatamayan çocukların ilerleyen yaşlarında kurdukları ilişkilerde bu öfkenin bir tezahürü olarak zorba olmaları olasıdır.

Kurban öğrencilerin üzerinde yapılan araştırmalarının sonucunda rastlanılan kısıtlayıcı ebeveyn tutumlarının da bireyleşme sürecini sekteye uğratmakta olduğu düşünülmektedir. Böyle yetiştirilmiş çocuklar araştırma sonuçlarıyla da destekleneceği gibi akranlarının arasında mağduriyete uğradıklarında kendilerini yalnızca güvensiz ve yalnız hissetmekle kalmazlar bu çocukların zorbalıkla baş edebilmek için gerekli sosyal becerileri de eksik kalır (Rigby ve ark, 2007).

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın örnekleme, veri toplama araçları ve yapılan işlemlerle ilgili bilgiler sunulmuştur.

2.1. Örneklem

Araştırmanın örneklemini, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Ağrı ilinin Patnos ilçesinde okuyan 12. Sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Toplam 260 öğrencinin 157'si kız (%60,4), 103'ü erkektir (%39,6). Araştırmaya Ağrı Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı, İbn-i Sina Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Patnos Fatih Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Patnos Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Adnan Menderes Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, 15 Temmuz Şehitleri Anadolu İmam Hatip Lisesi olmak üzere beş lise dahil edilmiştir. Okul türlerine göre öğrenci sayıları aşağıdaki şekildedir.

Çizelge 2.1-Cinsiyetlerine göre buldukları okul türleri

Okul Türü	Öğrenci	%Yüzdellik	Kız	Erkek
Patnos Fatih MTAL (Kız Meslek Lisesi)	61	23,5	61	0
Adnan Menderes MTAL (Ticaret Meslek Lisesi)	43	16,5	0	43
Patnos MTAL (Endüstri Meslek Lisesi)	23	8,8	0	23
İbn-i Sina MTAL (Sağlık Meslek Lisesi)	36	13,8	32	4

15 Temmuz Şehitleri İAL (İmam Hatip Lisesi)	97	37,3	64	33
Toplam	260	100,0	157	103

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, “Ergen Ayrışma-bireyleşme Ölçeği”, “Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu” ve “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır.

2.2.1. Ergen Ayrışma-bireyleşme Ölçeği

Mahler’in Ayrışma-bireyleşme kuramı dikkate alınarak ve ergenlik dinamiklerinden yararlanılarak Levine ve arkadaşları tarafından geliştirilen Adolesan Ayrışma-bireyleşme Ölçeği, Aslan ve Güven (2008) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek 18-22 yaş arasındaki geç ergenlerin ayrışma-bireyleşme kapasitelerini ölçer. Lise 12. sınıf düzeyindeki ve üniversite düzeyindeki öğrenciler için uygundur. 123 kız ve 102 erkek öğrenciden oluşan toplam 225 öğrenci ile geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Geçerliliği açımlayıcı faktör analizi ile, güvenilirliği test tekrar test ve iç tutarlılık analizleriyle değerlendirilmiştir. Ölçeğin güvenilirliği aileden ayrışma-bireyleşme alt boyutlarında; *reddedilme beklentisi* için .85, *ayrılık kaygısı* için .86, *kısıtlanma kaygısı* için .85 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar ölçeğin güvenilirliğinin ve iç tutarlılığının yüksek olduğunu göstermektedir.

2.2.2. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu

Ayas ve Pişkin (2007) tarafından zorbalıkla ilgili kuramlara dayanarak, zorbalık yapan ve zorbalığa uğrayan (kurban) öğrencilerin tespiti için 53 madde ve 6 alt boyut olacak şekilde geliştirilmiştir.

Alt boyutlar şu şekildedir:

1. Fiziksel zorbalık
2. Sözel zorbalık
3. İzolasyon
4. Söylenti yayma

5. Eşyalara zarar verme
6. Cinsel zorbalık

Geliştirilen ölçek için kurulan model doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiştir. Ölçeğin güvenilirliği için kurban boyutunda .93, zorba boyutunda iç tutarlık katsayısı .92 olarak bulunmuştur.

2.2.3. Kişisel Bilgi Formu

Çalışmanın bağımsız değişkenlerini belirlemek için araştırmacı tarafından oluşturulan kişisel bilgi formunda araştırmaya katılan 18 yaşındaki liseli ergenlerin sosyo-demografik özellikleri, akademik başarıları, ebeveyn tutumları ve kardeş sayılarını belirlemeye yönelik sorular bulunmaktadır.

2.3. İşlem

Uygulama için Ağrı İl Milli Eğitim Müdürlüğü Patnos İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne yönlendirmiş, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü ve Patnos Kaymakamlığından gerekli izinler alınmıştır. Uygulama yapılacak okula veri toplama araçları sınıf sınıf ayrı şekilde uygulanmıştır. Öğrencilere kişisel bilgi formunda şahsi bilgilerinin olmadığı belirtilmiş, demografik özelliklerinin veri amaçlı kullanılacağı, bunun dışında aile veya okul yönetimi ile paylaşılmayacağı vurgulanmıştır. Bilgilendirilmiş onam formunda araştırmacının kimliği, ne için araştırma yaptığı ve diğer gerekli açıklamalar yapılmış ve okuyarak bilgi edinmeleri sağlanmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın temel sorularıyla ilgili ve diğer bağımsız değişkenlerle ilgili yapılan analizler sonucu ulaşılan bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 3.1 –Demografik İstatistikler- Kişisel Bilgiler

Cinsiyet	Kız	157	60,4
	Erkek	103	39,6
Anne	Sağ	253	97,3
	Vefat	7	2,7
Baba	Sağ	238	91,5
	Vefat	22	8,5
Okul Dışı Zamanlarda Part Time Bir İşte Çalışıyor musunuz?	Evet	40	15,4
	Hayır	220	84,6
		f	Yüzde %
Kardeş Sayısı	1	4	1,5
	2	2	0,8
	3	12	4,6
	4	21	8,1
	5 ve üzeri	221	85
Yaşadığı Yer	Anne ve Babanın Yanında	237	91,2
	Arkadaşlarla	3	1,2
	Akrabalarla	2	0,8
	Devlet Yurdunda	16	6,2
	Özel Yurtta	2	0,8
Kendine Ait Oda	Evet	116	44,6
	Hayır	144	55,4
	İyi	161	61,9

	Ortalama	87	33,5
Başarı Durumu	Zayıf	5	1,9
	Başarısız	7	2,7

Çizelge 3.2-Demografik Bulgular – Ailevi Bilgiler

	1400 TL ve Altı	171	65,8
Gelir	1500-2000 TL Arası	59	22,7
	2500 TL Üstü	30	11,5
	Okur-Yazar Değil	139	53,5
Anne Eğitimi	Sadece Okur-Yazar	33	12,7
	İlkokul Mezunu	58	22,3
	Ortaokul Mezunu	15	5,8
	Lise Mezunu	12	4,6
	Yüksek Öğrenim mezunu	3	1,2
	Okur-Yazar değil	25	9,6
Baba Eğitimi	Sadece Okur-Yazar	41	15,8
	İlkokul Mezunu	106	40,8
	Ortaokul Mezunu	44	16,9
	Lise Mezunu	32	12,3
	Yüksek Öğrenim Mezunu	12	4,6
Anne Tutumu	Katı Tutum	21	8,1
	Tutarlı Dengeli	118	45,4
	Aşırı Koruyucu	94	36,2
	Serbest Bırakan	18	6,9

	İlgisiz	9	3,5
	Katı tutum	24	9,2
	Tutarlı Dengeli	141	54,2
Baba tutumu	Aşırı Koruyucu	59	22,7
	Serbest bırakan	22	8,5
	İlgisiz	14	5,4
Çekirdek Aile Dışında Evde Yaşayan Başka Bir Birey Var mı?	Evet	51	19,6
	Hayır	209	80,4
	Toplam	260	100

Araştırma örneklemini Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan Ağrı-Patnos ilçesindeki 5 farklı lisede eğitim-öğretim gören 18 yaşındaki 12. Sınıf öğrencileridir. Kişisel bilgi formundan elde edilen verilere göre 157 kız (%60,4), 103 erkek (%39,6) cinsiyet dağılımında olmak üzere 260 katılımcı vardır. Bu katılımcıların 7'sinin (%2,7) annesi, 22'sinin (%8,5) babası vefat etmiştir. 40'ı (%15,4) okul dışındaki saatlerde part time bir iş'te çalışmaktadır. Büyük bir çoğunluğun (%65,8) ailesi 1400 TL ve altı aylık gelire sahiptir. %22,7 oranında 1500-2000 TL arası aylık gelire, %11,5 oranında ise 2500 TL ve üstü aylık gelire sahip ailesi olan katılımcı mevcuttur.

Katılımcıların ebeveynlerinin eğitim düzeyi araştırıldığında, okur-yazar olmayan anne ve ilkokul mezunu olan baba sayısının yüksekliği göze çarpmaktadır. Annesi okur-yazar olmayan katılımcı sayısı 139'dur (53,5). Anne eğitiminde ikinci sırayı 58 (%22,3), üçüncü sırayı sadece okur-yazar olan 33 kişi (%12,7), dördüncü sırayı ortaokul mezunu 15 (%5,8) anne, beşinci sırayı lise mezunu 12 (%4,6) anne, son sırayı ise yüksek öğrenim mezunu 3 (%1,2) anne almaktadır. Ebeveyn olarak babaların eğitim düzeyine bakıldığında 106 (%40,8) baba ile çoğunluğu ilkokul mezunu babalar oluşturmaktadır. İkinci olarak 44 (%16,9) ortaokul mezunu, üçüncü olarak 41 (%15,8) sadece okur-yazar, dördüncü sırada 32 lise mezunu, beşinci sırada okur-yazar olmayan babalar 25 (%9,6) ile son olarak en az dağılıma sahip yüksek öğrenim mezunu 12 (%4,6) baba bulunmaktadır. Anne-babaların eğitim düzeyi arasındaki ciddi fark vardır. Verilere göre, babaların eğitim seviyesi annelere göre yüksektir.

Katılımcılara anne tutumlarını nasıl algıladıkları sorulduğunda edinilen bilgilere göre annesinin kendisine tutumunu tutarlı-dengeli bulan 118 (%45,4) kişi vardır. Aşırı koruyucu tutum algılayan 94 (%36,2), katı tutum algılayan 21 (%8,1), serbest tutum algılayan 18 (%6,9), ilgisiz tutum algılayan 9 (%3,5) katılımcı vardır. Baba tutumları sorulduğunda sıra değişmemiştir. Baba tutumu olarak 141 (%54,2) tutarlı dengeli tutum algılayan, aşırı koruyucu algılayan 59 (%22,7), katı tutum algılayan 24 (%9,2), serbest tutum algılayan 22 (8,5), ilgisiz tutum algılayan 9 (3,5) katılımcı vardır. Annelerin babalara göre aşırı koruyucu algılanma oranının yüksek olduğu görülmektedir. Diğer ebeveyn tutumlarında anne ve babanın tutumu arasında katılımcılar açısından ciddi bir algı farkı görülmemektedir. Anne babalarını tutarlı-dengeli ve aşırı koruyucu algılayan katılımcı sayısı yüksektir.

Kişisel bilgi formu verilerine göre 237 (%91,2) öğrenci ailesiyle birlikte yaşamaktadır. Daha az sayıda öğrenci (%6,2) devlet yurdunda yaşamaktadır. Yaşadıkları yerde kendilerine ait bir oda olan öğrenci sayısı 116 (%44,6), olmayan öğrenci ise 144 (%55,4)'tür. Ailesiyle birlikte yaşayanların evlerinde çekirdek aile dışında yaşayan kişi sayısı 51 (%19,6)'dır. Okul başarıları dağılımında kendi başarısını iyi olarak algılayan öğrenci sayısının yüksek (%61,9) olduğu görülmektedir. %33,5 oranında kendi başarısını ortalama olarak algılayan öğrenci bulunmaktadır. Katılımcıların %85'inin 5 ve üzerinde sayıda kardeşi bulunmaktadır.

Çizelge 3.3 - Ergen Ayrışma-bireyleşme Ölçeğinin Betimsel İstatistik Bulguları

Ayrışma-bireyleşme Alt Boyutları	N	Min	Max	Ortalama	Standart Sapma
	260	31	155	81,02	23,18
	N	Min	Max	Ortalama	Standart Sapma
Kısıtlanma kaygısı	260	6	35	17,90	6,25
Ayrılık kaygısı	260	12	60	32,69	9,73
Reddedilme beklentisi	260	12	65	30,51	11,43

Ayrışma-bireyleşme Ergen Formu'ndan toplam alınabilecek minimum puan 31, maksimum puan 155'tir. Katılımcı öğrencilerin ayrışma-bireyleşme düzeyleri bulgulara göre ortalama 81,02'dir. Bu sonuç ortalama alınabilecek minimum puanın

anlamli düzeyde üstündedir. Ayrışma-bireyleşme düzeyi bu puan arttikça azalmaktadır.

Ergen ayrışma-bireyleşme formunun alt boyutlarından olan kısıtlanma kaygısından minimum 7, maksimum 35 puan alınabilmektedir. Örneklem, 17,90 ortalamaya sahiptir. Bu sonuca göre, katılımcıların kısıtlanma kaygısı orta düzeyde yüksektir. Ayrılik kaygısı alt boyutundan alınabilecek minimum puan 12, maksimum puan 60'dır. Katılımcıların ayrılik kaygısı ortalama puanı 32,69'dır. Bu ortalama minimum alınabilecek puanın üzerindedir. Reddedilme beklentisi alt boyutundan alınabilecek minimum puan 12, maksimum puan 65'dir. Katılımcıların reddedilme beklentisi ortalama puanı ise 30,51'dir. Bu ortalama da minimum değerin üstündedir.

Çizelge 3.4- Cinsiyete Göre Ergen Ayrışma-bireyleşme Ölçeği Betimsel İstatistik Bulguları

		Toplam		Kız		Erkek	
		Frekans	%		%		%
Kısıtlanma Kaygısı	Var	246	94,6	147	93,6	99	96,1
	Yok	14	5,4	10	6,4	4	3,9
		Toplam					
		Frekans	%	Kız	%	Erkek	%
Ayrılik Kaygısı	Var	254	97,7	153	97,5	101	98,1
	Yok	6	2,3	4	2,5	2	1,9
		Toplam					
		Frekans	%	Kız	%	Erkek	%
Reddedilme Beklentisi	Var	245	94,2	148	94,3	97	94,2
	Yok	15	5,8	9	5,7	6	5,8
Toplam		260		157		103	

Ergen ayrışma-bireyleşme ölçeği frekans dağılımlarına göre, ölçeğin alt boyutlarından kısıtlanma kaygısı olan katılımcıların toplam dağılımı %94,6, ayrılik kaygısı olan katılımcıların toplam dağılımı %97,7, reddedilme beklentisi olan katılımcıların toplam dağılım oranı %94,2'dir. Kızların %93,6'sında, erkeklerin ise %96,1'inde kısıtlanma kaygısı, kızların %97,5'i ile erkeklerin %98,1'inde ayrılik

kaygısı, kızların %94,3'ünde, erkeklerin %94,2'sinde reddedilme beklentisi saptanmıştır.

Çizelge 3.5-Cinsiyete Göre Ayrışma-bireyleşme Bulguları

Ayrışma-bireyleşme		Min	Max	Ortalama	Standart Sapma	
		157	31	155	79,05	23,39
Ayrışma-bireyleşme		N	Min	Max	Ortalama	Standart Sapma
Kız	Kısıtlanma Kaygısı	157	7	35	17,23	6,37
	Ayrılık Kaygısı	157	12	60	32,23	9,87
	Reddedilme Beklentisi	157	12	65	29,72	11,64
Ayrışma-bireyleşme		Min	Max	Ortalama	Standart Sapma	
		103	31	155	84,02	22,64
Ayrışma-bireyleşme		N	Min	Max	Ortalama	Standart Sapma
Erkek	Kısıtlanma Kaygısı	103	7	35	18,92	5,95
	Ayrılık Kaygısı	103	12	60	33,39	9,53
	Reddedilme Beklentisi	103	12	65	31,71	11,05

Çizelge-5 ve Çizelge-6'dan elde edilen sonuçlara göre örneklemin ayrışma-bireyleşme ortalamalarında erkekler aleyhine, çok anlamlı olmasa da farklılık vardır.

Çizelge 3.6-Zorbalık Statüsü Bulguları

	f	%	Kız		Erkek	
			f	%	f	%
Zorbalığa Katılan	162	62,3	83	52,9	79	76,7
Zorbalığa Katılmayan	98	37,7	74	47,1	24	23,3
Toplam	260	100	157	100	103	100

Akran zorbalığını belirleme ölçeğinin bir bölümünü oluşturan zorbalığı belirleme testinin sonuçlarına göre zorbalığa katılan öğrenci oranı %62,3'tür. Zorbalık statüsünün % 52,9'unu kız öğrenciler, % 76,7'sini erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Bu sonuçlara göre erkekler kendi mevcut oranlarına göre kızlara oranla daha çok zorbalık statüsünde yer almaktadırlar.

Çizelge 3.7-Kurban Statüsü Bulguları

	F	%	Kız		Erkek	
			F	%	f	%
Kurban	232	89,2	137	87,3	95	92,2
Kurban Değil	28	10,8	20	12,7	8	7,8
Total	260	100	157	100	103	100

Akran zorbalığı belirleme ölçeğinin kurban statüsünü belirleme bölümünün sonuçlarına göre kurban konumunda olma oranı toplam %89,2 oranındadır. Toplam dağılımın %87,3'ünü kızlar, %92,2'sini erkekler oluşturmaktadır. Kurban statüsünde de zorbalıkta olduğu gibi erkeklerin oranı yüksektir. Ancak zorbalık statüsündeki fark kadar belirgin değildir.

Çizelge 7 ve Çizelge 8 karşılaştırıldığında öğrencilerin zorba olmaktan daha sık kurban olduklarını ifade ettikleri görülmektedir.

Çizelge 3.8-Zorba-Kurban Statüsü Bulguları

	f	%	Kız		Erkek	
			F	%	f	%
Zorba Kurban	157	60,4	81	51,6	76	73,8
Zorba Kurban Değil	103	39,6	76	48,4	27	26,2
Total	260	100	157	100	103	100

Akran zorbalığı belirleme ölçeğinin sonuçlarına göre hem zorba hem kurban statüsünde bulunan öğrenciler grubun tamamının %60,4'ünü oluşturmaktadır. Kız öğrenciler %51,6 oranında zorba-kurban sistemine dahil olurken, erkek öğrenciler %73,8 oranında hem zorba hem kurban davranışlar sergilemektedir. Erkek öğrencilerin kızlara göre daha çok zorba davranışta buldukları, hem kurban olarak sistemde daha çok yer aldıkları görülmektedir.

Çizelge 3.9-Zorba Statüsü Alt Boyutlarına Göre Bulgular

	N	Min	Max	Ort	Std. Sapma
Fiziksel Zorbalık	260	15	74	21,1692	10,035
Sözel Zorbalık	260	7	35	9,8615	5,2955
Dışlama	260	6	25	7,9	3,7019
Söylenti Yayma	260	5	17	6,15	2,7949
Eşyalara Zarar Verme	260	10	50	12,6577	5,7565
Cinsel Zorbalık	260	10	58	12,9308	6,7592

Çizelge 8’de zorbalık statüsünün betimsel istatistik sonuçları verilmiştir. Fiziksel zorbalık alt boyutunda 15 madde, sözel zorbalık boyutunda 7 madde, dışlama boyutunda 6 madde, söylenti yayma boyutunda 5 madde, eşyalara zarar verme boyutunda 10 madde, cinsel zorbalık boyutunda 10 madde bulunmaktadır. Buna göre, katılımcıların tamamının zorbalık statüsü alt boyutu ortalamaları Çizelge 11’deki gibidir. Zorbalık statüsüne ait alt boyutlardan alınan puanlar alınabilecek minimum puanların üzerindedir.

Çizelge 3.10-Kurban Statüsü Alt Boyutlarına Göre Bulgular

	N	Min	Max	Ort	Std. Sapma
Fiziksel Zorbalık	260	15	71	26,8808	12,459
Sözel Zorbalık	260	7	35	12,4885	6,9123
Dışlama	260	6	30	9,9615	5,7669
Söylenti Yayma	260	5	25	8,2923	4,8082
Eşyalara Zarar Verme	260	10	50	15,3154	8,2827
Cinsel Zorbalık	260	10	54	14,7462	8,2657

Çizelge 9’da kurban statüsünün betimsel istatistik sonuçları verilmiştir. Fiziksel zorbalık açısından kurban olma alt boyutunda 15 madde, sözel zorbalığa karşı kurban olma boyutunda 7 madde, dışlama açısından kurban olma boyutunda 6 madde, söylenti yayma açısından kurban olmanın boyutunda 5 madde, eşyalara zarar verme

ve cinsel zorbalık mağduru olma boyutunda 10'ar madde bulunmaktadır. Buna göre, katılımcıların tamamının kurban statüsü alt boyutu ortalamaları Çizelge 12'deki gibidir. Kurban statüsüne ait alt boyutlardan alınan puanlar alınabilecek minimum puanların üzerindedir.

Çizelge 3.11-Anne-Baba Vefatına Göre Ayrışma-bireyleşme Ortalamaları Farkları-T Test Bulguları

	Anne	N	Fark	Std. Sapma
Ayrışma-bireyleşme	Sağ	253	2,6018	.73646
	Vefat	7	3,0415	1,06918

	t	df	P	Fark	Std Sapma
Ayrışma-bireyleşme	-1,081	6,159	.320	-.43966	.40676

	Baba	N	Fark	Std. Sapma
Ayrışma-bireyleşme	Sağ	238	2,6206	.73645
	Vefat	22	2,5381	.87771

	t	df	P	Fark	Std Sapma
Ayrışma-bireyleşme	.427	23,813	0,673	,08251	.19312

Annenin veya babanın vefat ettiği ve hayatta olduğu gruplar incelendiğinde ayrışma-bireyleşme ortalamalarında hem annenin vefatı açısından ($p>0,05$), hem de babanın vefatı açısından anlamlı bir fark görülmemektedir ($p>0,05$).

Çizelge 3.12-Kendine Ait Bir Oda Bulunmasına Göre Ayrışma-bireyleşme Ortalamaları Farkları-T-Test Bulguları

	Kendine Ait Bir Oda	N	Fark	Std. Sapma
Ayrışma-bireyleşme	Var	116	2,6029	.72624
	Yok	144	2,6223	.76723

	t	Df	P	Fark	Std Sapma
Ayrışma-bireyleşme	-.209	251,35	.835	-.01942	.09292

Katılımcılar kendine ait bir odası bulunup bulunmadığına göre gruplar olarak incelendiğinde ayrışma-bireyleşme ortalamaları açısından anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Çizelge 3.13–Evde Çekirdek Aile Dışında Yaşayanın Varlığına Göre Ayrışma-bireyleşme Ortalamaları Farkları-T-Testi Bulguları

	Evde Çekirdek Aile Dışında Yaşayan Var mı?	N	Fark	Std. Sapma
Ayrışma-bireyleşme	Var	51	2,6433	.79615
	Yok	209	2,6064	.73742

	T	Df	P	fark	Std Sapma
Ayrışma-bireyleşme	.301	72,363	.765	0,03684	.12260

Katılımcılar, yaşadıkları evde çekirdek ailelerinin dışında yaşayan birisi olup olmadığına bağlı olarak gruplar halinde incelendiğinde ayrışma-bireyleşme düzeyleri açısından anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Çizelge 3.14- Anne-Baba Vefatına Göre Zorbalık Statüsü Ortalamaları Farkları-T-Test Bulguları

	Anne	N	Fark	Std. Sapma
Zorba	Sağ	253	1,3315	.52393
	Vefat	7	1,4016	.68997

	T	df	P	Fark	Std Sapma
Zorba	-.267	6,193	.798	-.07012	.26286

	Baba	N	Fark	Std. Sapma
Zorba	Sağ	238	1,3217	.51453
	Vefat	22	1,4597	.65232

	T	df	P	Fark	Std sapma
Zorba	-.965	23,478	0,344	-.13799	.14302

Katılımcıların zorbalık düzeyi anne-babanın vefat ettiği ve hayatta olduğu gruplar halinde incelendiğinde zorbalık düzeylerinde hem annenin vefatı açısından ($p>0,05$), hem de babanın vefatı boyutunda anlamlı bir fark görülmemektedir ($p>0,05$).

Çizelge 3.15-Anne-Baba Vefatına Göre Kurban Statüsü Ortalamaları Farkları-T Testi Bulguları

	Anne	N	Fark	Std. Sapma
Kurban	Sağ	253	1,6557	.73669
	Vefat	7	1,6092	.71447

	T	df	P	Fark	Std Sapma
Kurban	.170	6,358	.870	0,04651	.27399

	Baba	N	Fark	Std. Sapma
Kurban	Sağ	238	1,6482	.72694
	Vefat	22	1,7221	.83068

	T	df	P	Fark	Std Sapma
Kurban	-.404	24,068	.690	-.07396	.18326

Katılımcıların kurban olma düzeyleri anne-babanın vefat ettiği ve hayatta olduğu gruplar halinde incelendiğinde kurban olma düzeylerinde hem annenin vefatı açısından ($p>0,05$), hem de babanın vefatı boyutunda anlamlı bir fark görülmemektedir ($p>0,05$).

Çizelge 3.16-Kendine Ait Bir Oda Bulunmasına Göre Zorbalık Statüsü Ortalamaları Farkları-T-Testi Bulguları

	Kendinize Ait Özel		N	Fark	Std. Sapma
	Bir Odanız Var mı?				
Zorba	Var		116	1,3512	.52649
	Yok		144	1,3191	.52968

	T	df	P	Fark	Std Sapma
Zorba	.488	246,95	.626	0,03212	.06586

Katılımcıların kendine ait bir odasının olmasına göre, zorbalık statüsünde yer almanın ortalamalarının analizine bakıldığında, bir farklılaşma görülmemektedir ($p>0,05$).

Çizelge 3.17-Kendine Ait Bir Oda Bulunmasına Göre Kurban Statüsü Ortalamaları Farkları-T-Testi Bulguları

	Kendinize Ait Özel Bir		N	Fark	Std. Sapma
	Odanız Var mı?				
Kurban	Var		116	1,6392	.77255
	Yok		144	1,6667	.70542

	T	df	P	Fark	Std Sapma
Kurban	-.296	235,80	.768	-.02743	.09274

Katılımcıların kendine ait bir odasının olmasına göre kurban statüsünde yer almanın ortalamalarının analizine bakıldığında, bir farklılaşma görülmemektedir ($p>0,05$)

Çizelge 3.18-Evde Çekirdek Aile Dışında Yaşayanın Varlığına Göre Zorbalık Statüsü Ortalamaları Farkları-T-Test Bulguları

	Evde Çekirdek Aile Dışında Yaşayan Birisi Var mı?	N	Fark	Std. Sapma
Zorba	Var	51	1,3522	.59484
	Yok	209	1,3288	.51117

	T	df	p	Fark	Std Sapma
Zorba	.259	69,104	.797	,02341	.09049

Katılımcıların evlerinde çekirdek aile dışında bir yaşayan olmasına göre, zorbalık statüsünde yer almalarının ortalamalarının analizine bakıldığında, bir farklılaşma görülmemektedir ($p>0,05$).

Çizelge 3.19-Evde Çekirdek Aile Dışında Yaşayanın Varlığına Göre Kurban Statüsü Ortalamaları Farkları-T Testi Bulguları

	Evde Çekirdek Aile Dışında Yaşayan Birisi Var mı?	N	Fark	Std. Sapma
Kurban	Var	51	1,7769	.88609
	Yok	209	1,6245	.69210

	T	df	p	Fark	Std Sapma
Kurban					

	T	df	p	Fark	Std Sapma
Kurban	1,146	65,645	.256	,15238	.13299

Katılımcıların evlerinde çekirdek aile dışında bir yaşayan olmasına göre, kurban statüsünde yer almalarının ortalamalarının analizine bakıldığında, bir farklılaşma görülmemektedir ($p>0,05$).

Çizelge 3.20-Ayrışma-bireyleşme Testi ve Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Kurban Formu Korelasyon Bulguları

		Fiziksel Zorbalık (Kurban)	Sözel Zorbalık (Kurban)	Dışlama (Kurban)	Söylenti Yayma (Kurban)	Eşyalara Zarar Verme (Kurban)	Cinsel Zorbalık (Kurban)
Kısıtlanma Kaygısı	Pearson Correlation	.096	.146*	.059	.118	.092	.162**
	Sig. (2-Tailed)	.123	.019	.344	.056	.138	.009
	N	260	260	260	260	260	260
Ayrılık Kaygısı	Pearson Correlation	.097	.151*	.004	.103	.012	.060
	Sig. (2-Tailed)	.118	.015	.944	.097	.853	.337
	N	260	260	260	260	260	260
Reddedilme Beklentisi	Pearson Correlation	.147*	.194**	.151*	.207**	.125*	.211**

Sig. (2-Tailed)	.018	.002	.014	.001	.044	.001
N	260	260	260	260	260	260

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-Tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-Tailed).

Çizelge 11 bulgularına göre ayrışma-bireyleşme alt boyutu olan kısıtlanma kaygısı ile sözel zorbalık kurbanı olma alt boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r=0,146$, $p<0,05$). Cinsel zorbalığa maruz kalma alt boyutu ile kısıtlanma kaygısı arasında çok daha güçlü bir ilişki vardır ($r=0,162$, $p<0,01$). Kısıtlanma kaygısının; fiziksel zorbalık, söylenti yayma ve dışlanma açısından kurban olma ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>0,05$)

Ayrışma-bireyleşmenin ikinci alt boyutu olan ayrılık kaygısı ile sözel zorbalık mağduru olmak arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=0,151$, $p<0,05$). Diğer mağduriyet boyutları ile ayrılık kaygısı arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır ($p>0,05$).

Reddedilme beklentisinin kurban olmanın tüm boyutları ile arasında anlamlı ilişkiler vardır. Korelasyon analizinin bulgularına göre; reddedilme beklentisi ile fiziksel zorbalık ($r=0,147$, $p<0,05$), dışlama ($r=0,151$, $p<0,05$), eşyalara zarar verme ($r=0,125$, $p<0,05$) arasında anlamlı bir ilişki vardır. Reddedilme beklentisi ile sözel zorbalık ($r=0,194$, $p<0,01$), söylenti yayma ($r=0,207$, $p<0,01$) ve cinsel zorbalık ($r=0,211$, $p<0,01$). kurbanı olmak alt boyutları arasında çok daha güçlü bir ilişki vardır.

Buna göre, akran zorbalığı kurbanı olma ile ayrışma-bireyleşme düzeylerinin her boyutuyla arasında anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Özellikle reddedilme beklentisinin, kurban olma, boyun eğme ile çok daha sıkı bir ilişki içinde olduğu görülmüştür.

Çizelge 3.21- Ayrışma-bireyleşme Testi ve Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Zorba Formu Korelasyon Bulguları

		Fiziksel Zorbalık (Zorba)	Sözel Zorbalık (Zorba)	Dışlama (Zorba)	Söylenti Yayma (Zorba)	Eşyalara Zarar Verme (Zorba)	Cinsel Zorbalık (Zorba)
Kısıtlanma Kaygısı	Pearson Correlation	.100	.109	.025	.042	.041	.097
	Sig. (2-Tailed)	.109	.079	.691	.499	.506	.119
	N	260	260	260	260	260	260
Ayrılık Kaygısı	Pearson Correlation	.103	.053	.009	.052	-.010	.054
	Sig. (2-Tailed)	.097	.393	.885	.400	.879	.389
	N	260	260	260	260	260	260
Reddedilme Beklentisi	Pearson Correlation	.109	.078	.093	.079	.032	.142*
	Sig. (2-tailed)	.079	.213	.134	.204	.607	.022
	N	260	260	260	260	260	260

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-Tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-Tailed).

Ayrışma-bireyleşme testi alt boyutlarının, zorbalık belirleme ölçeğinin alt boyutları ile korelasyonuna bakıldığında reddedilme beklentisi ile cinsel zorbalıkta bulunma arasında anlamlı bir ilişki saptandığı görülmektedir ($r=0,142$, $p<0,05$). Diğer alt boyutlar arasında anlamlı derecede ilişki bulunmamıştır ($p>0,05$).

Çizelge 3.22-Zorba Statüsüne Göre Ayrışma-bireyleşme Ortalamaları –Bağımsız Örneklem T-test Bulguları

	Zorbalık Statüsü	N	Fark	Std. Sapma
Ayrışma-bireyleşme	Zorbalığa Katılan	162	2,7284	.71137
	Zorbalığa Katılmayan	98	2,4240	.77142

	t	Df	P	Fark	Std Sapma
Ayrışma-bireyleşme	3,175	191,875	.002	,30443	.09590

Zorbalık statüsü belirleme testinin sonuçlarında zorbalığa katılan ve katılmayan öğrencilerin ayrışma düzeyleri arasındaki fark t-test ile incelendiğinde gruplar arasında anlamlı derecede fark görülmektedir ($p<0,05$, $p=0,02$). Zorbalığa katılan öğrencilerin ayrışma-bireyleşme ortalamaları daha yüksektir, yani ayrışma-bireyleşme düzeyleri düşüktür.

Çizelge 3.23-Kurban Statüsüne Göre Ayrışma-bireyleşme Ortalamaları- Bağımsız Örneklem T Testi Bulguları

	Kurban Statüsü	N	Fark	Std. Sapma
Ayrışma-bireyleşme	Kurban	232	2,6511	.72949
	Kurban Değil	28	2,3030	.83665

	t	Df	P	fark	Std Sapma
Ayrışma-bireyleşme	2,107	32,150	.043	.34814	.16521

Zorbalık statüsü belirleme testinin sonuçlarında kurban statüsünde bulunan ve bulunmayan öğrencilerin ayrışma düzeyleri arasındaki fark t-test ile incelendiğinde gruplar arasında anlamlı derecede fark tespit edilmiştir ($p<0,05$, $p=0,04$). Kurban statüsünde olan öğrencilerin ayrışma-bireyleşme ortalamaları daha yüksektir, yani ayrışma-bireyleşme düzeyleri düşüktür.

Çizelge 3.24 - Cinsiyete Göre Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları

	T	Df	P	Fark	Std. Sapma
Kısıtlanma Kaygısı	-2,172	228,403	.031	-.33733	.15530
Ayrılık Kaygısı	-,948	223,758	.344	-.08941	.09431
Reddedilme Beklentisi	-1,392	226,255	.165	-.15326	.11014
Fiziksel Zorbalık	-4,613	258	.000	-.40376	.08753
Sözel Zorbalık	-1,955	199,387	.052	-.16734	.08559
Dışlama	-2,858	258	.005	-.22054	.07717
Söylenti Yayma	-2,547	258	.011	-.17863	.07014
Eşyalara Zarar Verme	-2,429	258	.016	-.17567	.07231
Cinsel Zorbalık	-3,651	258	.000	-.30570	.08374
Fiziksel Zorbalık (Kurban)	-4,679	258	.000	-.50793	.10855
Sözel Zorbalık (Kurban)	-3,420	258	.001	-.36716	.10737
Dışlanma (Kurban)	-2,829	258	.005	-.34022	.12026
Söylenti Yayma(K)	-3,079	258	.002	-.36945	.11999
Eşyalara Zarar Verme (Kurban)	-2,848	258	.005	-.29506	.10361
Cinsel Zorbalık (Kurban)	-4,383	258	.000	-.44399	.10131

Cinsiyete göre bulgular incelendiğinde ayrışma-bireyleşme ergen formunun alt boyutlarından, kısıtlanma kaygısı bakımından kız ve erkekler arasında anlamlı

denebilecek düzeyde fark görülmüştür ($p<0,05$, $p=0,03$). Kızların erkeklere göre daha az düzeyde kısıtlanma kaygısı yaşadıkları tespit edilmiştir. Ayrılık kaygısı ($p>0,05$) ve reddedilme beklentisi ($p>0,05$) boyutlarında cinsiyetler arasındaki fark önemli derecede anlamlı bulunmamıştır.

Akran zorbalığı belirleme formunun zorbalık boyutlarında, cinsiyetler arası en ciddi farklılaşma fiziksel ve cinsel zorbalık alt boyutlarında görülmüştür ($p<0,05$, $p=0,00$). Onu dışlama ($p<0,05$, $p=0,05$), söylenti yayma ($p<0,05$, $p=0,01$) ve eşyalara zarar verme ($p<0,05$, $p=0,01$) boyutu takip etmektedir. Bu alt boyutlarda da cinsiyetler arası ciddi boyutta farklılaşma vardır. Kız öğrenciler erkeklere göre daha az sıklıkla zorbalığa başvurumaktadırlar.

Akran zorbalığı belirleme formunun kurban belirleme alt boyutlarında da, tüm alt boyutlarda kızlar lehine ciddi düzeyde anlamlı farklılık görülmektedir. Kız öğrenciler erkek öğrencilere göre, daha az sıklıkta kurban olmaktadır ($p<0,05$).

Çizelge 3.25-Başarı Düzeyleri İle Ayrışma-bireyleşme Ve Zorbalık Sistemi Varyans Analizi

		ANOVA				
		Kareler		Ortalama	F	P
		Toplamı	df			
Zorbalık Statüsü	Between Groups	.430	3	.143	.512	.674
	Within Groups	71,633	257	.280		
	Total	72,063	260			
Kurban Statüsü	Between Groups	5,438	3	1,813	3,453	.017
	Within Groups	134,404	257	.525		
	Total	139,843	260			
Ayrışma-bireyleşme	Between Groups	4,986	3	1,662	3,042	.030
	Within Groups	139,870	257	.546		
	Total	144,855	260			

Katılımcıların başarı düzeyleri ve zorbalık sistemindeki statüleri ile ayrışma-bireyleşme ortalamaları varyans analizi incelendiğinde zorbalık statüsünde bulunanların başarı düzeyleri bakımından farklılaşmadığı görülmektedir ($p>0,05$). Kurban statüsünde bulunanların ise başarı düzeylerinin anlamlı derecede farklılaştığı görülmektedir ($p<0,05$, $p=0,01$). Bu anlamlı farklılıkların çoklu karşılaştırma analizi tukey hsd testi ile yapılmış Çizelge-26'da gösterilmiştir. Ayrışma-bireyleşme ortalamalarına bakıldığında ise, yine başarı düzeylerine göre farklılık görülmektedir ($p<0,05$, $p=0,03$). Ancak bu fark çoklu karşılaştırma analizinde anlamlı derecede tespit edilmemiştir.

Çizelge 3.26- Başarı düzeyleri ve AZBÖ Kurban Statüsü Belirleme Testi Çoklu Karşılaştırma Analizi Bulguları-tukey hsd

Bağımlı değişken	Başarı Durumunuzu Hangisi İle Değerlendirirsiniz?	Başarı Durumunuzu Hangisi İle Değerlendirirsiniz?	Fark	Std. Sapma	P.
Kurban Statüsü	İyi	Ortalama	-.18235	.09641	.234
		Zayıf	.00255	.32904	1,000
		Başarısız	-.78343*	.27976	.028
	Ortalama	İyi	.18235	.09641	.234
		Zayıf	.18491	.33322	.945
		Başarısız	-.60108	.28467	.152
	Zayıf	İyi	-.00255	.32904	1,000
		Ortalama	-.18491	.33322	.945
		Başarısız	-.78598	.42427	.251
	Başarısız	İyi	.78343*	.27976	.028

Ortalama	.60108	.28467	.152
Zayıf	.78598	.42427	.251

Çizelge 27 bulguları incelendiğinde başarı durumuna göre kurban statüsünde bulunmanın ciddi anlamda farklılık gösterdiği görülmektedir. Çoklu karşılaştırma analizine göre bu fark, başarı durumunu iyi bulan öğrenciler ile başarısız bulan öğrenciler arasındadır ($p < 0,05$, $p = 0,02$).

Çizelge 3.27-Anne Eğitim Düzeyi İle Ayrışma-bireyleşme Ve Zorbalık Sistemi Varyans Analizi

		ANOVA				
		Kareler				
		Toplamı	Df	Ortalama	F	P
Zorbalık Statüsü	Between Groups	3,539	5	.708	2,624	.025
	Within Groups	68,524	255	.270		
	Total	72,063	260			
Kurban Statüsü	Between Groups	4,520	5	.904	1,697	.136
	Within Groups	135,322	255	.533		
	Total	139,843	260			
Ayrışma-bireyleşme	Between Groups	1,938	5	.388	,689	.632
	Within Groups	142,918	255	.563		
	Total	144,855	260			

Katılımcıların zorbalık sisteminde zorba statüsünde yer alması ile anne eğitim düzeyleri arasındaki varyans analizi incelendiğinde, statü ortalamalarına göre anne eğitim düzeylerinin ortalamalarında farklılaşma olduğu görülmektedir ($p < 0,05$, $p = 0,02$). Kurban statüsünde ($p > 0,05$) ve ayrışma-bireyleşme ($p > 0,05$)

ortalamalarında ise herhangi bir farklılaşma görülmemektedir. Zorbalıkta bulunduğu ifade eden öğrencilerin anne eğitimleri arasındaki ortalama farkına bakıldığında Çizelge 30’de görüldüğü gibi sadece okur yazar anneleri olan katılımcıların zorbalık statüsü ortalamaları yüksektir.

Çizelge 3.28-Anne Eğitim Düzeyine Göre Zorbalık Statüsü Ortalamaları

Anne Eğitim Durumu	N	Std.		Min	Max
		Ort.	Sapma		
Okur Yazar Değil	139	1,3170	,48663	1,00	3,42
Sadece Okur Yazar	33	1,5998	,81277	1,00	4,30
İlkokul Mezunu	58	1,2456	,36368	1,00	2,36
Ortaokul Mezunu	15	1,4314	,69350	1,00	3,19
Lise Mezunu	12	1,1557	,19594	1,00	1,49
Yüksek Öğrenim Mezunu	3	1,0818	,07143	1,00	1,13
Toplam	260	1,3334	,52748	1,00	4,30

Çizelge 3.29-Baba Eğitim Düzeyi İle Ayrışma-bireyleşme Ve Zorbalık Sistemi Varyans Analizi

ANOVA						
Zorbalık Statüsü	Between Groups	Kareler		Ortalama	F	P
		Toplamı	df			
	Between Groups	1,654	5	.331	1,193	.313
	Within Groups	70,409	255	.277		

	Total	72,063	260			
Kurban Statüsü	Between Groups	2,074	5	.415	.765	.576
	Within Groups	137,769	255	.542		
	Total	139,843	260			
Ayrışma-bireyleşme	Between Groups	2,275	5	.455	.811	.543
	Within Groups	142,580	255	.561		
	Total	144,855	260			

Katılımcıların zorbalık sisteminde zorba statüsünde yer alması ile baba eğitim düzeyleri arasındaki varyans analizi incelendiğinde, zorba ($p>0,05$) ve kurban ($p>0,05$) statü ortalamalarına ve ayrışma-bireyleşme ($p>0,05$) ortalamalarına göre baba eğitim düzeylerinin ortalamalarında herhangi bir farklılaşma görülmemektedir.

Çizelge 3.30-Kız Öğrencilerde Algılanan Anne-Baba Tutumları-EABÖ Ayrışma-bireyleşme Varyans Analizi (Anne Tutumu)

ANOVA ^a						
		Kareler Toplamı	Df	Ortalama	F	P
Kısıtlanma Kaygısı	Between Groups	28,862	4	7,216	4,889	.001
	Within Groups	224,349	152	1,476		
	Total	253,211	156			
Ayrılık Kaygısı	Between Groups	3,146	4	,786	1,375	.245
	Within Groups	86,915	152	,572		
	Total	90,061	156			
Reddedilme	Between Groups	7,071	4	1,768	2,274	.064

Beklentisi	Within Groups	118,155	152	.777
	Total	125,226	156	

Örneklemin tamamının betimsel verilerine bakıldığında tutarlı-dengeli (%45,4) ve bunu takiben aşırı koruyucu (%36,2) anne tutumunun dağılımının yüksek olduğu görülmüştü. Buna göre kızların algıladıkları anne tutumuna verdikleri yanıtlara ile ayrışma düzeyleri arasındaki varyans analizi incelendiğinde kısıtlanma kaygısı olanların algıladıkları anne tutumlarında farklılaşma olduğu saptanmıştır ($p<0,05$, $p=0,01$). Kızlarda kısıtlanma kaygısının anne tutumu değişkenine göre farklılaştığı görülmektedir. Ayrılık kaygısı ve reddedilme beklentisi boyutlarında anne tutumu değişkeni ortalamaları farklılaşmamaktadır ($p>0,05$).

Çizelge 3.31- Kızlarda Algılanan Anne Tutumu ve Kısıtlanma Kaygısı Çoklu Karşılaştırma Analizi Bulguları-Tukey Hsd

Annenezin Size Tutumu Genellikle Nasıldır?	Annenezin Size Tutumu Genellikle Nasıldır?	Fark	Std. Sap.	P
Katı Tutum	Tutarlı Dengeli	6,20256*	2,04035	0,023
	Aşırı Koruyucu	3,94615	2,09751	0,332
	Serbest Bırakan	10,60000*	2,79104	0,002
	İlgisiz	7,225	2,88139	0,094
Tutarlı Dengeli	Katı Tutum	-6,20256*	2,04035	0,023
	Aşırı Koruyucu	-2,25641	1,08751	0,236
	Serbest Bırakan	4,39744	2,13846	0,245
	İlgisiz	1,02244	2,25511	0,991
Aşırı Koruyucu	Katı Tutum	-3,94615	2,09751	0,332
	Tutarlı Dengeli	2,25641	1,08751	0,236
	Serbest Bırakan	6,65385*	2,19307	0,023
	İlgisiz	3,27885	2,30696	0,615
Serbest Bırakan	Katı Tutum	-10,60000*	2,79104	0,002
	Tutarlı Dengeli	-4,39744	2,13846	0,245
	Aşırı Koruyucu	-6,65385*	2,19307	0,023
	İlgisiz	-3,375	2,95167	0,783
İlgisiz	Katı Tutum	-7,225	2,88139	0,094
	Tutarlı Dengeli	-1,02244	2,25511	0,991
	Aşırı Koruyucu	-3,27885	2,30696	0,615
	Serbest Bırakan	3,375	2,95167	0,783

Çizelge 32'deki bulgular incelendiğinde kızlarda kısıtlanma kaygısının anne tutumuna göre farklılaştığı görülmektedir. Bu farklılaşmanın algılanan anne tutumları

arasında olduğunu saptamak için Tukey Hsd analizi yapılmıştır. Buna göre algılanan katı tutumun, tutarlı-dengeli ve serbest bırakan anne tutumundan kısıtlanma kaygısı açısından farklılaştığı görülmektedir ($p<0,05$) Aşırı koruyucu anne tutumu ve serbest bırakan anne tutumu arasında da kısıtlanma kaygısı açısından farklılaşma olduğu izlenmektedir ($p<0,05$).

Çizelge 3.32-Kız Öğrencilerde Algılanan Anne-Baba Tutumları-AZBÖ Zorba Statüsü Varyans Analizi (Anne Tutumu)

ANOVA ^a						
		Kareler Toplamı	Df	Ortalama	F	P
Fiziksel Zorbalık	Between Groups	.722	4	.180	.600	.663
	Within Groups	45,749	152	.301		
	Total	46,471	156			
Sözel Zorbalık	Between Groups	1,22	4	.305	.777	.542
	Within Groups	59,698	152	.393		
	Total	60,918	156			
Dışlanma	Between Groups	.837	4	.209	.743	.564
	Within Groups	42,797	152	.282		
	Total	43,634	156			
Söylenti Yayma	Between Groups	.408	4	.102	.454	.769
	Within Groups	34,131	152	.225		
	Total	34,539	156			
Eşyalara Zarar Verme	Between Groups	.311	4	.078	.306	.874
	Within Groups	38,587	152	.254		
	Total	38,898	156			
Cinsel Zorbalık	Between Groups	.340	4	.085	.306	.874
	Within Groups	42,237	152	.278		
	Total	42,577	156			

Örneklemin tamamının betimsel verilerine bakıldığında tutarlı-dengeli (%45,4) ve bunu takiben aşırı koruyucu (%36,2) anne tutumunun dağılımının yüksek olduğu görülmüştü. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeğinin, zorba olma alt boyutlarında kızlarda, anne tutumu ortalamalarının farklılaşmadığı görülmüştür($p>0,05$).

Çizelge 3.33-Kız Öğrencilerde Algılanan Anne-Baba Tutumları- AZBÖ Kurban Statüsü Varyans Analizi (Anne Tutumu)

		ANOVA				
		Kareler Toplamı	Df	Ortalama	F	P
Fiziksel Zorbalık (Kurban)	Between Groups	3,542	4	.886	1,48	.211
	Within Groups	90,934	152	.598		
	Total	94,476	156			
Sözel Zorbalık (Kurban)	Between Groups	1,123	4	.281	0,498	.737
	Within Groups	85,603	152	.563		
	Total	86,726	156			
Dışlama (Kurban)	Between Groups	6,12	4	1,53	2,029	.093
	Within Groups	114,611	152	.754		
	Total	120,731	156			
Söylenti Yayma (Kurban)	Between Groups	4,886	4	1,222	1,629	.170
	Within Groups	114,021	152	.750		
	Total	118,907	156			
Eşyalara Zarar Verme (Kurban)	Between Groups	6,188	4	1,547	2,813	.027
	Within Groups	83,588	152	.550		
	Total	89,776	156			
Cinsel Zorbalık (Kurban)	Between Groups	2,568	4	.642	1,527	.197
	Within Groups	63,931	152	.421		
	Total	66,5	156			

Örneklemin tamamının betimsel verilerine bakıldığında tutarlı-dengeli (%45,4) ve bunu takiben aşırı koruyucu (%36,2) anne tutumunun dağılımının yüksek olduğu görülmüştü. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeğinin kurban olma alt boyutlarından eşyalara zarar verme boyutunda kızlarda, anne tutumu ortalamalarının farklılaştığı tespit edilmiştir ($p < 0,05$, $p = 0,02$).

Çizelge 3.34- Kızlarda Algılanan Anne Tutumu ve AZBÖ Eşyalara Zarar Verme Boyutu (Kurban) Çoklu Karşılaştırma Analizi Bulguları-tukey hsd

Annelerin Size Tutumu Genellikle Nasıldır?	Annelerin Size Tutumu Genellikle Nasıldır?	Fark	Std. Sap.	P
Kıta Tutum	Tutarlı Dengeli			
	Aşırı Koruyucu	-0,02538	0,24908	1
	Serbest Bırakan	-0,14462	0,25606	0,98
	İlgisiz	-0,31	0,34073	0,893
		-0,91	0,35176	0,078
Tutarlı Dengeli	Kıta Tutum			
	Aşırı Koruyucu	0,02538	0,24908	1
	Serbest Bırakan	-0,11923	0,13276	0,897
	İlgisiz	-0,28462	0,26106	0,811
		-,88462*	0,2753	0,014
Aşırı Koruyucu	Kıta Tutum			
	Tutarlı Dengeli	0,14462	0,25606	0,98
	Serbest Bırakan	0,11923	0,13276	0,897
	İlgisiz	-0,16538	0,26773	0,972
		-0,76538	0,28163	0,056
Serbest Bırakan	Kıta Tutum			
	Tutarlı Dengeli	0,31	0,34073	0,893
	Aşırı Koruyucu	0,28462	0,26106	0,811
	İlgisiz	0,16538	0,26773	0,972
		-0,6	0,36034	0,459
İlgisiz	Kıta Tutum			
	Tutarlı Dengeli	0,91	0,35176	0,078
	Aşırı Koruyucu	,88462*	0,2753	0,014
	Serbest Bırakan	0,76538	0,28163	0,056
		0,6	0,36034	0,459

Çizelge 35’de AZBÖ’nin kurban olma alt boyutlarından eşyalara zarar verme boyutunda kurban olmanın anne tutumları ile analizi yapıldığında anne tutumları arasında farklılaşma olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılığı tespit etmek için Tukey Hsd analizi yapılmıştır. Tutarlı-dengeli olarak algılanan anne tutumu ile ilgisiz olarak algılanan anne tutumu arasında eşyalarına zarar verilen kurban statüsü açısından farklılaşma saptanmıştır ($p<0,05$).

Çizelge 3.35-Kız Öğrencilerde Algılanan Anne-Baba Tutumları İle EABÖ Ayrışma-bireyleşme Tek Yönlü Varyans Analizi (Baba Tutumu)

ANOVA ^a						
		Kareler				
		Toplamı	Df	Ortalama	F	P
Kısıtlanma Kaygısı	Between Groups	6,987	4	1,747	1,078	.369
	Within Groups	246,224	152	1,620		
	Total	253,211	156			
Ayrılık Kaygısı	Between Groups	2,880	4	.720	1,255	.290
	Within Groups	87,181	152	.574		
	Total	90,061	156			
Reddedilme Beklentisi	Between Groups	4,128	4	1,032	1,295	.274
	Within Groups	121,098	152	.797		
	Total	125,226	156			

Örneklemin tamamının betimsel verilerine bakıldığında tutarlı-dengeli (%54,2) ve bunu takiben aşırı koruyucu (%22,7) baba tutumunun dağılımının yüksek olduğu görülmüştür. Buna göre kızların algıladıkları baba tutumuna verdikleri yanıtlara ile ayrışma düzeyleri arasındaki varyans analizi incelendiğinde, baba tutumlarına göre farklılaşma olmadığı saptanmıştır ($p>0,05$). Kızlarda ayrışma-bireyleşme alt boyutlarında baba tutumlarına bağlı anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Çizelge 3.36-Kız Öğrencilerde Algılanan Anne-Baba Tutumları İle AZBÖ Zorba Statüsü Tek Yönlü Varyans Analizi (Baba Tutumu)

ANOVA ^a						
		Kareler Toplamı	df	Ortalama	F	P
Fiziksel Zorbalık	Between Groups	2,826	4	.707	2,461	.048
	Within Groups	43,644	152	.287		
	Total	46,471	156			
Sözel Zorbalık	Between Groups	1,984	4	.496	1,279	.281
	Within Groups	58,935	152	.388		
	Total	60,918	156			
Dışlanma	Between Groups	.419	4	.105	0,369	.831
	Within Groups	43,215	152	.284		
	Total	43,634	156			
Söylenti Yayma	Between Groups	1,297	4	.324	1,482	.210
	Within Groups	33,243	152	.219		
	Total	34,539	156			
Eşyalara Zarar Verme	Between Groups	2,709	4	.677	2,845	.026
	Within Groups	36,188	152	.238		
	Total	38,898	156			
Cinsel Zorbalık	Between Groups	1,305	4	.326	1,201	.313
	Within Groups	41,272	152	.272		
	Total	42,577	156			

Örneklemin tamamının betimsel verilerine bakıldığında tutarlı-dengeli (%54,2) ve bunu takiben aşırı koruyucu (%22,7) baba tutumunun dağılımının yüksek olduğu görülmüştü. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği alt boyutlarındaki farklılaşma incelendiğinde, zorba olma alt boyutlarından fiziksel zorbalık ($p < 0,05$, $p = 0,04$) ve eşyalara zarar verme ($p < 0,05$, $p = 0,02$) boyutunda kızlarda, baba tutumları ortalamalarında farklılaşma olduğu saptanmıştır. Diğer alt boyutlarda baba tutumlarına göre, anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p > 0,05$). Kızların baba tutumları faktörüne göre, farklılaşan zorbalık statüsünün iki alt boyutunun ortalamaları Çizelge 39’de verilmiştir.

Çizelge 3.37- Kızlarda Algılanan Baba Tutumu ve AZBÖ Eşyalara Zarar Verme Boyutu (Kurban) Çoklu Karşılaştırma Analizi Bulguları-tukey hsd

Babanızın Size Tutumu Genellikle nasıldır?	Babanızın Size Tutumu Genellikle Nasıldır?	EŞYALARA ZARAR VERME			FİZİKSEL ZORBALIK		
		Fark	Std. Sap.	P	Fark	Std. Sap.	P
Katı tutum	Tutarlı Dengeli						
	AşırıKoruyucu	0,51735	0,19089	0,057	0,42857	0,19566	0,189
	Serbest Bırakan	,63795*	0,2036	0,017	,61131*	0,20868	0,032
	İlgisiz	,72857*	0,2459	0,029	0,54603	0,25204	0,198
Tutarlı Dengeli	Katı Tutum						
	AşırıKoruyucu	-0,51735	0,19089	0,057	-0,42857	0,19566	0,189
	Serbest Bırakan	0,1206	0,09934	0,743	0,18274	0,10183	0,381
	İlgisiz	0,21122	0,16995	0,726	0,11746	0,1742	0,962
Aşırı Koruyucu	Katı Tutum						
	TutarlıDengeli	-,63795*	0,2036	0,017	-,61131*	0,20868	0,032
	Serbest Bırakan	-0,1206	0,09934	0,743	-0,18274	0,10183	0,381
	İlgisiz	0,09062	0,1841	0,988	-0,06528	0,1887	0,997
Serbest bırakan	Katı Tutum						
	TutarlıDengeli	-0,10028	0,17054	0,977	-0,06326	0,1748	0,996
	AşırıKoruyucu	-,72857*	0,2459	0,029	-0,54603	0,25204	0,198
	İlgisiz	-0,21122	0,16995	0,726	-0,11746	0,1742	0,962
İlgisiz	Katı Tutum						
	TutarlıDengeli	-0,09062	0,1841	0,988	0,06528	0,1887	0,997
	AşırıKoruyucu	-0,19091	0,21931	0,907	0,00202	0,22479	1
	serbest bırakan	-0,53766	0,23591	0,157	-0,54805	0,24181	0,162
İlgisiz	Katı Tutum						
	TutarlıDengeli	-0,02032	0,15515	1	-0,11948	0,15903	0,944
	AşırıKoruyucu	0,10028	0,17054	0,977	0,06326	0,1748	0,996
	serbest bırakan	0,19091	0,21931	0,907	-0,00202	0,22479	1

Çizelge 38’de algılanan baba tutumlarının kızlarda zorba olmanın eşyalara zarar verme ve fiziksel zorbalık alt boyutları açısından farklılaştığı görülmüştür. Bu farklılaşmanın hangi tutumlar arasında olduğunu saptamak için tukey hsd analizi yapılmıştır. Farklılaşmanın aşırı koruyucu ve katı tutumlu algılanan baba tutumları arasında olduğu saptanmıştır ($p<0,05$).

Çizelge 3.38-Kız Öğrencilerde Algılanan Anne-Baba Tutumları İle AZBÖ Kurban Statüsü Tek Yönlü Varyans Analizi (Baba Tutumu)

ANOVA ^a						
		Kareler Toplamı	df	Ortalama	F	P
Fiziksel Zorbalık (Kurban)	Between Groups					
	Within Groups	3,256	4	.814	1,357	.252
	Total	91,22	152	.600		
		94,476	156			
Sözel Zorbalık (Kurban)	Between Groups					
	Within Groups	1,571	4	.393	.701	.593
	Total	85,155	152	.560		
		86,726	156			
Dışlama (Kurban)	Between Groups					
	Within Groups	2,146	4	.537	.688	.601
	Total	118,585	152	.780		
		120,731	156			
Söylenti Yayma (Kurban)	Between Groups					
	Within Groups	1,398	4	.349	.452	.771
	Total	117,509	152	.773		
		118,907	156			
Eşyalara Zarar Verme (Kurban)	Between Groups					
	Within Groups	1,911	4	.478	.827	.510
	Total	87,865	152	.578		
		89,776	156			
Cinsel Zorbalık (Kurban)	Between Groups					
	Within Groups	2,495	4	.624	1,481	.211
	Total	64,005	152	.421		
		66,5	156			

Örneklemin tamamının betimsel verilerine bakıldığında tutarlı-dengeli (%45,4) ve bunu takiben aşırı koruyucu (%36,2) baba tutumunun dağılımının yüksek olduğu görülmüştür. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeğinin kurban olma alt boyutlarında baba tutumu ortalamalarının farklılaşmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$).

4. TARTIŞMA

Dünya literatürüne göre Türkiye literatürüne bakıldığında ayrışma-bireyleşmeyi inceleyen çok fazla araştırma bulunmamaktadır. Akran zorbalığı sistemiyle ilgili ise daha çok çalışma olmasına rağmen Türkiye'nin doğusuna özel çalışma sayısının az olduğu dikkat çekmektedir. Çalışmanın yapıldığı bölgede konumuzla ilgili yapılmış başka bir çalışma olmadığından literatüre katkısının oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Kültürel farklılığı ortaya koyması ve doğu kültüründe yaşanan ayrışma-bireyleşme Çizelgesuna bir katkı sunması bakımından çalışma önemlidir. Bu çalışma Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan Ağrı İli'nin Patnos İlçesi'ndeki liselerde öğrenim gören 18 yaşındaki 260 öğrenciyle gerçekleştirilmiştir. İl merkezinin nüfusu 150 bin, Patnos İlçesinin nüfusu 2016 verilerine göre 122 bin dolaylarındadır. Nüfusun %51'i erkek, %48'i kadın nüfusedir. İlçenin nüfusu il merkezine yakın olmasına rağmen kentleşme oranı düşüktür (Kocaman ve ark., 2011). İlçe genelinde toplamda 8 orta öğretim kurumu vardır. Katılımcı öğrencilerin oluşturduğu örneklemin ayrışma düzeyleri ile zorbalık döngüsüne dahil olmaları arasındaki ilişkiyi inceleyebilmek için sosyo demografik olarak bir takım değişkenlerin belirlenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu bölümde öncelikle kişisel bilgiler incelenecektir. Daha sonraki kısımda EABÖ ve AZBÖ'den elde edilen veriler incelenip korelasyon sonuçları sosyo demografik verilerle ilişkisiyle beraber tartışılacaktır.

Elde edilen verilere göre, öğrencilerin 157'si (%60,4) kız, 103'ü (%39,6) erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Örneklemin kız öğrenci sayısı daha fazladır. Örneklemin bulunduğu bölgede kız öğrencilerin orta öğretime devam etme oranı düşüktür. Bu görüşü destekler şekilde anne eğitim seviyelerinin de babalara göre daha düşük olduğu görülmüştür (Çizelge 3). Katılımcı öğrencilerin verdikleri bilgilere göre annesi hayatta olmayan 7 (%2,7), babası hayatta olmayan 22 (%8) öğrenci vardır. Ebeveyn kaybı yaşamış katılımcı sayısı grubun düşük bir yüzdesini oluşturmaktadır. Bu yüzden araştırma konusu ile ilişkili sonuçlarda etki göstermesi beklenmemektedir. Bu homojen yapıdan dolayı katılımcıların ayrışma-bireyleşme

düzeyleri ve zorbalık statüsünde yer almaları ile ebeveyn kaybının anlamlı bir ilişkisi bulunmamıştır (Çizelge 13).

Örnekleme okul dışı zamanlarda part time olarak bir işte çalışan 40 (%15,4) öğrenci olduğu görülmüştür (Çizelge 3). Ancak mesleki ve teknik liselerdeki öğrencilerin haftanın 1 iş günü staj yapma zorunluluğu vardır. Part time bir işte çalışıyor musunuz sorusuna verilen evet cevabı okullarının türleri gereği yaptıkları stajı ifade etmektedir. Ergenlerin part time çalışma zorunluluğu, mesleki ve teknik liselerinin zorunlu stajı olup ailenin geçim yükünü azaltmalarına karşılık gelmediğinden bu veri değerlendirmeye katılmamıştır.

Örneklemin büyük bir bölümü olan 171 ergenin (%65,8) aile geliri 1400 TL ve altında olan gruptadır. Aile gelir düzeyi ortalamanın çoğunluğunda asgari ücret ve altındadır. 1500-2000 tl arasında aile geliri olan %22,7, 2500 ve üstü geliri olan ise %11,5 oranında öğrenci bulunmaktadır (bkz: Çizelge 4). Dolayısıyla örneklemin tamamında gelir düzeyi arasında önemli farklılıklar görülmemekle birlikte gelir düzeyinin ülke geneline göre düşük olduğu görülmektedir. Türkiye'deki araştırmalara göre sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerde ebeveynler, çocuklarının kendilerine minnet duygularının yüksek olmasını beklerler. Çünkü, bu duygular çocuklarının ailelerine bağlılığını artırır (Kağıtçıbaşı, 1996). Örneklemin bu özelliğinin ayrışma-bireyleşme düzeylerine dolaylı da olsa yansıdığı düşünülmektedir.

Ailelerin eğitim durumuna bakıldığında okur-yazar olmayan anne (%53,5) ve ilkokul mezunu olan baba (%40,8) oranı yüksekliği göze çarpmaktadır (Çizelge 3). Anne babalarının eğitim düzeyindeki bu orana göre katılımcıların yüksek bir bölümünün şu an devam ettikleri sınıf düzeyini deneyimlemiş bir ebeveynleri bulunmadığını ifade ettikleri görülmüştür. Bu, örneklemin ailelerindeki kuşak farkını öne çıkaran bir bulgudur. Katılımcı öğrencilerin algıladıkları anne-baba tutumunda ise en yüksek oranda tutarlı dengeli anne tutumu (%45,4), baba tutumu (%54,2), hemen arkasında aşırı koruyucu anne tutumu (%36,2), baba tutumu (%22,7)'nin takip ettiği görülmüştür. Katı tutumlu olarak algılanan babalar ise grubun % 9,2'sini oluşturmaktadır (Çizelge 4). Anne-baba tutumu bilgilerinin ergenlerin kendi algıları olmasına dikkat çekmek gereklidir. Bowlby'e (1973) göre çocuğa ebeveyni

tarafından aktarılan bilgiyle çocuğun kendi deneyimi karşılık içinde olabilir. Örneğin, çocuk annesinin kendisine karşı duyarsız ve ilgisiz olduğunu sezer ama annesi onu sürekli düşündüğünden söz edebilir. Ya da çocuk annenin ilgisizliğinden dolayı öfkeli olduğunda anne çocuğu kavgacı olarak nitelendirebilir. Bu gibi durumlarda çocuk bu bilişsel çatışmayı çözmek için bir seçim yapmak zorunda kalır. Gençlik çağına geldiğinde kendi gördüğü tabloyu değil de ebeveynin dayattığı anne baba tutumunu benimsemiş olabilir.

Katılımcı öğrenciler arasında 5 ve üzeri sayıda kardeşe sahip olan katılımcı sayısı 221'dir (%85) (Çizelge 3). Katılımcıların neredeyse tamamının kardeş sayısı 5 ve üzerindedir. Örnekleme de olduğu gibi geleneksel aile yapısına sahip bölgelerde geniş aile tipi yaygındır. Buna bağlı olarak kardeş sayısı yüksektir ve çocuk sayısı aileye maddi katkı sağlaması bakımından önemlidir. "Çocuğun Değeri" adlı araştırmada çocuğun ekonomik katkısı ve yaşlılıkta bakım vermesi, güvence sayılması açısından yüksek değerler olarak bulunmuştur (Kağıtçıbaşı, 1993).

Kendine ait odası olmayan katılımcı sayısı 144'tür (%55,4) (bkz: Çizelge-3). Aile nüfusu kardeş sayısına istinaden oldukça yüksektir ve dolayısıyla hanede kendine ait bir odası olmak ayrıcalık sayılabilir. Bu oranı evde çekirdek aile dışında yaşayan birileri bulunması da etkilemektedir. O oran ise %19,6'dır (Çizelge 4). Kırsal bölgelerde aileler çekirdek aile dışında aile büyükleri ve evlenen çocukların eş ve aileleri ile birlikte yaşayabilmektedirler. İnci ve Duman'ın (2014) aktardığına göre meclis araştırmaları sonucunda hanedeki kişi sayısının ve özellikle kardeş sayısı çokluğunun evde yaşanan şiddet olaylarını artırdığı bulunmuştur. Örneklemin bu özelliğinin de zorbalık sisteminde yer alma ile ilişkili olacağı beklenmiştir. Ancak kendine ait bir odası bulunup bulunmadığı ve evde çekirdek aile dışında birinin yaşayıp yaşamadığına göre, AZBÖ verileri arasında farklılaşma bulunmamıştır (Çizelge 18,21) Örneklemin kardeş sayısı ve çekirdek aile dışında evde birinin yaşaması ile ilgili özellikleri homojen olduğundan verilere sayısal olarak etkide bulunmadığı düşünülmektedir. Dolayısıyla demografik özellikleri farklı olan bir örnekleme karşılaştırıldığında bu değişkenlerin örneklemler arası farka etkisi görülebilir.

Katılımcı öğrencilerin başarı durumlarını %61,9 oranında "iyi" düzeyde algıladığı görülmüştür (Çizelge 3). Örneklemin başarısını kendi değerlendirmesi ergenin kendi

imajını algılaması bakımından değerlidir. Tartışmanın ilerleyen bölümlerinde bu verinin de uygulanan ölçeklerle ve araştırma konularıyla ilişkisine bakılacaktır.

Ayrışma-bireyleşme ergen formunun ortalamalarına bakıldığında, katılımcıların ayrışma-bireyleşme düzeyinin düşük olduğu görülmüştür (Çizelge 5). Araştırma örnekleminin kentleşmenin az olduğu bir bölgede yaşadığı belirtilmişti. Ruhsallığın kültür ile ilişkisini araştıran ruh sağlığı çalışanlarına göre batıdaki kendiliğin alanı doğudaki kendiliğin alanı ile örtüşmeyebilir. Sınırlar kültürden kültüre değişir (Sayar, 2003). Batıda yani kentte, çocuklar en kötü ihtimalle 3-4 yaşlarından itibaren ayrı bir odada uyumaya başlarlar. Fakat kalabalık ailelerin bulunduğu kırsal bölgelerde neredeyse evlenip aileden somut olarak ayrılanlara kadar ayrı bir odada uyumak mümkün olmayabilir. Ayrışma-bireyleşmenin düşük olması ile ilgili bu araştırma sonuçları Tamar ve arkadaşlarının (2006) Türk lise öğrencilerinin ikinci bireyleşme süreçlerine sosyo demografik özelliklerin katkılarını inceledikleri çalışmanın bulgularında kırsal ve kentsel ailelerden gelen ergenlerin bağımlılık ihtiyaçlarının farklılaşması sonucuyla da uyumludur. Küçük yerleşim bölgelerinde bireylerin, bağımlılık ve sadakat duygularının, bireyleşmeyi ayrılma ve terk etme gibi algılamasının bunda etkisi olabilir. Bu algı aynı zamanda ayrışma-bireyleşme sürecinin sağlıklı tamamlanmamasının bir sonucudur. Kendi ayrışmasını sağlıklı tamamlayamamış bir ebeveyn çocuğunun ayrışma ihtiyacını onun tarafından terk edilme olarak deneyimleyebilir. Kırsal bölgede ailelerde bağımsızlığın tehlike olarak görülmesi, çocukların büyüüp aileye gelir sağlamasının gerekli bulunması ailenin bağımlı modelde kalmasında etkindir. Kağıtçıbaşı (2006) kentleşme oranı arttıkça, ekonomik bağımsızlığın kazanıldığını, bağımlılığın azaldığını fakat bağıllığın devam ettiğini vurgular. Günümüz psikanaliz kuramcılarının görüşleri sağlıklı bir benliğin aile, toplum ve kültürle bir bağıllık geliştirebilen, sınır koyabilen ve bu sınırları gevşetip, değiştirebilen, onları yeniden tesis edebilen bir benlik olduğu yönündedir. Özerk benlik çevresinden de kopuk benlik değildir (Sayar, 2003). Ayrışma-bireyleşme bu çalışmada da yapılan diğer çalışmalarda olduğu gibi en temel değişkenlerden birisi olan cinsiyete göre değerlendirilmiştir. Bu konuda çeşitli araştırmacılar çok zıt sonuçlar bulmuşlardır. Gnauhati ve ark.'nın (2001) çalışma sonuçlarına göre, erkekler bağlanma gereksinimlerini inkar etme eğilimi içindedirler. Bağıllığı inkar sağlıklı ayrışmanın olmadığına göstergesidir. Gavazzi ve ark. (1990) ise, bunun zıttı olarak erkeklerin bireyleşme oranlarının daha yüksek olduğu

sonucuna varmışlardır. Yaman'ın (2005) çalışmasında da kızların erkeklere göre daha çok ayrışma-bireyleşme sorunları yaşadıkları bulunmuştur. Aslan ve Güven (2010) ise çalışmalarında kızların daha sağlıklı ayrıştığı sonucunu tespit etmişlerdir. Kızların sağlıklı ayrışması okul ortamı açısından değerlendirildiğinde, kız öğrencilerin daha az zorba davranışlar göstermelerinde bu özelliklerinin etkili olduğunu belirtmişlerdir. Çoban (2013), Türkiye'de ergenlerin duygusal özerkliklerini kazanmalarını incelediği çok kapsamlı çalışmasında, 6061 öğrenci üzerinde çalışmış ve kızların duygusal özerklik açısından daha bağımsız olduklarını, erkeklerin ise, idealize etmemeye daha meyilli olduğu sonucunu bulmuştur. Yani ayrışma-bireyleşmenin değişik yönlerinde erkek ve kızlar açısından farklılıklar bulunmuştur. Bu çalışmada; erkeklerin kızlara göre daha fazla ayrışma-bireyleşme sorunları yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır (Çizelge 6, Çizelge 7). Ayrışma-bireyleşme genel ortalamalarında erkek katılımcıların kızlardan daha yüksek puan aldıkları görülmüştür (Çizelge 4). Cinsiyete göre farklılaşma analizinde ise erkeklerin kızlara göre daha çok kısıtlanma kaygısı yaşadığı tespit edilmiştir (Çizelge 6). Kız ve erkek öğrencilerin sonuçlarındaki bu farklılıkta araştırmaların yapıldığı örneklemelerin içindeki buldukları çevrenin etkisinin olabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmanın örneğinde erkeklerin kızlara göre, daha çok ayrışma sorunları yaşaması bulgusunun nedeni bölgede erkek çocukların daha çok ekonomik ve psikolojik güvence olarak görülmesi ve değerlerinin kızlara göre daha fazla olması olabilir. Erkek çocuk kırsal bölgelerde özellikle ailesinin saygınlığı, ekonomik bakımı gibi konularda daha ön plandadır ve değerlidir (Kağıtçıbaşı, 1993). Dolayısıyla ailesine olan bağımlı ilişkisini sürdürmek zorunda kalabilir.

EABÖ'nin kişisel bilgiler ile karşılaştırmalı analizlerini incelerken edinilen bulgulara göre, ayrışma-bireyleşme alt boyutu olan kısıtlanma kaygısının kızlarda anne tutumu değişkenine göre farklılaştığı tespit edilmiştir (Çizelge-32, Çizelge 33). Bu farklılaşmanın hangi değişkenler arasında olduğunu anlamak için yapılan analizde algılanan katı tutumun, tutarlı-dengeli ve serbest bırakan anne tutumundan kısıtlanma kaygısına bağlı olarak farklılaştığı görülmüştür ($p<0,05$). Aşırı koruyucu anne tutumu ve serbest bırakan anne tutumu arasında da kısıtlanma kaygısı açısından farklılaşma olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Kısıtlanma kaygısı yaşayan bireyler yakın duygusal tonu olan ilişkilerden korkarlar. Özerkliklerini tehdit altında hissederler. Mahler ve ark. (1975), kuramlarında bebeksi bağlara duyulan ihtiyacın yeniden

yakınlaşma kriziyle geri döndüğünü, yürümeye başlayan ve özerkliğini kazanan çocuğun yaşadığı geri dönüşlerin anneye ortak yaşama geri dönüşün arzusu olarak yutulma kaygısı hissettirdiğini belirtmişti. Blos (1989), bu görüşün devamı niteliğinde ergenlikte çocuklukta yaşanan krizin bir türevi olarak bu sefer de içsel bir ayrılığın ergen tarafından sağlanmaya çalışıldığını söyler. Bu ayrılığın sağlanması için ergen regresyonla bebeksi bağlara geri dönüş yaşayarak yeniden yapılanmaya gider (Blos, 1989). Anne tutumunun serbest ve aşırı koruyucu iki kutbunun da kısıtlanma kaygısına neden olacağı düşünülmektedir. Serbest bırakan tutumu olan ebeveyn, ergenin yakın ilişkilerde aynı serbestliği bulamadığında kendini kısıtlanmış hissetmesine neden olabilir. Buna karşın tam tersi bir tutum olan aşırı koruyuculukta ergenin yakın ilişkileri, özerkliği elinden alınıyor gibi deneyimlemesine neden olabilir.

Bulgulara göre, anne eğitim düzeyi ayrışma-bireyleşme ortalamalarına göre farklılaşmamaktadır ($p>0,05$) (Çizelge 29, Çizelge 30). Eğitim düzeyi, etkili bir iletişim dili kullanma ergenle ilişki kurarken ergenin deneyimlediği dünyayı anlamada etkilidir. Ancak ayrışma-bireyleşme, ebeveynin çocuğuyla kendi ebeveyn temsillerinin aktarımıyla da ilişki kurmasından etkilenir. Eğitim düzeyleri ebeveynlerin kendi temsillerini değiştirmede yeterince veya tek başına etkili olmayabilir, Yavuzer (2002), ebeveyn tutumlarının onların kendi ebeveynleri ile ilişkisinden ve dolayısıyla kişisel özelliklerinden de etkileneceğini belirtir. Öte yandan ebeveyn eğitim düzeylerinin örneklem genelinde benzer olmasının da farklılaşmama neden olduğu düşünülmektedir.

Ölçümlere göre ayrışma-bireyleşme ortalamaları ile ergenlerin başarı durumları karşılaştırıldığında bir farklılaşma görülmemiştir ($p>0,05$) (bkz: Çizelge-27). Ayrışma-bireyleşmenin başarı ile direkt olarak ilişkisinin olması beklenmemekte, başarı düzeylerinin zorba ve kurban statüsünde bulunmaya etkisinin olacağı beklenmiştir. Ancak zorba öğrencilerin de başarı düzeylerinde anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir ($p>0,05$) (bkz: Çizelge-27). Zorba öğrencilerin okul disiplini ile sorunlar yaşamaları ve başarılarının düşük olması beklenmiştir. Fakat çeşitli araştırmalarda zorbaların benlik saygılarının sanılanın aksine yüksek olduğu bulunmuştur (Pişkin ve Ayas, 2002). Benlik saygısının yüksekliği göz önüne alınırsa zorba öğrencilerin kendi başarı algılarını çarpıtmış olma ihtimalleri vardır. Kurban statüsünde bulunanların ise başarı düzeylerinde farklılaşma tespit edilmiştir ($p<0,05$)

(bkz: Çizelge-27). Kurban öğrenciler genellikle geri çekilmiş, utangaç, benlik saygıları düşük, kendine güvensiz ergenlerdir (Olweus, 1993). Bu özellikler onların mağdur olmasının hem nedeni hem de sonuçları olarak açıklanabilir. Araştırma sonuçlarıncı da bu kanıtlanmıştır (Rigby, 1993). Bu araştırmanın sonuçlarındaki başarı düzeylerindeki farklılaşma özellikle kendilerini başarılı ve başarısız bulanlar arasındadır. Başarı düzeyi verileri örneklemdaki ergenlerin algılarının bir sonucu olduğundan ifadelerinde kendileri ile ilgili düşük benlik saygısının etkisi olabilir. Aynı zamanda başarı düzeyinde akran zorbalığına uğramanın yarattığı mutsuzluk ve motivasyonsuzluğun yoğun etkisi olacağı da açıktır. Yapılan büyük ölçekli araştırmalarda çok sayıda çocuğun mağdur olduktan sonra tekrar zorbalığa uğrama korkusuyla okula gitmediği tespit edilmiştir (Pılnık, 2003). Bu durum başarı düzeyine mutlaka etkide bulunacaktır.

Anne-baba vefatı, kendine ait bir odasının bulunması, evde çekirdek aile dışında yaşayan birisinin bulunması kriterlerine göre, ayrışma-bireyleşme ortalamaları arasında analiz yapıldığında örneklemin sonuçlarında bir farklılaşmaya rastlanmamıştır (Çizelge 13-21). Bu sonuçlarda sözü geçen demografik değişkenlerin gruptaki homojen dağılımının etkisi olduğu düşünülmektedir. Daha geniş çaplı veya başka bölgelerle karşılaştırmalı bir çalışmada sonuçlar değişebilir.

AZBÖ bulgularına göre, en alt düzeyinden itibaren zorbalığa dahil olan öğrencilerin oranı %62,3 olarak bulunmuştur (Çizelge 8). Hiç zorba davranışta bulunmayan öğrenciler ise grubun %37,7'sini oluşturmaktadır (Çizelge 8). Yüksel'in (2006) üniversite öğrencilerinin ayrışma-bireyleşmesi üzerine yaptığı çalışma sonucunda gençlerin ayrışma-bireyleşme kapasiteleri ile öfke ve öfkeyi ifade becerileri karşılaştırılmış, ayrılma anksiyetesi, yutulma anksiyetesi, arkadaşına yapışma, aynalanma, ihtiyacı inkar etme ve reddedilme beklentisi ile sürekli öfkeli olmaları arasında yüksek derecede ilişki bulunmuştur. Bu çalışmanın sonuçlarında ise, katılımcı öğrencilerin % 62,3'ünün öfkenin bir tezahürü olan zorbalık statüsünde buldukları tespit edilmiştir (Çizelge 8). Zorbalığa katılan ve katılmayan öğrencilerin ayrışma düzeyleri arasında da önemli bir farklılaşma olduğu görülmüştür (Çizelge 24). Ayrışma-bireyleşme düzeyleri ile zorbalık statüsü arasında korelasyon bulgularına göre yalnızca reddedilme beklentisi alt boyutuyla zorbalık arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır (Çizelge 23). Bu araştırmayı temellendiren ayrışma-bireyleşme kuramının da destekleyeceği gibi bireyleşmenin seyri boyunca

gelişen benliğin en önemli görevlerinden birisi ayrı oluşa dair farkındalık arttıkça tedrici olarak artacak olan saldırganlığın dürtüleriyle başa çıkmaktır (Mahler ve ark., 1975). Blos'a (1967) göre bu dönemde haklı nedenlerden ötürü yanlış şeyler yapılır. Çünkü şiddet bir geçiş yöntemidir. Zorba davranışta bulunmak bireyleşme sürecini tamamlamamış bir ergenin artan dürtüleriyle baş edemediği ve akran ilişkilerinde bunu sahnelediğini açıklar. Reddedilme beklentisinin ilerleyen kısımlarda görüleceği gibi kurban olmayı da yordadığı için ergenlerde iki uçta davranış örüntüsü ortaya çıkardığı söylenebilir: Öfkeye neden olma ve boyun eğme. Bu seçim her çocuğun kendi aile öyküsüyle ilişkilidir. Ribgy ve ark. (2007), Conoolly ve Moore (2003) gibi araştırmacılar da ebeveynlerle olan ilişkinin zorba ve kurban olmayı belirlediğini bulmuşlardır.

Zorbalık ile ayrışma-bireyleşme korelasyonunu tamamlayacak diğer alt boyutlar bu çalışmanın sınırlılıklarındandır. Ayrışma-bireyleşme testinin ilk versiyonu olan Adolesan Bireyleşme Ölçeği ergen öğrencilerin dikkatini uzun süre veremeyecek olması nedeniyle bu araştırmada uygulanamamıştır. Onun yerine Aslan ve Güven'in (2009) güvenilirlik çalışmasını yaptığı 31 soruluk EABÖ uygulanmıştır. EABÖ kısıtlanma kaygısı, ayrılık kaygısı ve reddedilme beklentisi alt boyutlarından oluşmaktadır. Uzun versiyonda ise, bağlılığı inkar, aynalanmayı yaşama alt boyutları da bulunmaktadır. Bu iki alt boyutun da uygulanabileceği örneklerde zorbalık ile ayrışma-bireyleşme ortalamaları arasındaki korelasyonun daha anlamlı sonuç vereceği düşünülmektedir.

Korelasyon analizinin bulgularına göre, ayrışma-bireyleşme alt boyutları ile kurban olmanın alt boyutları arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür (Çizelge 22). Kısıtlanma kaygısı ile sözel zorbalığa maruz kalmak ve cinsel zorbalık mağduru olmak arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki saptanmıştır (Çizelge 22). Yani kısıtlanma kaygısı arttıkça sözel zorbalığa ve cinsel zorbalığa uğrama düzeyleri artmaktadır. Cinsel zorbalık alt boyutunda isteği dışında fiziksel temas maruz kalmanın yanında cinsellik içeren sözel sataşmaların söz konusu olduğu maddeler vardır. Kısıtlanma kaygısının Mahler ve ark.'nın (1975) kuramında anne ile kurulan ortak yaşamsal bağa geri dönüş arzusunun yarattığı kaygıyı açıklayan yutulma kaygısına denk geldiği belirtilmişti. Çocukluk çağlarında bu dönem 1-3 yaş arasındadır ve dilin gelişim evrelerine denk gelir. Bu dönemde dil anne ile çocuğun arasına mesafe koyucu işleve sahiptir. Çünkü çocuk isteklerini dil ile ifade ederek

artık anneden ayrıştığını, edilgen olmadığını ortaya koyar. Sözel zorbalık laf atmak, lakap takmak, alay etmek şeklinde gerçekleşebilir. Sözel zorbalığa uğramak kendini savunamamak anlamına da geleceğinden dilin işlevini yeterince kullanmayan küçük çocuğun kendini ifade etmedeki yetersizliğinin ergenlik dönemine de taşındığının göstergesi olabilir. Kısıtlanma kaygısı olan ergenlerin cinsel zorbalığa uğramasının nedenlerinin arasında ise söz konusu maddelerdeki sözel boyutun etkisi olabileceği gibi Mahler ve ark.'nın (1975) kuramında tanımlanan alıştırma alt evresindeki çocuğun önemli diğerleriyle henüz sınırlarını oluşturamamasının etkisinin de olduğu düşünülmektedir. Bu dönemi atlatıp bir sonraki döneme geçen çocuklar annesinin alt değiştirme, giydirme, yedirme gibi eylemlerine direnir, kendisi istemediği sürece kimsenin onu kucağına almasına, öpmesine izin vermezler (Vahip, 1993). Fakat bu döneme sağlıklı geçiş yapamayan çocuklar “hayır deme” becerisini kazanamazlar. Cinsel zorbalıkta kurban rolünü oynamak zorunda kalan ergenlerin durumları bu becerileri de kazanamamış olmalarıyla açıklanabilir.

Kısıtlanma kaygısı ile dışlanma, söylenti yayma, eşyalara zarar verme ve fiziksel zorbalığa uğrama arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>0,005$) (Çizelge 22). Kurban olmanın diğer alt boyutlarındaki anlamlı ilişki bu alt boyutlarda görülmemiştir.

Ayrılık kaygısı alt boyutuyla ise, sözel zorbalık kurbanı olmak arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür ($p<0,005$) (Çizelge 22). Buna göre, ayrılık kaygısı arttıkça sözel zorbalığa kurban olma olasılığı artmaktadır. Dilin kullanımı ayrılığın simgesidir. Mahler'in birinci ayrışma-bireyleşme sürecinde zihinsel birlik hissi yaşayan çocuğun dil ile kendini ifade edebilmesi zihinsel ayrılığa katlanabilmesinin göstergesidir. Olweus'a (1993) göre, kurban öğrenciler kendilerini ortaya koymayan, ifade yeteneği güçsüz, çekingen çocuklardır. Dolayısıyla kurban olan öğrencilerin özellikleri zihinsel ayrılığı tamamlamamış (ayrışmamış) çocuğu çağrıştırmaktadır.

Fiziksel, cinsel, eşyalara zarar verme, dışlanma, söylenti yayma bakımından kurban olma ile ayrılık kaygısı arasında anlamlı düzeyde bir ilişkiye rastlanmamaktadır. Ayrışma-bireyleşme kapasitesi düşük kalmış bireylerde ilişkiler kaygı yarattığı için kaçınma oluşacaktır. Kişi ilişki kurmayarak ayrılık kaygısına karşı da savunma geliştirmiş olur. Sözü geçen diğer alt boyutlar ilişki kurmaya daha az çekinen çocukların uğrayacağı türden sosyal ortamlara dair zorbalık türleridir.

Ayrışma-bireyleşmenin üçüncü alt boyutu olan reddedilme beklentisinin tüm kurban olma alt boyutlarıyla aralarında anlamlı ilişkiler görülmüştür (Çizelge 22). Buna göre, reddedilme beklentisi arttıkça kurban olmanın fiziksel, sözel, dışlanma, söylenti yayma, eşyalara zarar verme, cinsel zorbalıklarına uğrama olasılığı artmaktadır. Kurbanların bu davranışı, Winnicott'ın (1971) "sahte benlik" kavramından yola çıkarak; nasıl ki çocukların annenin tutumundaki kestirilemezliğe karşı geliştirdikleri yöntemler sahte kendiliğe yol açar ve çocuk sahte bir uyumla davranmaya başlarsa, ergenin de akranları ile olan ilişkisinde onlar tarafından reddedilmemek için onların isteyeceği gibi boyun eğici davrandıkları şeklinde değerlendirilebilir. Reddedilme beklentisine sahip bir ergen ilişkilerde hata yapmaktan korkacağı ve birinci ayrışma-bireyleşme çağında hayır deme becerisini geliştiremediği için, kurbanların özelliklerinde açıklandığı gibi geri çekilmiş (Olweus, 1994), değersiz hisseden (Connolly ve Moore, 2003), diğerleri tarafından küçümsenen, hor kullanılan, dışlanan (Ribgy, 2000) bir ergen olacaktır. Bu iki özelliğin korelasyonu bu anlamda kaçınılmazdır.

Kurban olan öğrencilerin davranış örüntüleri ergenlikte dürtü artışına karşı gelişen savunma mekanizmalarıyla da açıklanabilir. Dürtüsel süreçlerin aşırı hareketliliği ergeni toplumsal saygınlığı kazanmak isteyen üst beninin baskısıyla dürtü bastırmasına yöneltir. Toplumsal saygınlık dürtülere karşı bastırma ile de güvence altına alınamadıysa "karşıt tepki geliştirme" kullanılır. Bu mekanizmayla ergen öfke duygularını aşırı uyumluluk haline çevirir ve öyle davranır. Bazı ergenlerde süper ego (üst ben) ve id ego ile uzlaşma sağlayamadıysa "çilecilik" de geliştirilir. Bu mekanizma ile ise ergen kendine katı ahlaki ve toplumsal yasaklar koyar. Zararsız ve tehlikeli olmayan eylemleri de gerçekleştirmez. Dolayısıyla akranları tarafından dışlanabilir (Freud, 1992).

Dünyada ve Türkiye'de yapılan araştırmalarda çoğunlukla erkeklerin kızlardan daha fazla zorbalığa uğradıkları bulunmuştur (Rigby, 1995; Olweus, 1995; Pişkin ve Ayas, 2011; Dölek, 2002; Yurtal ve Cenkseven, 2008; Aypay ve Durmuş, 2008). Bu araştırmanın sonucuna göre, cinsiyetler arasında zorbalığa katılmak açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır (Çizelge 26). Zorba statüsü bulgularına (Çizelge 8) bakıldığında, zorbalığa katıldığını ifade eden 162 öğrenciden 83'ü kız, 79'u erkektir. Ancak araştırma örneklemindeki 260 öğrenciden 157 kız, 103 erkek öğrenci mevcuttur. Toplam sayıdaki erkek oranının düşük olması değerlendirmenin erkek

sayısının kendi içinde de yapılmasını gerektirmiştir. Erkeklerin kendi içindeki zorbalığa katılma oranı kızlardan daha yüksektir (%76,7). Şiddete doğu kültüründe cesurluk anlamı yüklenebilmekte bu yüzden de kültüre göre meşrulaştırılmış bir değer haline gelebilmektedir (Kızmaz, 2006). Özellikle kültüre bağılı olarak erkek çocuğa bu değer daha çok atfedildiğinden zorbalığın erkek öğrencilerde daha sıklıkla tezahür etmesi söz konusudur.

Akran zorbalığı ile ilgili ilk çalışmaları yapmış olan Olweus'a (1993) göre, kurbanların aileleri tipik olarak aşırı koruyucu aile tutumuna sahiptir. Zorbaların ise, ailelerini daha fazla düşmanca, anne-baba arasındaki ilişkide de babalarını daha katı ve zorba algılaması söz konusudur (Cenkseven Ö.,Yurtal, 2008). Akgün (2005), zorba kız öğrencilerin ailelerinin onları çok kontrol etmediklerini, babalarıyla iletişimlerinin zayıf olduğunu ifade ettiklerini belirtmiştir. Özen'de (2006), çocuk yetiştirme stiline özellikle zorbalığa maruz kalmada anlamlı katkısı olduğunu belirlemiştir. Bu çalışmanın zorbalık belirleme sonuçlarına göre, kurban olmanın bazı boyutlarında anne tutumunun kızlar üzerinde etkili olduğu görülmüştür (Çizelge 35). Bu sonuçlarda özellikle Olweus'un (1993) yorumundaki gibi aşırı koruyucu anne tutumunun etkisi olduğu görülmektedir. Çocuk yetiştirme stillerinin her toplumda hatta toplum içinde her ailede birbirinden farklı olduğu bilinmektedir. Özellikle kırsal kesimlerdeki ailelerde çocuklara olan tutumlarında ciddi bir ayrıma gider ve kız çocuğunu boyun eğici bir tavır oluşturacak şekilde yetiştirirler (Kulaksızoğlu, 1989). Ebeveynler çocuklarını kendilerine yakın tutmak için korumacılıklarını müdahaleci bir tavırla sürdürdüklerinde ve manipülatif davrandıklarında ortaya çıkan gençler kendileri için önemli değerlerinin onu terk etmesine ve dolayısıyla ayrılık kaygısına kapılırlar. Bu ebeveynler böylelikle çocuklarının bağımsızlaşmasına engel olmuş, işlevsiz bağımlılık geliştirmiş olurlar (Kins ve ark., 2012). Çocuk aşırı koruyucu anne baba tutumuyla topluma hazırlandığında, kendisini bir koruyan olmadığında açıkta kalmış ve savunmasız hissedebilir (Yavuzer, 1987). Bu da kurban olma ihtimalini artırabilir. Geleneksel ailelerde baba otoritesinden korkulur ve otoriteye karşı kızgınlığın ifade edilmesi tehlikeli olarak görülür (Kulaksızoğlu, 1989). Kızgınlığın çocuklukta dil aracılığıyla ifade edilmemesi öfke duygularının bastırma ve diğer savunma mekanizmalarıyla sıkça yer değiştirmesine dolayısıyla sağlıklı ilişki kurmaya olumsuz etkilerde bulunur. Bu araştırmanın sonucunda bu görüşü destekler şekilde baba tutumunun

kızlarda zorba olmanın alt boyutlarında etkili olduğu görülmüştür (Çizelge 38). Erkeklerde ise, anne-baba tutumunun zorba ve kurban olmada etkisine bu araştırmada rastlanmamıştır. Erkeklerin zorbalık düzeyinin cinsiyetler arası farklılaşmada çok daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Anne baba tutumunun etkisine rastlanmaması literatürle uyumlu olmayan bir bulgudur. Ebeveyn tutumun zorba erkek öğrencilerde farklılaşmamasının nedeni örneklemin olduğu bölgede genel olarak erkek çocukta şiddeti onaylayıcı tutumuyla açıklanabilir. Gençler ergen yaşa geldiğinde yakın çevrenin onayladığı baskın davranışa yönelebilir.

Anne baba eğitim düzeyi boyutunda sadece anne eğitiminin araştırma konusu olan zorba/kurban sistemine dahil olmaya etkisi zorbalık statüsü boyutunda saptanmıştır. Bulgularda anne eğitimi ve zorbalık statüsü ortalamalarının anne eğitimi faktörü açısından farklılaştıkları görülmektedir (Çizelge 29). Literatüre bakıldığında zorbalıkla ilgili yapılan diğer araştırmalarda anne-baba eğitiminin zorbalık döngüsünde zorba olmayla ters yönde ilişkisi olduğunu saptamış araştırmalar vardır. Ayran (2013), araştırmasında anne baba eğitim düzeyi arttıkça zorba ve kurban olma oranının azaldığını bulmuştur. Aslan ve Aşıcı (2011) araştırmalarında, okul zorbalığı üzerinde ebeveyn eğitim düzeyinin etkili olduğu sonucuna varmışlardır. Eğitim düzeyi ebeveynin ergen çocuğuyla etkili iletişim kurmasına etki edebilecek bir faktördür. Okur yazar olmayan bir ebeveynin empati düzeyi yetersiz kalabilir. Baba eğitim düzeyi faktörüne göre ise araştırmada kullanılan örnekleme zorbalık sistemi ve ayrışma düzeyleri bakımından herhangi bir farklılaşma görülmemiştir (Çizelge 31). Yaşanan bölgede babaerki bir yapı hakim olduğundan eğitim düzeyinin baba tutumlarında değişiklik yaratmaması söz konusu olabilir. Bazı araştırmalarda örneğin İnci ve Duman (2014)'ın Erzurum İlinde yaptığı araştırmada genellikle eğitim seviyesinin düşük olduğu ailelerde şiddet eğiliminin fazlaştığı bulunmuştur. Ancak eğitim düzeyi geleneklerin önüne her zaman geçemeyebilir. Coğrafyaya özel olarak, babalarla ilgili bir başka faktör ise özellikle eğitim seviyesi daha düşük olan babalar, işgücünü karşılayacak istihdam yeterli olmadığı için yılın büyük bir bölümünü şehir dışında çalışarak geçirmektedirler. Bu detay dolayısıyla babaların çocuklarla olan duygusal ve sözel teması azalabilir.

Sonuçlardan elde edilen bir başka bulgu babalarının tutumunu katı olarak algılayan kız öğrencilerin zorbalık statüsünün alt boyutlarından olan fiziksel zorbalık ve eşyalara zarar verme davranışlarında artış olduğudur (Çizelge 38). Baba, anne ile

çocuğun ilişkisine üçüncü bir kişi olarak dahil olur ve çocukluk döneminde çözülmesi gereken çift değerliliği azaltması bakımından etkilidir (Vahip, 1993). Kızların zorbaca davranmalarında babalarının katı tutumunun etkisi, çocukluk döneminde yaşanan çift değerliliğin yarattığı öfkeyi azaltamamış olması ile değerlendirilebilir. Önder ve Yurtal (2008)'de araştırmasında zorbaların babalarını daha katı algılamasının söz konusu olduğunu saptamıştır. Ayrıca zorbaca davranan öğrencilerin genellikle öfke duygularının ön planda olduğu, dürtüsel oldukları, akranlarıyla uyum ve ilişki kurma güçlükleri çektiği diğer araştırmalarla da uyumludur (Olweus, 1993; Fitzgerald, 1999; Pişkin, 2002).

Bu araştırmanın sonuçları öncelikle kültürel olarak değerlendirilmelidir. ABD'de yapılan çalışmalarda sosyo-kültürel değerlerin özellikle gençlerin şiddet eğiliminde olmasının temel nedenlerinden olduğu belirlenmiştir. Sosyo ekonomik yetersizlik, sosyal desteğin ve denetimin az olduğu yerlerde şiddetin daha sıklıkla nedeni olmaktadır (Kramer, 2000). Bölgede kentleşme oranı düşüktür. Gençlerin yapabileceği aktiviteler çok sınırlıdır. Örneğin sinema ve tiyatro gibi etkinlikler için Patnos İlçesinde imkan bulunmamaktadır. Örnekteki kardeş sayısının çokluğu ailede çocukların ruhsal ihtiyaçlarının yeterli olarak doyurulmama ihtimalini ve bunun da şiddet uygulama, şiddete maruz kalma gibi konuları açıklayacağını düşündürmektedir. İstihdam olanaklarının kısıtlılığının da babaların çalışmak için uzun süreler şehirden ayrılmalarını gerektirmesi dolayısıyla aile bütünlüğünü etkilemektedir.

Bu kültürel özelliklerin yanı sıra kültürler arasında duyguları yaşantılama, onları sözel olarak ifade edebilme açısından dramatik farklılıklar vardır (Good, 2003). Farklı yaşam biçimlerini karşılaştırarak bir çalışma yapılması çok daha iyi sonuçlar ortaya koyacaktır. Ayrıca ayrışma-bireyleşme süreçlerinin etkilerini daha geniş kapsamlı olarak inceleyebilmek için EABÖ'nin uzun versiyonundaki alt boyutların da eklendiği ve ergen dikkatini göz önünde bulunduran kısaltılmış yeni bir ölçek geliştirilebilir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın bu bölümünde araştırmadan çıkan sonuçlar ile öneriler sunulmuştur. Ayrışma ve bireyleşmenin 18 yaşındaki lise öğrencileri arasındaki zorbalık sistemi ile ilişkisinin incelendiği bu araştırmada şu sonuçlar elde edilmiştir:

- Araştırma, Patnos ilçesinde 18 yaşındaki gençlerin ayrışma-bireyleşme puanları, ayrışma-bireyleşme kapasitesinin düşük olduğunu göstermiştir.
- Erkek öğrencilerin kısıtlanma kaygısı kız öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur.
- Ayrılık kaygısı ve reddedilme beklentisi kız ve erkek öğrencilerde aynı oranda yüksektir.
- Erkek öğrenciler (%76,7), kız öğrencilerden (52,9) daha çok zorbalığa başvurmaktadır.
- Erkek öğrenciler (92,2), kız öğrencilerden (87,3) daha sık kurban statüsünde yer almaktadır.
- Erkek öğrenciler (73,8), kız öğrencilere (51,6) göre daha sıklıkla zorba-kurban statüsünde yer almaktadır.
- Ayrışma-bireyleşme düzeyinin kurban statüsüyle anlamlı bir ilişkisi vardır. Kurban olan ve olmayan öğrencilerin ayrışma-bireyleşme ortalamaları farklılaşmaktadır. Kurban olan öğrencilerin ayrışma-bireyleşme oranları daha düşüktür.
- Ayrışma-bireyleşme düzeyinin zorba statüsü ile yalnızca reddedilme beklentisi alt boyutunda ilişki bulunmuştur. Zorbalığa katılanların ve katılmayanların ayrışma-bireyleşme ortalamaları birbirinden anlamlı oranda farklılaşmaktadır. Saptanan farklılaşma zorbalığa katılanların ayrışma-bireyleşme oranlarının düşük olduğu yönündedir.

- Ayrışma-bireyleşme düzeyleri anne tutumuna göre farklılaşmaktadır. Özellikle kızlarda kısıtlanma kaygısı anne tutumuna göre farklılaşmaktadır. Diğer alt boyutlar ve erkeklerin ayrışma düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.
- Kurban statüsünde yer almanın kız öğrencilerde anne tutumu ile anlamlı bir ilişkisi bulunmuştur. Erkeklerde ise anne baba tutumu ile zorbalık sistemi arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.
- Anne baba vefatının ayrışma-bireyleşme düzeyleri ve zorba-kurban sisteminde yer almak ile ilişkisi bulunmamıştır.
- Kendine ait bir oda sahibi olmanın ayrışma-bireyleşme düzeyleri ve zorba-kurban sisteminde yer almak ile ilişkisi bulunmamıştır.
- Çekirdek aile dışında evde yaşayan bir kişinin varlığının ayrışma-bireyleşme düzeyleri ve zorba-kurban sisteminde yer almak ile ilişkisi bulunmamıştır.
- Ayrışma-bireyleşme düzeyleri ve zorba-kurban sisteminde yer almak bakımından başarı düzeylerinde farklılaşma bulunmuştur.
- Zorba grubunda yer alanların anne eğitimi açısından farklılaştığı görülmüştür. Baba eğitimi açısından herhangi bir farklılık görülmemiştir. Kurban olmanın ve ayrışma düzeyinin ise, hem anne hem baba eğitimi açısından farklılaşmadığı görülmüştür.

Bu sonuçlar ekseninde;

- Zorbalık sisteminde kurban olmanın, ayrışma-bireyleşme düzeyinden etkilendiği sonucunun araştırma yapılan bölgenin okul yönetimlerine, öğretmenlere, rehberlik servislerine ve ailelere duyurulması,
- Ailelere rehberlik servislerince ayrışma-bireyleşmenin ne olduğunu, hangi aile tutumlarından etkilendiğini, akran zorbalığı sisteminin hangi aile tutumlarından etkilendiği konularında bilgilendirilmesi,
- Akran zorbalığı döngüsünün olumsuz sonuçları konusunda ailelerin ve öğretmenlerin bilgilendirilmesi,
- Kurban statüsünde bulunan öğrencilerin problemleri konusunda rehberlik servislerine başvurularının teşvik edilmesi önerilebilir.

6. SINIRLILIKLAR

- Araştırmanın örnekleme Ağrı ilinin Patnos ilçesine bağlı orta öğretim kurumlarında öğrenim gören ergenlerden 18 yaşında olan 260 ergen sınırlıdır.
- Bu araştırmanın uygulanmasında Ergen Ayırışma-bireyleşme Ölçeğinin 31 soruluk kısa formu kullanıldı. Ayırışma-bireyleşme kapasitesi sürecin kısıtlanma kaygısı, ayrılık kaygısı ve reddedilme beklentisinden oluşan 3 alt boyutu ile sınırlıdır. Araştırma zorbalık sistemi boyutunu da içerdiği için Ergen Ayırışma-bireyleşme Testinin tüm alt boyutlarının olduğu uzun versiyonu ergenlerin dikkatlerinin uzun süreli olmaması nedeniyle uygulanmadı.
- Araştırmanın Doğu-Batı kültürleri arasında karşılaştırmalı olması ön hedef olarak belirlenmesine rağmen bürokratik engellenmeler sebebiyle batı kültüründe uygulama yapılamadı.
- Akran zorbalığı belirleme ölçeği zorba ve kurban boyutlarını içermektedir. Bu ölçek de 6 alt boyut ile sınırlıdır.

KAYNAKLAR

Ainsworth, M. S. (1989). Attachments beyond infancy. *American psychologist*, 44(4), 709.

Akgün, S. (2005). Akran zorbalığının anne-baba tutumları ve anne-baba ergen ilişkisi açısından değerlendirilmesi [Bully/Victim problems among adolescents: Parenting style and parent-adolescent relationship](Unpublished master thesis). *Unpublished masters' dissertation, Hacettepe University, Ankara.*

Akün, E. (2017). Yapısal Aile Sistemleri Kuramı Bağlamında Ergenlik Döneminde Aile Yapısı ve Ergenlik Dönemi Sorunları. *DTCF Dergisi*, 53(1).

Andreou, E. (2001). Bully/victim problems and their association with coping behaviour in conflictual peer interactions among school-age children. *Educational Psychology*, 21(1), 59-66.

Aslan, S. ve Güven, M. (2009). Ergen Ayrışma-bireyleşme Ölçeği'nin uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 16 (3),123-128.

Aslan, S., & Güven, M. (2010). The relation between attachment and personal adjustment mediated by separation-individuation. *Eğitim ve Bilim*, 35(157), 181. **Aslan, S., & Aşıcı, H.** (2011).

Aslan, S., & Aşıcı, H. (2011). Ergenlerde okul zorbalığının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Journal of Education Faculty*, 13(2), 70-84.

Atak, H. (2011). Kimlik gelişimi ve kimlik biçimlenmesi: Kuramsal bir

değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(1).

Ayas, T., & Pişkin, M. (2007). Akran zorbalığı belirleme ölçeği ergen formunun geliştirilmesi. *IX. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi* 17-19 Ekim.

Ayas, T., & Pişkin, M. (2011). Lise öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü bakımından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(2).

Aypay, A., & Durmuş, E. (2008). Zorba, kendine güvenen ve zorbalıktan kaçınan tutumları sergileyen lise öğrencilerinin iş birliği yapma karakter özelliği açısından değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41(2), 23-42.

Ayran, G. (2013). Ergenlerde Akran Zorbalığı İle Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Blos, P. (1967). The second individuation process of adolescence. *The psychoanalytic study of the child*, 22(1), 162-186.

Blos, P. (1989). *The Adolescent Passage*. Madison, Connecticut: International Universities Press Inc.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and Loss Volume II: Separation*. New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss Volume I: Attachment*. New York: Basic Books.

Bowlby, E. J. M. (1998). *Attachment and Loss: vol. 2: Separation: Anger and Anxiety*. Pimlico.

Campbell, M. A. (2005). The impact of the mobile phone on young people's social life.

Connolly, I., & O'Moore, M. (2003). Personality and family relations of children who bully. *Personality and Individual Differences*, 35(3), 559-567.

Craig, W.M. Henderson, K.V. and Murphy, J.G. (2000). Prospective teacher's attitudes towards bullying and victimisation. *Social Psychology International*, 21 (1), 5-21.

Çoban, A. E. (2013). Investigation of Turkish Adolescents Emotional Autonomy in Terms of Some Demographic Variables. *Eğitim ve Bilim*, 38(169).

Derman, O. (2008). Ergenlerde psikososyal gelişim. *Adolesan Sağlığı II Sempozyum Dizisi*, 63, 19-21.

Dölek, N. (2002). Öğrencilerde zorbaca davranışların araştırılması ve önleyici bir program modeli. *Yayınlanmamış Doktora Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.*

Elkind, D. (1992). Erik Erikson : insanda gelişimin sekiz evresi Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*.

Eker, E. (2005). yılında İstanbul ortaöğretim kurumlarında eğitim gören ergenlerin yeme tutumlarının değerlendirilmesi ve kendine zarar verme ile intihar davranışları bakımından karşılaştırılması (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). *İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul.*

Eker, E. (2014). Yeme Bozukluğu Hastalarının Bağlanma Paternlerinin Depresyon Ve İntihar Davranışı İle Korelasyonu (Yayınlanmamış Doktora Tezi). *İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul.*

Erwin, P. (2000). Çocuklukta ve Ergenlikte Arkadaşlık. Birinci basım. Çev: Osman Akinay, İstanbul: Alfa Yayınları.

FitzGerald, D. (1999). *Bullying in Our Schools: Understanding and Tackling Bullying; a Guide for Schools*. Blackhall.

Freud, A. (1992). *The ego and the mechanisms of defence*. Karnac Books.

Gavazzi, S. M. (1993). The relation between family differentiation levels in families with adolescents and the severity of presenting problems. *Family Relations*, 463-468.

Genç, G. (2007). Genel Liselerde Akran Zorbalığı ve Yönetimi (Yüksek Lisans Tezi). *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Anabilim Dalı*, Malatya.

Gnaulati, E., & Heine, B. J. (2001). Separation-individuation in late adolescence: An investigation of gender and ethnic differences. *The journal of psychology*, 135(1), 59-70.

Good, B. J. (2003). *Medicina, racionalidad y experiencia: una perspectiva antropológica*. Edicions Bellaterra.

Gökler, R. (2009). Peer bullying in schools. *Journal of Human Sciences*, 6 (2), 511-537.

Güven, M., & Aslan, S. (2010). Ergenlerde Ayrışma-bireyleşme ile Okul Zorbalığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11 (3).

Güvenir, T. (2006). Delikanlı (Ergenlik dönemine psikanalitik bir bakış) *İzmir: İlya yayın*

İnci, Y., & Duman, A. (2014). Çocuğa Yönelik Şiddetin Sosyo-kültürel Ve Ekonomik Boyutları: Erzurum İli Örneği. *Journal of International Social Research*, 7(31).

Kağıtçıbaşı, Ç. (1993). Türkiye'de Aile Kültürü. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (1).

Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). Özerk-ilişkisel benlik: Yeni bir sentez. *Türk Psikoloji Dergisi*, 11(37), 36-43.

Kağıtçıbaşı, Ç. ,Cemalcılar, Z. (2015). Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar. İstanbul: Evrim Yayınevi.

Kapçı, E. G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1-13.

Kepekci, Y. K., & Çinkır, Ş. (2006). Bullying among Turkish high school students. *Child abuse & neglect*, 30(2), 193-204.

Kepekçi, Y. K., & Çinkır, Ş. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34(34), 236-253.

Kepekci, Y. K., & Çinkır, Ş. (2006). Bullying among Turkish high school students. *Child abuse & neglect*, 30(2), 193-204.

Kızmaz, Z. Şiddetin Sosyo Kültürel Kaynakları Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım. *A Sociological Approach on the Socio - Cultural Sources of Violence*

Kins, E., Soenens, B., & Beyers, W. (2012). Parental psychological control and dysfunctional separation-individuation: A tale of two different dynamics. *Journal of adolescence*, 35(5), 1099-1109.

Klein, M. (1999). Haset ve Şükran,(Çev.) Orhan Koçak. *Yavuz Erten, Metis Yayınları, İstanbul.*

Kocaman, S., Kaya, F., & Korkusuz, A. G. T. (2011). Ağrı İlinin İdari Coğrafya Analizi. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya*

Bölümü I. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı (28-30 Mayıs) Erzurum, 329-345.

Korkmaz A. (2016). Siber Zorbalık Davranışları Sergileme ve Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durumlarının Karşılaştırılması.

Kramer, R. C. (2000). Poverty, inequality, and youth violence. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 567(1), 123-139.

Kulaksızoğlu, A. (1989). Çocuk Yetiştirme Tutumları ve Aile. *Eğitim ve Bilim*, 13(74).

Kurumu, T. D. (1998). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu.

Levpušček, M. P. (2006). Adolescent individuation in relation to parents and friends: Age and gender differences. *European Journal of Developmental Psychology*, 3(3), 238-264.

Mahler, M. S., Pine, F., Bergman, A., & Babaoğlu, A. N. (2003). *İnsan yavrusunun psikolojik doğumu*. Metis Yayınları.

Mahler, M., & Furur, M. Pine, f., & Bergman, A.(1975). *The psychological birth of the human infant*.

Minuchin, S. (1974). *Families and family therapy*. Harvard University Press.

Mishna, F. (2003). Peer victimization: The case for social work intervention. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*, 84(4), 513-522.

Oliver, R., Oaks, I. N., & Hoover, J. H. (1994). Family issues and interventions in bully and victim relationships. *The School Counselor*, 41(3), 199-202.

Olweus, D. (1993). *Bullying At School: What We Know and What We*

Can Do? Oxford: Blackwell.

Olweus, D. (1994). Bullying at school: basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of child psychology and psychiatry*, 35(7), 1171-1190.

Olweus, D. (1995). Bullying or peer abuse at school: Facts and intervention. *Current directions in psychological science*, 4(6), 196-200.

Önder, F. C., & Yurtal, F. (2008). Zorba, kurban ve olumlu özellikler taşıyan ergenlerin aile özelliklerinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 8(3), 805-832.

Özdemir, M., & Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 4(4), 605-626.

Özdemir, Y., & Çok, F. (2011). Autonomy Development in Adolescence. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi; Cilt 4, Sayı 36 (2011); 152-162.*

Özyurt Erdem, Ş. (2016). Ergenlerde algılanan duygusal istismar ve bağlanma arasındaki ilişki. *(Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.*

Parman T. (2003). Ergenlik ya da Merhaba Hüzün. İkinci baskı, *İstanbul: Bağlam Yayınları.*

Perosa, L. (1996). Relations Between Minuchin's Structural Family Model and Kohut's Self-Psychology Constructs. *Journal of Counseling & Development*, 74(4), 385-392.

Pırlık, L. (2003). What Parents Need To Know About Bullying. *Reedbook*, 201 (4), 184.

Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim*

Bilimleri, 2(2), 531-562.

Rigby, K. (1993). School children's perceptions of their families and parents as a function of peer relations. *The Journal of Genetic Psychology*, 154(4), 501-513.

Rigby, K. (1998). Peer relations at school and the health of adolescents.- Constantly being bullied at school in early adolescence can have enduring negative health consequences. *Youth Studies Australia*, 17(1), 13.

Rigby, K. E. N. (2000). Effects of peer victimization in schools and perceived social support on adolescent well-being. *Journal of adolescence*, 23(1), 57-68.

Rigby, K., Cox, I., & Black, G. (1997). Cooperativeness and bully/victim problems among Australian schoolchildren. *The Journal of Social Psychology*, 137(3), 357-368.

Rigby, K., Slee, P. T., & Martin, G. (2007). Implications of inadequate parental bonding and peer victimization for adolescent mental health. *Journal of Adolescence*, 30(5), 801-812.

Sayar, K. (2003). Kültür ve Ruh Sağlığı: Küreselleşme Koşullarında Kültürel Psikiyatri. *İstanbul: Me-tis*.

Tamar, M., Bildik, T., Kösem, F. S., & Kesikci, H. (2006). The characteristics of separation-individuation in Turkish high school students. *Adolescence*, 41(161), 177.

Turgut, A. (2005). The relationship between bullying tendency, parental acceptance-rejection, and self-concept among seventh grade students. *Yüksek Lisans Tezi*.

Twemlow, S. W., Sacco, F. C., & Williams, P. (1996). A clinical and interactionist perspective on the bully-victim-bystander relationship. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 60(3), 296.

Vahip, I. (1993). Ayrıma-bireyleşme kuramı. *Türk Psikiyatrisi*

Dergisi, 4, 60-66.

Winnicott, D. W. (1992). *The child, the family and the outside world*. Da Capo Press.

Winnicott, D. W. (1971). *Playing and reality*. Psychology Press.

Yaman, B. (2005). *Ergenlerde ayrılma-bireyselleşme ve psikolojik uyum üzerinde ana-baba evlilik ilişkisinin ve aile ilişkilerinin etkisi* (Doctoral dissertation, Ege Üniversitesi).

Yavuzer, H. (1987). *Çocuk ve Suç*. İstanbul: Remzi Kitap Evi.

Yavuzer, H. (2002). *Doğum öncesinden ergenlik sonuna çocuk psikolojisi*. Remzi Kitapevi.

Young, S. K., Leventhal, B. L., Koh, Y. J., Hubbard, A., & Boyce, W. T. (2006). School bullying and youth violence: Causes or consequences of psychopathologic behavior?. *Archives of General Psychiatry, 63*(9), 1035-1041.

Yöndem, Z. D., & Totan, T. (2007). Ergenlerde zorbalığın anne baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi, 8* (2).

Yörükoğlu, A. (1989). *Gençlik Çağı*. Altıncı baskı. İstanbul:Özgür yayın

Yücel, İ.G. (2005). *Geç Ergenlik Döneminde Bağlanma, Ayrılma-Bireyselleşme Ve Benlik İmajı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*. Uzmanlık Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi.

Yüksel, E. G. (2006). *Üniversite öğrencilerinin ayrılma bireyselleşme özellikleri ve etkileyen etmenler*. Uzmanlık Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi.

EKLER

EK 1-ERGEN AYRIŞMA BİREYLEŞME ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki soruların amacı sizin sahip olduğunuz duygu, tutum ve davranışları en iyi şekilde anlamaktır. Her cümleyi dikkatlice okuyarak duygularınıza, tutumlarınıza ve davranışlarınıza ilişkin olarak son bir yılda ya da daha uzun zaman diliminde düşünerek ilk aklınıza gelen cevabı işaretleyiniz. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Bu yüzden içinizden geldiği gibi işaretleyiniz.

Cümleye Hiç Katılmıyorsunuz (1)'i, Çok Az Katılıyorsunuz (2)'i, Kararsızsanız (3)'ü, Oldukça Katılıyorsunuz (4)'ü, Tamamen Katılıyorsunuz (5)'i işaretleyerek cevabınızı belirtiniz.

Lütfen bütün ifadelere cevap veriniz. Eğer belirli bir ifadeye cevap vermekte güçlük çekerseniz, tam olarak o şekilde hissetmeseniz bile, o ifade ile ilgili sizin duygularınıza en yakın olan seçeneği işaretleyiniz.

Cevap kağıdını kullanırken, kurşun kalem kullanınız ve değiştirmek istediğiniz cevaplarınızı tamamıyla silerek yeni cevabınızı işaretleyiniz.

Gülşah UÇAR

		Hiç katılmıyorum	Çok Az Katılıyorum	Kararsızım	Oldukça katılıyorum	Tamamen katılıyorum
1.	Bazen ailem beni bunaltacak kadar aşırı koruyucu davranır. KK	1	2	3	4	5
2.	Ailemden bağımsız, kendi başıma yaşayacağım günleri ipe çekiyorum. KK	1	2	3	4	5
3.	Annem babam nerede olduğumu yakından takip ederler.KK	1	2	3	4	5
4.	Anne babamın özgürlüğümü çok fazla kısıtladığını hissediyorum.KK	1	2	3	4	5
5.	Anne babamın kurallarından kurtulmayı dört	1	2	3	4	5

	gözle bekliyorum.KK					
6.	Yalnız olmak, benim için çok ürkütücü (korkutucu) bir düşüncedir. AK	1	2	3	4	5
7.	Ölüm beni çok kaygılandırır. AK	1	2	3	4	5
8.	Arkadaşlarım tarafından dışlanmaktan, sık sık endişe duyarım.AK	1	2	3	4	5
9.	Sık sık erkek/kız arkadaşımdaya ayrılacağım diye endişelenirim.AK	1	2	3	4	5
10.	Gelecek on yılda nükleer bir savaş çıkacağı ve dünyanın büyük bir bölümünü tahrip edeceği konusunda endişeliyim.AK	1	2	3	4	5
11.	Anne babaların çoğu çocuklarının büyüyerek kontrollerinden çıkmasını istemezler.KK	1	2	3	4	5
12.	Öğretmenimin benimle ilgili düşünceleri benim için çok önemlidir.AK	1	2	3	4	5
13.	Çevremdeki insanların aşırı güçlü olduklarını ve benden daha fazla kontrol ettiğimi hissediyorum.AK	1	2	3	4	5
14.	Çok önem verdiğim kişileri düşündüğümde, keşke onlarla daha çok birlikte olsam ve duygusal olarak onlarla daha yakın olsam diye düşünürüm.AK	1	2	3	4	5
15.	Geceleri yatağa gittiğim zaman, kendimi bazen yalnız hissedirim ve yanımda konuşacak ya da sadece yanımda olacağım birisi olsun isterim.AK	1	2	3	4	5
16.	Hiç kimseyi tanımadığım büyük bir partiye gitme fikri, benim için ürkütücüdür. AK	1	2	3	4	5
17.	Öğretmenlerim tarafından onaylanmamaktan endişelenirim.AK	1	2	3	4	5
18.	Eğer öğretmenimin bana kızdığını ya da benimle ilgili hayal kırıklığı yaşadığını öğrenirsem, üzülürüm.AK	1	2	3	4	5
19.	Bazen insanlar gerçekten beni incitmek istiyormuş gibi görünüyorlar.RB	1	2	3	4	5
20.	Yaşadığım sıkıntıları birine anlatsam, muhtemelen anlamayacaktır. RB	1	2	3	4	5

21.	Ailemin benden istedikleri, sık sık bana isyan duygusu yaşatır.KK	1	2	3	4	5
22.	Annem babam benim planlarımdan çok, kendilerinininkiyle ilgileniyorlar.RB	1	2	3	4	5
23.	Gerçekten ihtiyacım olduğunda, en iyi arkadaşlarımla bile yanımda olacağına güvenemiyorum.RB	1	2	3	4	5
24.	Ailem benimle ilgili ne olup bittiği konusunda çok ilgisiz görünüyor.RB	1	2	3	4	5
25.	Bazen annem babam bana sahip olmasalar, daha mutlu olacaklarmış gibi görünüyor.RB	1	2	3	4	5
26.	Birine gerçekten güven duymak benim için zordur.RB	1	2	3	4	5
27.	Kimse beni anlıyormuş gibi görünmüyor.RB	1	2	3	4	5
28.	Eğer birisiyle yakınlaşırsam, muhtemelen “bu yandığımın resmidir.”RB	1	2	3	4	5
29.	Bazen anne babam, benden gerçekten nefret ediyormuş gibi görünüyorlar.RB	1	2	3	4	5
30.	Başkalarına bağımlı olmadığım sürece incinmem.RB	1	2	3	4	5
31.	Evde çoğunlukla “ayakaltında” gibi görünüyorum.RB	1	2	3	4	5

EK 2-AKRAN ZORBALIĞI BELİRLEME ÖLÇEĞİ (iki boyutlu)

Sevgili Öğrenciler,

Aşağıda öğrenciler arasında zaman zaman gözlenen bir takım söz ve eylemler yer almaktadır. Bazı öğrenciler bu söz ve eylemleri bazen tek başlarına bazen de arkadaşlarıyla birlikte yaparak kendilerinden daha güçsüz öğrencileri kasıtlı olarak **rahatsız** ederler. Sizden istenen bu söz ve eylemlerin size ne sıklıkla yapıldığını (**BANA YAPILDI**) ve bunları sizin ne sıklıkla yaptığınızı (**BEN YAPTIM**) ilgili maddenin karşısına işaretlemenizdir.

Sorulara lütfen **dürüst** cevap veriniz. Vereceğiniz cevaplar **gizli tutulacak** ve hiç kimseye gösterilmeyecektir. Hepinize şimdiden teşekkürler.

Gülşah UÇAR

Sınıfınız :

Cinsiyetiniz :

		BANA YAPILDI					BEN YAPTIM				
		Hiçbir zaman	Düzenli olarak 1 defa	Azda 1 defa	Haftada en az 1 defa	Her zaman	Hiçbir zaman	Düzenli olarak 1 defa	Azda 1 defa	Haftada en az 1 defa	Her zaman
1	El-kol şakası yaparak rahatsız etme										
2	Rahatsız etmek amacıyla sürekli olarak gıdıklama										
3	Saç ve kulak çekme										
4	Oturmak üzereyken altına rahatsız edici bir cisim koyma										
5	Kuyrukta zorla sırasını alma, önüne geçme										
6	Oyun oynarken sahayı ya da bir mekânı güç kullanarak terletmeye zorlama										
7	Çimdik atma, ısırma										
8	Kalem, toplu iğne vb. sivri cisimler ile saldırma										
9	İtme, dürtme, kolunu bükme, çelme takma, yere düşürme										
10	Zarar vermek ya da rahatsız etmek amacıyla üzerine bazı cisimler atma, fırlatma										

11	Kasıtlı olarak omuz atma, dirsek vurma, çarpma													
12	Sopa, çubuk, cetvel vb. cisimler ile vurma													
13	Tekme-tokat atma, yumruk atma, yüze, kafaya, enseye vurma													
14	Bıçak, muşta, tornavida, maket bıçağı vb. kesici aletlerle saldırma veya korkutma													
15	Tabanca gibi ateşli ve patlayıcı maddelerle saldırma ya da korkutma													
16	Saç ve ten rengi, diş yapısı, dış görünüşü, giysileri, beden yapısı ya da bedensel özrüyle alay etme													
17	Aksanı, şivesi ya da konuşma tarzıyla alay etme													
18	Adı ya da soyadıyla dalga geçme, hoşla gitmeyen, küçük düşürücü isimler (lakap) takma													
19	Anne, baba ya da ailesinin bazı özellikleriyle alay etme													
20	Küfür etme, kaba ve çirkin sözler söyleme													
21	Çeşitli nedenlerle sataşma, hakaret etme, küçük düşürme, utandırma, aşağılama, dalga geçme, alay etme, incitme, kızdırma, ağlatma.													
22	Tehdit etme													

ARKA SAYFAYA GEÇİNİZ

		BANA YAPILDI					BEN YAPTIM							
		Hiçbir zaman	Düzenli olarak	Bazen	Hiçbir zaman	Hiçbir zaman	Düzenli olarak	Bazen	Hiçbir zaman	Hiçbir zaman				
23	Oyuna ve çeşitli etkinliklere almama													
24	Grup dışına iterek yalnızlığa terk etme													
25	Görmezden gelme, yok sayma													
26	Dışlamak amacıyla konuşmama, sorularına cevap vermeme													

27	Diğer öğrencilerin de konuşmasını ve arkadaşlık yapmasını engelleme																		
28	Arkadaşlarını kendisine karşı kıskırtarak aralarının bozulmasına çalışma																		
29	Aleyhinde söylentiler çıkarma ve yayma																		
30	Yapmadığı şeylerle ilgili iftira ve asılsız söylentiler ile suçlanma ve zor duruma düşürülme																		
31	Hakkında çeşitli yerlere çirkin yazılar yazma																		
32	Yapmadığı şeylerle ilgili öğretmene şikâyet etme																		
33	Sırlarını başkalarına anlatarak zor duruma düşürme																		
34	Para ya da okul harçlığını zorla alma																		
35	Eşyalarını ya da yiyeceklerini zorla alma																		
36	Kantinden zorla bir şeyler ismarlatma																		
37	Para ya da eşyalarını çalma																		
38	Kalem, kitap, defter vb eşyalarını kasıtlı olarak yırtma, kırma, atma, yakma																		
39	Defter ya da kitaplarını karalama ya da üzerlerine kötü şeyler yazma																		
40	Kasıtlı olarak elbiselerini yırtma, yırtmaya çalışma, kirlenme																		
41	Baskıyla telefonuna kontür yükletme																		
42	Ödünç alınan para ya da eşyayı geri vermeme																		
43	Çanta ya da diğer eşyalarını izinsiz karıştırma																		
44	Cinselliği çağrıştıran beden ve yüz ifadelerini kullanma (dudağını yalama, göz süzme, el-kol hareketleri yapma vb.)																		
45	Yavru, fıstık, yakışıklı diye laf atarak rahatsız etme																		
46	Birini onun isteği dışında cinsel amaçla öpme, dokunma ya da bunları yapmaya çalışma																		
47	Birinin giysilerini (etek, eşofman vb.) isteği dışında açarak rahatsızlık verme																		
48	Rahatsız edici cinsel içerikli fiziksel şakalar yapma																		

49	Cinsel içerikli isim takma (gay, lezbiyen, sapık vb.)																			
50	Rahatsız edici cinsel içerikli sözel şakalar yapma																			
51	İstemediği halde cinsel konuları konuşmaya zorlama.																			
52	Cinsel içerikli söylentiler çıkarma ve yayma																			
53	Tuvaletin duvar ya da kapısına, birinin adını kullanarak cinsel içerikli sözler yazma ya da resim yapma.																			

CEVAPLADIĞINIZ İÇİN HEPİNİZE TEŞEKKÜRLER

EK 3-KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Sevgili Öğrenciler; forma isminiz ve soyadınızın yazılması gerekli değildir. Sizden istenen diğer bilgiler sosyal özellikleriniz ile ilgilidir. Ve doğru bilgiler verilmesi yorumlamalarımın doğru olabilmesi için şarttır. Size uygun olan seçenekleri işaretleyiniz.

Hassasiyetiniz için teşekkür ederim.

Gülşah UÇAR

1. Cinsiyetiniz : Kız () Erkek ()
2. Yaşınızı yazınız: ()
3. Okulunuzu ve sınıf düzeyinizi yazınız () ()
4. Okul zamanı part time bir işte çalışıyor musunuz? Evet () Hayır ()
5. Ailenizin gelir durumu
() Yüksek () Orta () Düşük
6. Babanızın size karşı tutumu genellikle nasıldır?
() Otoriter () Demokratik () Koruyucu () Kabul edici () İlgisiz
7. Annenizin size karşı tutumu genellikle nasıldır?
() Otoriter () Demokratik () Koruyucu () Kabul edici
8. Anne ve Babanızla ilgili doğru olan bilginin yanına işaret koyunuz.
Annem Sağ ()
Babam Sağ ()
Her ikisi de vefat etti ()
Birlikte oturuyorlar ()
Boşandılar ()
Ayrı yaşıyorlar ()
Anne ve Babamdan birisi başkasıyla evli.....
9. Kaç kardeşsiniz 1 () 2 () 3 () 4 () 5 veya daha fazla ()
10. Nerede yaşıyorsunuz?
Anne ve Babamın yanında ()
Arkadaşlarımla ()

Akrabalarım ()

Devlet yurdunda ()

Özel yurttta ()

11. Evinizde kendinize özel bir oda var mı? Evet ()Hayır ()

12. Evde çekirdek aile dışında yaşayan birisi var mı?

Evet ()varsa kim? (.....) Hayır ()

13. Yaşam biçimi gelenek, görenekleri ve ekonomik gücü bakımından değerlendirecek olsanız; aileniz sizce aşağıdakilerden hangisine uygundur?

Kırsal-Köy kökenli (şehre sonradan göç etmiş) ()

Kentsel Kökenli ()

14. Anneniz Çalışıyor mu? Evet ()Hayır ()

15. Babanız Çalışıyor mu? Evet ()Hayır ()

16. Annenizin eğitim durumu hangisine uygundur?

Okur yazar değil ()

Sadece okur yazar, herhangi bir okuldan mezun olmamış ()

İlkokulu mezunu ()

Ortaokul mezunu ()

Lise mezunu ()

Yüksek öğretim mezunu ()

17. Babanızın eğitim durumu hangisine uygundur?

Okur yazar değil ()

Sadece okur yazar, herhangi bir okuldan mezun olmamış ()

İlkokulu mezunu ()

Ortaokul mezunu ()

Lise mezunu ()

Yüksek öğretim mezunu ()

Evrak Tarih ve Sayısı: 29/09/2017-6262

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı : 88083623-044-6262
Konu : Gülşah UÇAR'ın Etik Onay Hk.

29/09/2017

Sayın Gülşah UÇAR

Enstitümüz Y1512.270008 numaralı Psikoloji Anabilim Dalı Psikoloji Tezli Yüksek Lisans programı öğrencilerinden Gülşah UÇAR'ın "AĞRI/PATNOS İLÇESİ ÖZELİNDE 12. SINIF ERGENLERDE AYRIŞMA BİREYLEŞME KAPASİTESİ İLE AKRAN ZORBALIĞI SİSTEMİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ" adlı tez çalışması gereği "Kişisel Bilgi Formu", "Ergen Ayrışma Bireyleşme Ölçeği" ve "Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği" ile ilgili anketleri 13.09.2017 tarih ve 2017/17 İstanbul Aydın Üniversitesi Etik Komisyon Kararı ile etik olarak uygun olduğuna karar verilmiştir.
Bilgilerinize rica ederim.

Prof. Dr. Özer KANBUROĞLU
Müdür V.

Evrakı Doğrulamak İçin : <https://evrakdogrula.aydin.edu.tr/en/Vision.Dogrula/BelgeDogrulama.aspx?V=BEASEATV>

Adres:Besyol Mah. İnönü Cad. No:38 Sefaköy , 34295 Küçükçekmece / İSTANBUL
Telefon:444 1 428
Elektronik Ağ:<http://www.aydin.edu.tr/>

Bilgi için: NESLİHAN KUBAL
Unvanı: Enstitü Sekreteri

ÖZGEÇMİŞ

Gülşah Uçar, 29.12.1982 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. İlköğrenimini Ahmet Merter İlkokulu'nda, ortaöğrenimini Bahçelievler Kemal Has Oğlu Lisesinde tamamlamıştır. 1999 yılında Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde Lisans eğitimine başlamıştır. 2003 yılında mezun olup aynı yıl kabul edildiği Sakarya Üniversitesi Orta Öğretim Alan Öğretmenliği Bölümü'nde Tezsiz Yüksek Lisans yapmıştır. 2004-2006 yılları arasında İstanbul Bakırköy Mtf Dershanesinde, 2006-2011 yılları arasında Özel 2023 Tercüman Kolejinde Rehber Öğretmenlik yaptıktan sonra 2011 yılında Ağrı İli, Patnos İlçesi Rehberlik ve Araştırma Merkezi'ne Rehber Öğretmen ünvanıyla atanmıştır. Mesleğine 2014-2017 yılları arasında Taksim Ortaokulu'nda Rehber Öğretmen olarak devam etmiş, halen Selçuk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Rehber Öğretmenlik görevini sürdürmektedir.